రామారావు, తలిశెట్టి

భారతీయ చిత్రకళ

చెన్నపురి, 1930

Record no. 24

Rāmārāvu, Taliśeṭṭi

Bhāratīya citrakaḷa

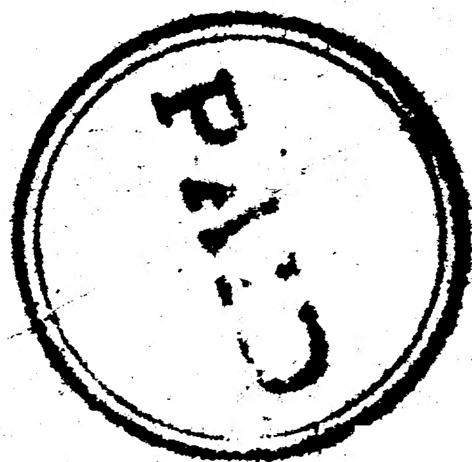
Cennapuri, 1930

Record no. 24

Bibliographic Record Target

రామారావు, తలిశెట్టి.
భారతీయ చిత్రకళ / గ్రంథకర్త తలిశెట్టి రామారావు. - చెన్నపురి : కాశీనాధుని నాగేశ్వరరావు, 1930.
2, 9, 2, 206 p., (11) leaves of plates :ill., port. ;16cm.
Record no. 24

Rāmārāvu, Taliśeṭṭi.
Bhāratīya citrakaḷa / granthakarta Taliśeṭṭi Rāmārāvu. - Cennapuri : Kāśīnādhuni Nāgēśvararāvu, 1930.
2, 9, 2, 206 p., (11) leaves of plates :ill., port. ;16cm.
Record no. 24

ఆంధ్రగ్రంథమాల—నెం. ౧౩.

భారతీయ చిత్రకళ

గ్రంథకర్త:
తలిశెట్టి రామారావు, బి. ఏ., బి. యల్.,

ప్రకాశకులు:
కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు

౧౯౩౦ సంవత్సరము] [వెల రూ. ౧-౦-౦.

చెన్నపురి:
ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయమున
ముద్రితము

విషయానుక్రమణిక

తలిసెట్టి రామారావు, బి. ఏ., బి. యల్.

గ్రంథకర్త

పరిచయవాక్యములు

ఆంధ్ర గ్రంథమాలయందు శ్రీ తలిశెట్టి రామారావుగారు రచియించిన భారతీయచిత్రకళ పదవ కుసుమము. ఈ గ్రంథ మాంధ్రమునందు చిత్రకళావిషయమునకు సంబంధించిన మొదటి గ్రంథము. చిత్రకళాభినివేశము లేని పరిచయవాక్యములును ప్రయోజనకరములు గావు. విశ్వప్రవృత్తియందు రసానందమునకు భావరూపములు సాధనములుగ నున్నవి. భావరూపములవినాభావసంబంధమును గలిగి అనిత్యములైన రూపముల ద్వారా నిత్యమైన ఆత్మానందమును గలుగ జేయుచున్నవి. మానవవిజ్ఞానాంకురములు రూపలేఖనములతో నారంభమై కాలక్రమమునను మహావికాసమును బొందినవి. ఆదియుగవాసులు రచియించిన చిత్రములు ప్రాచీనగుహాలయందు గనుపట్టుచున్నవి. ప్రపంచమునందు భిన్న దేశములందు చిత్రకళ నానాసంస్కారాశయముల కనురూపముగ వికసించుచు మానవధర్మాభ్యుదయమునకు సాధనం బగుచున్నది.

పాశ్చాత్యశిల్పమునకు రూపమును, ప్రాచ్యశిల్పమునకు భావమును మూలాధారములై వికసించినవిధమును శిల్ప పరిశోధనలు విశదముచేయుచున్నవి. యవన రోమక శిల్పమునకు రూపసౌందర్యమును, రూపవ్యామోహమును హృదయముగను బరిణమించినది. యవన రోమక శిల్ప ప్రభవమైన పాశ్చాత్యశిల్పమునకును భౌతికవిభూతులు హృదయముగను బరిణమించినవి. భారతీయ శిల్పమునకును, విజ్ఞానమునకును భావగాంభీర్యము హృదయముగను బరిణమించినది. విశ్వప్రవృత్తియందు పాశ్చాత్య శిల్ప మాధిభౌతికకల్పనలను, ప్రాచ్యశిల్ప మాధ్యాత్మిక కల్పనలను ప్రత్యక్షము చేయుచు రూప భావ రసానందమును గలుగజేయుచున్నవి. సకలేంద్రియములయందును ప్రధానమైన నయనేంద్రియము రూప భావానందములను గలుగజేయుచున్నది. భారతీయశిల్పము భారతీయ విజ్ఞానమువలె స్వతంత్రవ్యక్తిత్వమును గలిగియున్న విధమును శిల్పహృదయము విశదముచేయుచున్నది.

విశ్వావృతమైన ఆత్మస్వరూపమునే కావ్యములు వర్ణించుచు చిత్తమునకు బ్రహ్మానందమును గలుగజేయుచున్నవి; చిత్రములు నేత్రములకు ఆనందము గలుగజేయుచున్నవి; గానములు వీనులకు విందుగొల్పుచున్నవి. సామాన్యముగ కావ్యములు, రూపలేఖనములును, గీతములు,

భౌతికమైన రూపప్రదర్శనమునకు వినియోగపడినపుడు రూపాతీతమైన ఆనందము గలుగజాలదు. సాహిత్య కళా విషయములందు ప్రాచ్యపండితులకును, పాశ్చాత్యపండితులకును రూపభావాశ్రయమునందు భేదము గోచరమగుచున్నది. పాశ్చాత్యులకు రూపమునందును, ప్రాచ్యులకు భావమునందును అభినివేశము గోచరమగుచున్నది. ప్రవృత్తియందు భావాశ్రయము లేనిరూపముగాని, రూపాశ్రయము లేనిభావముగాని యసంభవములు. సాహిత్యకళలు రూపాశ్రయమును వ్యక్తముచేయునపుడు భౌతికవైభవమును, భావాశ్రయమును వ్యక్తముచేయునపు డాత్మవైభవమును ప్రదర్శించుచున్నవి. ఆత్మాశ్రయము లేనిపాశ్చాత్యశిల్పులకు భారతీయచిత్రకళ విచిత్రముగ దోచుట సహజము. పాశ్చాత్యశిల్పము రూపాశ్రయము ప్రముఖమైన గ్రీకు శిల్పము ననుకరించినవిధమును పాశ్చాత్యశిల్పము వెల్లడించుచున్నది. పాశ్చాత్యవైఖరి లేని భారతీయచిత్రలేఖనము పాశ్చాత్యశిల్పజ్ఞుల పరిహాసమునకు పాత్రమైనది. లోపము విమర్శకులదె కాని చిత్రకళది కాదు. రూపలేఖన మపరిమితమైన భావప్రదర్శనమును జేయుట దుష్కరము గాని పరిమితమైన రూపప్రదర్శనము జేయుట దుష్కరముగాదు. ఈపరమార్థమును గ్రహించిన పాశ్చాత్యపండితులు ప్రాచ్య చిత్రలేఖనమందలి

ఔన్నత్యమును కొనియాడుచున్నారు. నూతేండ్ల క్రిందటను భారతచిత్రకళను నిరసించిన పాశ్చాత్యకళాకోవిదులు వర్తమానకాలమందు భారతీయ చిత్రకళను ప్రశంసించుచున్నారు.

ప్రజల స్వాతంత్ర్యస్థితి సాహిత్యకళా వికాసమునకును, పారతంత్ర్యస్థితి సాహిత్యకళాక్షీణతకును, సాధనమగుచున్న విధమును సాహిత్యకళాచరిత్రము విశదము చేయుచున్నది. బ్రిటిషు పరిపాలనము భారతీయవిజ్ఞానమును స్తంభింపజేసిన విధముననే భారతీయ శిల్పమును స్తంభింపజేసినది. భారతీయసాహిత్యశిల్పములకు రాజప్రజాదరములు లేకపోవుటయే కాక అనాదరణముకూడ నేర్పడి సాహిత్యశిల్పములు జీవకళావిరహితము లైనవి. భారత జాతీయప్రబోధము సాహిత్యకళోద్ధరణమునకును, ఆత్మవిశ్వాసమునకును సాధన మైనది. పాశ్చాత్యపండితులు భారతీయచిత్రములందు రూపాతీత మైన భావార్థమును గమనించి దానియౌన్నత్యమును ప్రశంసించుటకుపక్రమించిరి.

మానవ సౌభాగ్యమునకు సాధనము లైన ప్రకృతి విభూతులను దైవాధిష్ఠితములుగ భారతీయశిల్పము పరికల్పించుచున్నది. కైలాసశిఖరము శివునకు నివాసము. క్షీరసాగరము నారాయణునకు శయనస్థానము. గంగా

నది భీష్మునకు జనని. ప్రవృత్తియందలి సుందరగంభీరస్వరూపములు దైవాధిష్ఠితములుగ పరిగణింపబడినవిధమును భారతీయ పురాణేతిహాసములు విశదము చేయుచున్నవి. దేవతార్చనతో నారంభ మైన భారతీయశిల్పము బౌద్ధవిహారములతో పూర్ణవికాసమును బొందినవిధమును బౌద్ధగాథలు, విహారములు విశదముచేయుచున్నవి. అమరావతీ, సంచి స్తూపములు, అజంతాచిత్రములు భారతీయశిల్పమునందు ఆధ్యాత్మికహృదయమును విశదముచేయుచున్నవి. రూపప్రదర్శనమునందును, లావణ్యమునందును, భావగాంభీర్యమునందును, అంగవిన్యాసమునందును అజంతాచిత్రములు చిత్రలేఖనమందు నిరుపమానములై కళాకోవిదులప్రశంసలకు పాత్రము లగుచున్నవి. అజంతాచిత్రముల ప్రాశస్త్యమునకు మూలకారణము రేఖావిన్యాసము. సామాన్యముగ చిత్రకారులు రంగులపొందికతో వ్యక్తముచేసెడి రూపకల్పనను అజంతాచిత్రములు రేఖలతోనే వ్యక్తముచేయుచున్నవి. అజంతాచిత్రములందు అంగసౌష్ఠవము, అంగవిన్యాసము, అంగాలంకారములు, కాంతిచ్ఛాయలు, రేఖామాత్రకల్పితము లై అపూర్వ మైన శృంగార లావణ్య విలాసములను రూపలేఖనమునందు ప్రదర్శించుచున్నవి. భారతీయచిత్రకళకు జీవాధారము లైన దైవవిభూతులు, రేఖావిన్యాస ము

అజంతాచిత్రములందు సర్వత్ర ప్రత్యక్షమగును పాశ్చాత్య ప్రాచ్య చిత్రకళలందు గల భేదమును వ్యక్తము చేయుచున్నవి. ధ్యానబుద్ధ స్వరూపమునందు ప్రకృతిపరవశులైన పాశ్చాత్యశిల్పులకు జడస్వరూపము మాత్రమే గోచరంబైనను ప్రాచ్యశిల్పులకు రూపాతీతమైన శాంత, సుందర, శివస్వభావములు గోచరమగుచున్నవి. భారతీయుల ప్రత్యభిజ్ఞానము భారతీయ చిత్రలేఖనమునకును ప్రత్యభిజ్ఞానమును గలుగజేసినది. పాశ్చాత్యకళాకోవిదుల యవజ్ఞతను నిర్లక్ష్యము చేయుచు ప్రాచీన సంప్రదాయముల కనురూపముగ భారతీయచిత్రకళ నుద్ధరించుట భారతీయప్రబోధనమునకు నిదర్శనముగ నున్నది.

భరతవర్షమునందు బౌద్ధమతము క్షీణించిన తరువాత చిత్రలేఖనమును క్షీణించినది. చిత్రకళయందు రేఖావిన్యాసమునకు బదులు వర్ణవిన్యాసము ప్రముఖత నొందినది. చిత్రకళయందు రాజపుత్రకళాశైలి, మొగలాయి కళాశైలి ప్రబలి ప్రాచీనశైలిని క్షీణింపజేసినవి. పాశ్చాత్యసంపర్కము ప్రాచ్యరచనల కనాదరణమును, పాశ్చాత్యరచనల కాదరణమును గలుగజేసినది. పాశ్చాత్యయంత్రాలయములందు ముద్రితములైన చిత్రపటములు భారతగృహముల నలంకరించి లలితకళాప్రయోజనమును సంకుచితము చేసినవి. భారత జాతీయ ప్రబోధముతో

చిత్రకళయందును నవయుగనిర్మాణము ప్రారంభమైనది. నవయుగ చిత్రనిర్మాణమునందు వంగరచనలు, ఆంధ్ర రచనలు వ్యక్తిత్వము గలిగి ప్రాచీన సంప్రదాయములకును, నవీనసంప్రదాయములకును సంయోగసాహచర్యములను గల్పించుచున్న విధమును చిత్రలేఖనములు విశదము చేయుచున్నవి. వంగదేశమునందు అవనీంద్రనాథ ఠాకూరు, నందలాలు బోసు, అసితకుమార హల్దారు, ప్రమోదకుమార ఛటోపాధ్యాయుడు మైసూరునందు వెంకటప్ప, పంజాబునందు అబ్దుల్ రహమాను చుగతాయి, హాకీము మహమ్మదు ఖాను, ఆంధ్రదేశమునందు దామెర్ల రామారావు మొదలగువారు రచించిన చిత్రములు భారతీయ చిత్రకళయందు ప్రాచీనసంప్రదాయసిద్ధమైన సంస్కారమును నిరూపించుచు భారతీయుల చిత్రకళాప్రతిభను విశదము చేయుచున్నవి. ఆంధ్రదేశస్థమైన అజంతాచిత్రములకును వర్తమానచిత్రములకును చిత్రలేఖనమునందుగల భేదము ఆంధ్రులపతనమును విశదము చేయుచున్నది. ఆంధ్రజాతీయకళాశాలయును, రామారావుచిత్రకళామందిరమును చిత్రకళాభ్యుదయమునకు జేయుచున్న ప్రయత్నములు కళాభిమానుల పోషణమునకు పాత్రము లగుచున్నవి.

'భారతీయచిత్రకళ'ను రచించిన శ్రీ రామారావుగారు భారతీయ చిత్రకళయొక్క వృద్ధి క్షయములను, ఔన్నత్యమును సప్రమాణముగ వారి గ్రంథమునందు వివరించి చిత్రకళాభ్యుదయమున కుపకారమొనరించిరి. ఈ గ్రంథమునందు చిత్రలేఖనోదయము, బౌద్ధయుగము, అజంత గుహలు, బాఘ్ చిత్రములు, మొగలు చిత్రలేఖనము, రాజపుత్ర లేఖనము, మొదలగు విషయములకు సంబంధించినవి పద్రెండుఅధ్యాయములు గలవు. అజంతాచిత్రములకు సంబంధించిన పటములును, వర్ణచిత్రములును భారతచిత్రకళాచరిత్రను విశదముచేయుచున్నవి. గ్రంథమునందు గ్రంథకర్త తెలిపిన క్రింది భావములు చిత్రకళావికాసావసరమును తెలుపుచున్నవి.

"వేషభావములందేకాక ఆత్మానుభవమును వెల్లడిచేసి, యాత్మను పరిపక్వము జేయజాలి, జాతీయతను నిలువబెట్టజాలిన లలితకళలందును పాశ్చాత్యభావము లగ్రస్థానమును వహించినను చూచుచు నిద్రావస్థయం దుండుట యాత్మహత్యను గోరుటకు సమానము. ఈ ప్రమాదమును కొందఱు గ్రహించుటచే తక్కిన జాతీయోద్యమములతోపాటు హైందవచిత్రకళాప్రపంచమునగూడ సంచలనము కలిగెను.

* * * * *

భారత చిత్రకళయందు జొరబడిన విదేశీరుచులను బారద్రోలి నిజమగు హైందవవ్యక్తిత్వమును మరల సింహాసనమున స్థాపింపజూచుచున్న యువకులకు అవనీంద్రనాథ్ఠాకురు నాయకుడు. రాజపుత్ర

చిత్రరచనయందు పర్షియావిధానములు కలవు. కాన సుప్రసిద్ధ అజంత, సీగిరియ చిత్రములు భారతకళ నుద్ధరించుటకు మూలాధారములుగ నుండవలయునని వీరి కోరిక. కాని తరువాతి దేశానుభవమును కళాభిమాని మఱవరాదు. రాజపుత్రులచే నామోదింపబడిన విధానములం దనేకములు వాంఛనీయచిహ్నములు కలవు. జపాను, ఐరోపావిజ్ఞానములచే పోషింపబడిన చిత్రరచనయందును క్రొత్తరుచులు కలవు. ఇంత విశాలభావముతో ప్రారంభమైన చిత్రకళ జాతీయతను నిలుపుకోగలదా యని సంశయింపవచ్చును. ఏదేశపు విజ్ఞానమునైనను తిరస్కరింపక భారతచిత్రముల కట్టుబాట్లను మఱవక ప్రాయుటయే కళకు క్షేమకరము.

ఆత్మసందర్శనమునకును, దైవసందర్శనమునకును సాధనభూతములైనలలితకళల నాంధ్రు లారాధించి పురుషార్థమును బడయుదురుగాత!

ప్రమోదూత చైత్ర బ. ౭ సోమవారము (౨౧-౪-౧౯౩౦)	కా. నాగేశ్వరరావు.

ఒక్క మాట

మన ఆంధ్రదేశమున జాతీయచిత్రకళ ప్రాముఖ్యము వహించుచుండుటవలన రవివర్మ చిత్రములవలనను, పాశ్చాత్యవిద్యవలనను, వ్యాపించిన ఐరోపా చిత్రరచనావ్యామోహము తగ్గజొచ్చినది. ఇట్టియదనున ప్రాచీనకాలమునుండి భారతదేశమున చిత్రకళపొందిన మార్పులను, దానియాధిక్యమును తెలుపుచరిత్ర ప్రజలకందజేసినయెడల నీప్రబోధమునకు లాభము చేకూరునను నాశతో నే నీచిన్నగ్రంథమును వ్రాసితిని.

ఈగ్రంథమును వ్రాయుటయందు "పెర్సీబ్రౌను" గారి 'భారతీయవర్ణలేపనము'ను, 'విన్సెంటుస్మిత్తు'గారి 'హిందూసింహళదేశములందలి లలితకళయొక్క చరిత్ర'ను, ఆధారముగ గొంటిని. మొదటిప్రకరణమున కృష్ణాపత్రికాధిపతులు ప్రకటించిన 'సంక్రాంతి' సంచికయు తోడయ్యెను. ఈగ్రంథకర్త లందఱికి నావందనములు.

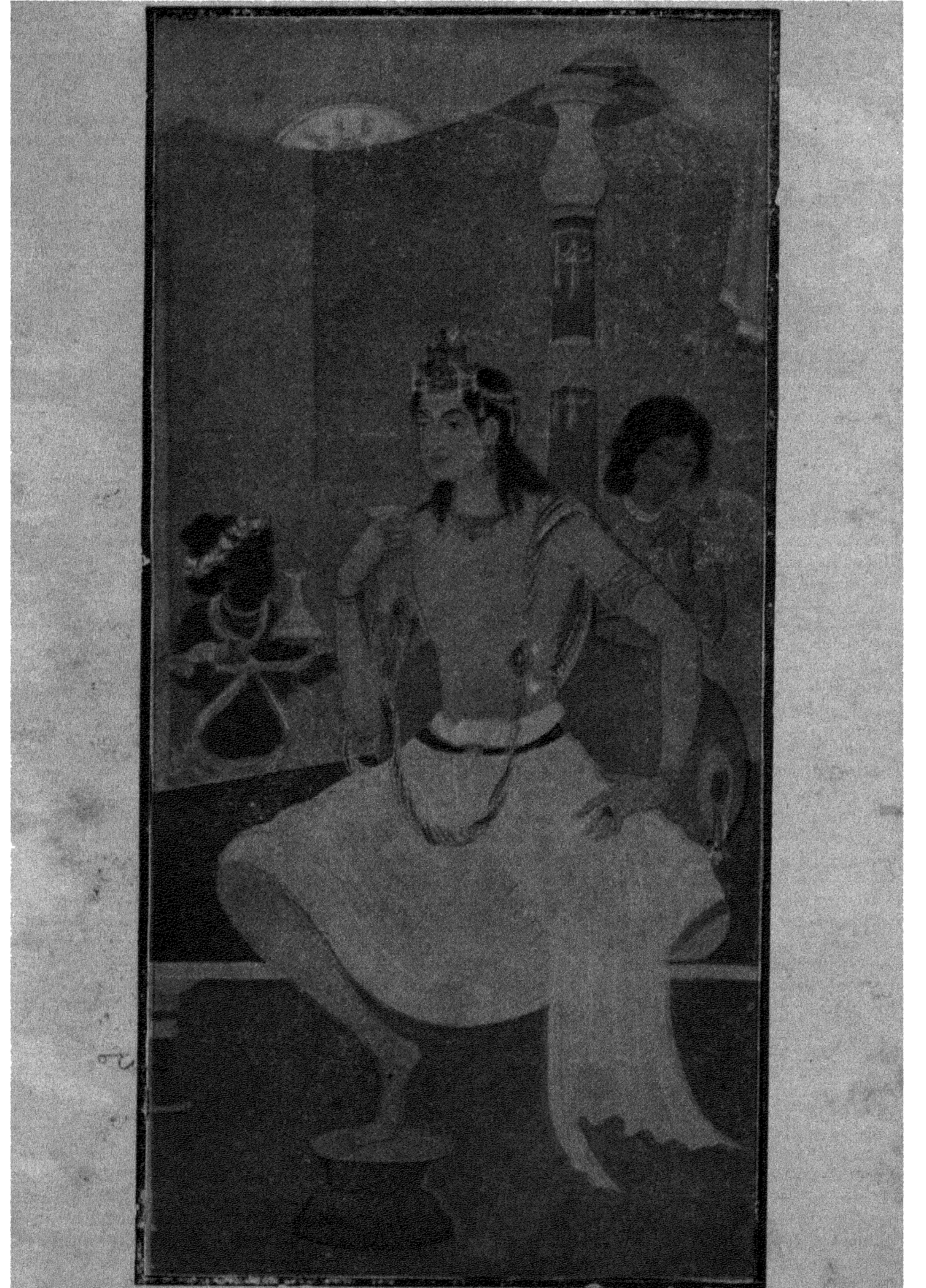
ఇట్టిగ్రంథములను కొనువారరుదు కాన ప్రకటించువారును అరుదు. మీదుమిక్కిలి సచిత్రముగ ప్రకటింపవలసినదగుటచే వ్యయమును అధికముగ నగును. కావున గ్రంథప్రకాశకులు దీనిని ముద్రించి ప్రకటించుటకు వెనుదీయుట సహజము. శ్రీ దేశోద్ధారక కాశీనాధుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు రాజకీయసాంఘికాదులగు

ఉద్యమములకు నాయకులై వానికి ప్రోత్సాహము నొసగుచు ఆంధ్రులయౌన్నత్యముకొఱ కెంతయైన త్యాగము జేయుచున్నవా రనుట క్రొత్త కాదు. నేను ఈ నాచిన్న గ్రంథమును వారి కర్పించి దానిని వారిని స్వయముగ చదువగోరితిని. వారును, నాకోరికి ననుసరించి దాని నా మూలాగ్రము చదివి తమ 'ఆంధ్రగ్రంథమాల'యందు ప్రచురించుట కంగీకరించి యచిర కాలముననే ఇట్లు ముద్రింపించి వెలువరించిరి. వ్యయమునకు వెనుదీయక త్రివర్ణ చిత్రములతోను, పెక్కు ఏకవర్ణ చిత్రములతోను, ఇట్లు సుందరరూపమున వెలువరించిన యీపుస్తకము శ్రీ పంతులుగారి కళాపోషణపరాయణతకు గట్టి నిదర్శనము. ఇట్లు నాప్రయాసమును సఫలముగావించిన శ్రీపంతులుగారికి కృతజ్ఞతాపూర్వకములగు నావందనసహస్రములు. ఇంకను జాతీయచిత్రరచనయెడల విముఖులైయున్న యాంధ్రులను కొందఱినైనను ఈగ్రంథము సుముఖులను జేయగలిగినయెడల నేను కృతార్థుడ నగుదును.

గ్రంథముద్రణానంతరము భారతీయచిత్రకళాచరిత్రయందు, కొన్నినూతనాంశములు వెల్లడియైనవి. వానిని పునర్ముద్రణమున జేర్చుకొందును.

చెన్నపురి
౩౦-౪-౩౦

తలిశెట్టి రామారావు

హర్షవర్ధన రాజకుమారుడు

చిత్రకారుడు: సత్యేంద్రనాథ బేనర్జిగారు. శ్రీ వి. ఆర్. చిత్రగారి అనుమతిని.

భారతీయచిత్రకళ

ప్రవేశాధ్యాయము

భారతదేశము హిందువుల పాలనక్రింద నున్నప్పుడు చిత్రకళ చాల ఉన్నతదశయందుండెను. విదేశీయులు దేశము నాక్రమించిన పిమ్మట హిందూసాంప్రదాయములు రాజసభలయందు మన్ననలను బొందుట యరుదయ్యెను. నిజమెటులున్నను, పాలకులకంటికి పాలితుల నాగరికత హేయముగ దోచెను. భరతఖండము మించుమించుగ సన్నిశాస్త్రములందును ప్రపంచమునకు మార్గదర్శకమై తన నాగరికతను ప్రాక్పశ్చిమ దేశములందు వ్యాపింప జేసినను, స్వాతంత్రమును గోల్పోవుటవలన, ఉపనిషత్తులకును, భగవద్గీతకును జన్మకారణమైన హిందూమతమును, రామాయణ మహాభారతాది ఇతిహాసములు, పురాణములు శాకుంతలాది కావ్యములు కల హైందవ భాషలన్ను, వేదకాలమునుండి ఘనతవహించి వింతనశక

లతో వినువారి నందరిని బరవశులనుగ జేయజాలు హైందవ సంగీతమును, విదేశీయులు తృణీకరించిరి. వందలకొలది సంవత్సరములు పరుల యాధిపత్యమును స్వీకరించుచు, ఆత్మగౌరవమును, జన్మభూమియొక్క యాధిక్యమును మరచిన భారతీయులకు పాలకులతృణీకారమే పరమసత్యముగ గనబడెను.

మతము, కవిత్వము, సంగీతము, వీనితోపాటు హైందవ చిత్రవిద్యయు పాశ్చాత్యుల కనుసన్నలకు లోనయ్యెను. లలితకళ లిచ్చట శైశవదశయందున్నవని యేబదిసంవత్సరములకు పూర్వము ఆంగ్లేయులు భావించుచుండిరి. హిందూదేశమునుండి తీసుకొనిపోబడిన చిత్తరువులు పాశ్చాత్య చిత్రలేఖన నిబంధనముల ననుసరించియుండకపోవుటవలన వాటిని వింతగ జూచుచుండిరి. ఏదేశమునందైనను నాగరికతతోపాటు లలితకళలును అభివృద్ధి చెందును కాన, అట్టివి హిందూదేశమునందు వారికండ్లకు కానరాకపోవుటచే హైందవు లనాగరికులని వా రభిప్రాయపడిరి. పాశ్చాత్యవిధానముల ననుసరించి గ్రీసు, రోము దేశవాసు లద్భుతములగు శిలావిగ్రహములను నిర్మించిరి కాన ఆయాదేశములను ప్రపం

చమునకు మార్గదర్శకములుగ బరిగణించిరి. * పిరమిడులు మొదలగు వాటిని నిర్మించి నంతమాత్రమున యీజిప్టు (Egypt) దేశీయులు నాగరికులైయుండిరని ఐరోపా వ్యామోహితులకు దోచెను కాని, హైందవ నాగరికతాధిక్యమును కొనియాడువారు లేకుండిరి.

చిత్రలేఖనమునకు సంబంధించిన కళలందు విమర్శకుడని ఖ్యాతిగాంచిన సర్ జార్జి బర్డువుడ్ (Sir George Birdwood) గారు "హిందూదేశపు చిత్రలేఖనమును, శిల్పమును కళలుగ బరిగణించుటకు తగ"వని చెప్పిరి. హృదయమునందు గల యున్నత భావములు మేల్కాని చిత్రలేఖనముగ బరిణమించెనని చెప్పుట కొక్కనిదర్శనమైనను వారికి కానరాలేదు. రాయల్ సొసయిటీ ఆఫ్ ఆర్ట్సు (Royal Society of Arts. చిత్రకళాసమితి) వారిచే "హిందూదేశపు మతవిషయిక శిల్పములం దుత్తమమైన"దని కీర్తింపబడిన జావాయందలి బుద్ధవిగ్రహము వీరి కనులకు వికారరూపమున గనబడెను. తరుచుగ బుద్ధుడు పద్మాసనాసీనుడయి యోగనిష్ఠను ఉన్నటులు

* ఇవి శిలానిర్మితములు. వీటియందు శిల్పనైపుణ్య మంతగా లేకపోయినను వీటి పెద్దయాకారము ఆశ్చర్యమును గలుగజేయును.

పూర్వాలు ప్రదర్శించుచువచ్చిరి. ఇట్టి విగ్రహములందు వీరి కేమియు వింత కానరాలేదు. ఆత్మయొక్క శాంతిని, నైర్మల్యమును, పాపరాహిత్యమును బ్రదర్శించుటకు దిబ్బరొట్టె యెంత యుపయోగకరమో యిట్టివిగ్రహములు నంతయే యని వారనిరి.

కలకత్తాయందలి చిత్రకళాభవనమున కధికారిగ నుండిన డాక్టరు ఏండర్సన్ (Dr. Anderson) గారు హైందవశిల్పులు సర్వసామాన్యమైన ప్రతిమలనే నిర్మింపగలిగిరని వ్రాసిరి. కాని కొంతకాలమునకు హైందవ శిల్పాధిక్యమును వారు గ్రహించి యింతకంటె ఎక్కువ యనుకూలమగు అభిప్రాయమును వెల్లడించిరి. వెస్టుమకాట్ పండితుడు (Professor Westmacott) కూడ మన శిల్పమును తృణీకరించెను.

రావణుడు దశకంఠుడనియు, బ్రహ్మ చతుర్ముఖుడనియు, వినాయకుడు గజాననుడనియు, రామచంద్రునకు కపులు మిత్రులనియు, విష్ణువాహనము గరుడుడనియు చరిత్రకారులు నమ్మినను, నమ్మకపోయినను, ఇతరులకు మార్గదర్శకులైన పండితులును, వారి ననుసరింప యత్నించు పామరులును, పురాణములే ముక్తికి సాధనములని

భావించు భక్తులును, ఈ యసాధారణరూపములయెడ భక్తి విశ్వాసములతో మెలగిరి. ఇట్టివిశ్వాసముగల కళాకోవిదు లీపవిత్రపురాణవ్యక్తుల రూపములను వేనవేలుగ నిర్మించిరి. హిందూదేశమునందును, గ్రీసు, రోము దేశములందును, ఈజిప్టుదేశమునందును సనాతనముగ బూజింపబడిన యిట్టి రూపములను జూచి, "క్రైస్తవేతరుల దేవతలివి" యని హేళనచేయువారు మన పాలకులగుటం జేసి యిట్టిశిల్పరాజములు, చిత్తరువులు కొంత కాలము నిందల పాలయ్యెను. ఇక వీటితో పాటు మన లలిత కళలన్నియు వీరిబుద్ధికి వికారములుగ దోచుట వింతగాదు. లేఫ్ కేడియో హెర్న్ (Lafcadio Hearn) గారీపరిస్థితులను గనిపెట్టి, "ప్రతి మతము నందును దైవమును గ్రహించిన వారును, కళాసౌందర్యమున కది యనుకూలములని భావించు వారును, ప్రాచ్యఖండవాసుల దృక్పథమును బోధపరచుకొనిన వారును పెక్కు తలలు, పెక్కు చేతులుకల యిట్టి దేవతాప్రతిమల భవ్యతను జూడగల"రని వ్రాసిరి. అగోచరమును, ఆద్యంత శూన్యమును అగు మహాశక్తియొక్క యనంతరూపము లివి యని వీరు తలచిరి. హిందూమతావలంబకులమగు మన కివి యుగ్గుతో

పెట్టినవి కనుక పాశ్చాత్యుల సంకుచితదృష్టిని జూచి ప్రత్యుత్తరముగ లోలోన నవ్వుకొనుచున్నాము.

పాశ్చాత్యులకు ప్రాగ్దేశముల నాగరికత, రుచులు బోధపడక పోవుటయే యిట్టి పరిస్థితులకు కారణము. జపానుదేశపు చిత్తరువులందు కొన్ని యైరోపా చిత్తరువులను బోలి యుండును; కాని వాటియందలి గుప్తభావములను గనిపెట్టి సారమును చవిజూచిన నాటినుండియు పశ్చిమదేశవాసులకు మన చిత్రకళలయెడ నుండిన తృణీకారభావము తగ్గజొచ్చెను. ఐరోపాయందే కాక, యితర దేశములందును ఈ విద్యలలో ప్రవీణులుండిరనియు, హిందూదేశమునందుకూడ ననాదిగ వీటి పోషణము బాగుగ నుండెననియు వారు తెలిసికొనజాలిరి. అప్పటి నుండియు మన పూర్వులకు చిత్రకళలందు గల యుత్సాహము, ప్రవీణత ప్రపంచమునకు వెల్లడి యగుచున్నవి. శాస్త్రపరిశోధకులు అజంతా, ఎల్లోరా మొదలగు గుహలను గనిపెట్టియు, దేవాలయములను బరిశీలించియు, పురాతన సంస్థాపనలను వెదకియు, చిత్రములయు, శిల్పములయు కాలములను స్థిరపరచి, ఆయాకాలపరిస్థితులనుబట్టి యవి యెట్టిరూపములను దాల్చెనో గ్రహించి, వాటి యౌన్న

త్యమును జాటుచున్నారు. జపానుదేశపు చిత్తరువులు హిందూదేశమున వ్రాయబడెనని భ్రమసి, వాటి తారతమ్యమును గ్రహింపక, యీ దేశముల వివిధరుచులను దెలిసికొనజాలక, మన యమూల్య నిర్మాణములను దిట్టినవారు ఇప్పుడు తమపొరపాటును గ్రహించిరి. ఈ విషయమై హేవెల్, డాక్టరు ఆనందకుమారస్వామి, మార్షల్, పెర్సీ బ్రౌన్, విన్సెంట స్మిత్ మొదలగు వారు చేసిన పని కొనియాడదగినది. వెదకినకొలది భారతభూమియందు క్రొత్తవింతలు కానవచ్చుచున్నవి. కొలది కాలమునకు మన చిత్రకళల యౌన్నత్యమును సంశయించువా రరు దగుదురు.

ప్రపంచమునం దంతటను ప్రసిద్ధిగాంచిన ఆంగ్ల చిత్రకారుల సమితియగు రాయల్ సొసయిటీ ఆఫ్ఆర్టిస్టస వారు హిందూదేశమునందు నూతనముగ లభించిన చిత్రములను, శిల్పములను జూచి, బర్డువుడ్, వెస్టుమకాట్ మొదలగు వారికి తగిన ప్రత్యుత్తరముగ నిటులు చెప్పిరి:

* కళాభ్యాసకులము, కళావిమర్శకులము, కళాకోవిదులమునగు మాకు భారతీయుల యుత్తమ శిల్పములందు వారి మత విషయిక

* "We, the undersigned artists, critics and students of art.........find in the best art of India a

పవిత్రభావ సంజనిత హృదయ సంచలనముల యందును, దైవ విషయ
మున వారి గంభీర భావముల యందును సుసమగ్రసమున్నత కళా
ప్రదర్శనము గోచరమైనది. బుద్ధుని పవిత్రప్రతిమ ప్రపంచమునందలి
యుత్తమ కళాజీవములలో నున్నతావేశ జనకము. జీవ కళాపరిపూర్ణ
మును, వ్యక్తిత్వవిభాసితమును, విచిత్రశక్తి సంపన్నమునగు కళావిభ
వము భారతీయుల కమూల్యైశ్వర్యము. భారతీయులు, కళావిషయ
మున వారి యద్భుతకార్యదక్షత నాదరించు నితరులు నీ కళావిభ
వమును భక్తితోను, ప్రేమతోను ఆదరింప దగుదురు. దీనినిబట్టి
తరతరములనుండి ఆచారప్రాయముగ ఛాయాచిత్రమాత్రములుగ ప్రతి

---

loftly and adequate expression of the religious emotion of the people and of their deepest thoughts on the subject of the divine. We recognise in the Buddha type of the sacred figure one of the greatest artistic inspirations of the world. We hold that the existence of a distinct, a potent, and a living tradition of art in a possession of priceless value to the people and one which they, and all who admire and respect their achievements in this field, ought to guard with the utmost reverence and love while opposed to the mechanical stereotyping of particular traditional forms, we consider that it is only in the organic development of the national art of the past that the path of the progress is to be found. Confident that we here speak for a very large body of qualified European opinion, we wish to assure our brother craftsmen and students in India that the school of

మల నిర్మించుట మాయావరణను బడయదు; కాని భారతీయుల
పూర్వజాతీయకళలనుండియే వారి కళాభివృద్ధికి మార్గమేర్పడగలదని
నమ్మెదము. ఐరోపీయ సుప్రసిద్ధకళాకోవిదులలో నధికుల యభి
ప్రాయ మిదియేయని మా నమ్మకము. భారతజాతీయ కళాసాధ
కులు, హైందవ జీవమును, హైందవ భావములను బ్రదర్శించుట
యందు తమ కౌశలమును, విచిత్రశక్తులను జూపగలిగినంతవరకు,
వారు తమ జాతీయకళయెడ విశ్వాసముతో మెలగునంతవరకు మా
యభినందనములకు బాత్రు లయ్యెదరు. ఇతర దేశములందు వారి కను
కూలమగుదానిని, వారి వ్యక్తిత్వమునకు వినాశకరముకాకుండుదానిని,
సవినయముగ బరిగ్రహించుచు, భారత భౌతికపరిస్థితులవలన, భారత
దేశ చరిత్రవలన, భారత సనాతనమతధర్మములవలన నేర్పడిన వ్యక్తి
త్వమును భారతదేశమునకే కాక ప్రాచ్యఖండముల కంతకును జగ
జ్జేగీయమానమగు కీర్తి దెచ్చిన భారతజాతీయకళాసంపదను గోలు
పోవుట కెంతమాత్రము నెడమీయరాదు.

---

national art in that country, which is still showing its vitality and its capacity for the interpretation of Indian life and thought, will never fail to command our admiration and sympathy so long as it remains true to itself. We trust that, while not disdaining to accept whatever can be wholesomely assimilated from foreign sources, it will jealously preserve the individual character which is an outgrowth of the history and physical conditions of the country, as well as of those ancient and profound religious conceptions which are the glory of India and all Easte n world."

సర్ పర్డన్ క్లార్కుగారు (Sir Purdon Clarke) హైందవ చిత్రకళల కగ్రస్థానము నివ్వవలెనని, భారతీయులకును, భారతభూమికిని భారతకళలే తగినవని యొకానొకచోట జెప్పిరి. భారతనాగరికతా నిర్మితములగుటవలన నవి యిటు లుండకతప్పదు.

ప్రకృతి దేవుని రూపమనియు, అందు ప్రాపంచిక శక్తులు మూర్తీభవించి యున్నవనియు, తత్కారణమున నది పూజార్హమనియు హిందూదేశీయులు భావింతురు. మనము చేయు సాంఘికసేవ, జంతుసేవ మొదలగు సత్కార్యము లన్నియు దైవారాధనయని వీరి నమ్మకము. ఏకార్యమును జేయ ప్రారంభించినను జయము నపేక్షించి మనసార భగవంతుని ప్రార్థించెదరు. వారి దైనిక కార్యక్రమము దేవ హితాచారబద్ధము కాన, దానికి వ్యతిరిక్తముగ ప్రవర్తించుట మోక్షదాయకుని యాగ్రహమునకు గురియగుట యని విశ్వసించియున్నారు. అట్టియెడ మన లలితకళలయందు మతము ప్రాముఖ్యము వహించుట వింత కాదు. మన దేవాలయములందు శిల్పనైపుణ్యమును శిల్పులు విరివిగ జూపించుటకును, దేశమునం దంతటను గనబడుచున్న శిల్పములలో నధికాంశము మతమునకు సంబంధించియుండుటకును, బౌద్ధదేవుని జీవితము, శ్రీకృష్ణుని లీలలు, రామచంద్రుని సచ్ఛీలము చిత్తరువులందు విశేషముగ భారతీయులు ప్రదర్శించుటకును కారణ మిదియే.

పశ్చిమదేశీయుల దృక్పథము వేరు: కోరిక లేకుండ శుద్ధపరబ్రహ్మము నారాధించుటకంటె ధనార్జనము, వ్యక్తి సౌఖ్యము, సంఘాభివృద్ధి వారికి ముఖ్యములు. ఈ హేతువున వారి చిత్రకళలకు మత మాధారము కాదు. దైవాభివర్ణన యందు దున్నను లేకపోయినను అవి యింపుగ నున్న వారు తృప్తి జెందెదరు.

ఇట్టి విభిన్న జీవితాశయములు కల లలితకళలు వేరురూపములను దాల్చుటచే ఐరోపీయ కళావిధానముల నాధారముగ గొని చిత్రించిన రవివర్మగారు హైందవ జాతీయకళల నభ్యసించిన వారికంటె నెక్కువగ పాశ్చాత్యదేశములందు కీర్తి బడసిరి. స్వదేశమగు జపానున బాగ ఖ్యాతి బడయజాలని హోకుసాయి (Hokusai) గారు మిల్లెట్, విస్లర్ (Millet & Whistler) మొదలగు ఐరోపీయుల స్తుతికి పాత్రులైరి.

పాశ్చాత్య కళాకోవిదుడు తన చిత్తరువును ప్రకాశము, ఛాయ, వర్ణములతో ప్రకృతియందు వివిధ

వస్తుజాల మెటులు కానవచ్చునో యటులే ఛాయారూపమాత్రముగ జిత్రించును. వస్తువుల పొందిక, వర్ణవిభేదము, వికారసౌందర్య ప్రదర్శనము మొదలయినవాని వలన నీతడు చూపరుల నాకర్షించి, తన హృదయమునందుగల యున్నతాదర్శములను, పవిత్రభావములను వారికి బోధచేయును. జనులను మొదట నాకర్షించి, చిత్తరువులం దభిరుచిని గలుగజేసిన కాని వారికి గంభీరభావములు మనంబున నాట బ్రయత్నించుట యసంగతమని వీని వాదము. పాశ్చాత్యుల ప్రార్థనమందిరములును, గానసభలును సాంఘికములు. చిత్రకారుడును తన చిత్తరువులను పలువురు జనులు చూచి యానందించుటకుద్దేశించి చిత్రించును.

భారతీయుల దైవారాధనము, సంగీతము ఏకవ్యక్తిత్వమును గోరును. ఒకవ్యక్తి చూచి, యానందించి, యందు సాధారణముగ గుప్తపరచిన భావమునందు మగ్నుడై, భావప్రపంచమున గొలదికాలమైనను మెలగనుద్దేశింపబడెను కాన బౌద్ధులచే సృజింపబడినవి కాక తక్కిన ప్రాగ్దేశపు చిత్తరువు లన్నియు రేఖలతో చిన్నవిగ జిత్రింపబడెను. వ్యక్తియొక్క హృదయసంస్కరణమున కేకాంతవాసము ముఖ్యమని మన ఋషులు లోకమునకు తమ జీవితములవలన జూపిరి. వారికిని, బుద్ధుడు మొదలగు మతసంస్కర్తలకును జ్ఞానోదయ మేకాంతముననే కలిగెను. అట్టియెడ భారతీయ చిత్రములు వ్యక్తికొరకు వ్రాయబడుట యుచితము.

లలితకళ లితరశాస్త్రములపై నాధారపడియుండ కూడదనియు, నీతిని నేర్పకపోయినను కళావిధానముల ననుసరించినయెడల చాలుననియు నొక వాదము కలదు. అట్టికళలు భారతదేశమున నరుదు. హైందవులు తమకుగల సర్వస్వమును దేవున కర్పింతురు. కాన ప్రత్యేకము వారు సృజించు కళలుమాత్ర మన్యములుగ నుండుట యసంభవము. ఇట్టి కట్టుబాట్లను హైందవ చిత్రకారుడు లక్ష్యపెట్టడు. ఏలయన—

భారతశిల్పి స్వతంత్రుడు. వస్తువుయొక్క యాకృతిని తన యిష్టము వచ్చినట్లు మార్చగలడు. భావము వస్తువునకు దాస్యము చేయుట కెంతమాత్రము నొప్పుకొనడు. వస్తువును భావప్రాబల్యముచే రూపాంతరము నొందించును. అస్థిసంస్థానవిద్యకు (anatomy) కట్టుబడడు. భారత చిత్రకారుడు చిత్రించునది భావముయొక్క రూపము; భావముయొక్క పరిమాణము; భావముయొక్క లావణ్యము; భావముయొక్క సాదృశ్యము. వస్తువు భావము ననుసరించుచుండవలసినదే కాని, భావము వస్తువునందు బంధింపబడదు. పాశ్చాత్యశిల్పులు వాస్తవజగత్తు నొక బంధిఖానాగా జేసికొని యెంతకాలమును దాని

యావరణలో దిరుగుటయేకాని, దాని ద్వారమును దెరచి, విముక్తు లగుటకు జూడరు. భారతశిల్పి యీ వాస్తవ జగత్తును "పద్యాం పృథ్వీ" దేవతలకు బాదపీఠముగ జేయగల్గెను. వానిని జగత్తులో బంధించలేదు. కమలములపై లక్ష్మీదేవి నధిష్ఠింపజేసెను; నాగముపై చతుర్భుజుని బరుండబెట్టెను; వృషభముపై శివుని గూర్చుండబెట్టెను; వటపత్రమున నారాయణుని నిలిపెను; హంసపై సరస్వతి నూరేగించెను; విష్ణువును జతుర్భుజుని జేసెను. భూలోకముపై స్వర్గకాంతులను బ్రసరింపజేయుటయే భారతశిల్ప లక్షణము.'—కృష్ణాపత్రిక సంక్రాంతిసంచిక.

భారతశక్తి యపారము. భారతనాగరికతయొక్క పటుత్వము మరేనాగరికతకును లేదు. మన మతము బౌద్ధ, జైన, మహమ్మదీయ, క్రైస్తవ మతముల నాకర్షించి యందలి సారాంశమును జీర్ణించుకొని, నూతనరూపముల బ్రజ్వలించెను కాని వాటి యాధిపత్యమునకు తావొసంగలేదు. ఇటులే హైందవ శిల్పము ఇతరదేశపు శిల్పవిద్యల నాకర్షించి క్రొత్తమార్గముల గనిపెట్టి ఖ్యాతి జెందెను. తక్షశిల (Taxila) యందు మొదట ప్రారంభమై గాంధారదేశమునం దంతటను వ్యాపించిన యవనశిల్పము దీనికి ప్రబలనిదర్శనము. పశ్చిమఖండమున బ్రసిద్ధిగాంచిన యిది హైందవశిల్పమునందు లీనమయ్యెను. భారతభూమియందు వాటిరూపు చెడెనని కొందరు పాశ్చాత్య పండితులు తలచినను, హైందవ నాగరికత వీటిని నిజముగు

దేశీయకళాభాగములుగ మార్చెనని డాక్టరు కుమారస్వామి, హేవెల్ మొదలగు పండితులు చెప్పుచున్నారు. అక్బరు చక్రవర్తికాలమున మొగలాయీల చిత్రములు మనదేశమును బ్రవేశించి, రాజుల మన్ననలను బొందినను, కొంతకాలమునకు భారతదేశీయుల మనోభావములకు లోనయ్యెను. వేలకొలది సంవత్సరములందు జరిగిన మార్పులలో హైందవవ్యక్తిత్వము ప్రజ్వలించెను. అజంతా చిత్రములకును, మొగలు చిత్రకళావిధానముల ననుసరించిన రాజపుత్రచిత్రములకును తారతమ్యమున్నను, హైందవవ్యక్తిత్వము మాత్రము ప్రబలముగ వీటి యన్నిటి యందును గానవచ్చును.

అజంతా చిత్రకారులు వారికుంచెల నొక మూల బడవేసిన నాటినుండియు, భారతభూమియం దీకళ క్షీణదశకు వచ్చెను. రానురాను రాజపోషణ యరుదగుటవలన బ్రజలయుత్సాహము తగ్గినటులు గానబడుచున్నది. ఈకారణములవలన హైందవ చిత్రలేఖన చరిత్రయందలి మొదటి ప్రకరణములను వ్రాయుటకు తగిన యాధారములు లేవు. అజంతా, సీగిరియా మొదలగుచోట్ల కుడ్యములపైనున్న చిత్తరువులును, పురాణాది గ్రంథముల

యందు గానవచ్చువర్ణనలును కొంత మార్గదర్శకములుగ నున్నవి. లభించిన చిత్తరువులను క్రమముగ పరిశీలించి చూచినయెడల భారతభూమి యీ కళయం దితర దేశములకు వెనుక బడలేదని గ్రహింపగలము.

మన దేశమున మహాపవిత్రమైనవాటితోపాటు నసహ్యాకరములును, మానభంగకరములును నగు శిల్పములు, చిత్తరువులు కలవు. ఇట్టివి యమూల్య శిల్పనైపుణ్యమును జాటు దేవాలయ కుడ్యముల కెటు లెగ్రాబాకినవో తెలియదు. విషయలోలురగు యువకు లర్పించు ధనమున కాసించి, శ్రీకృష్ణుని జీవితచరిత్రమున కపార్థములను గల్పించు అసభ్యములగు చిత్రములను రాధాకృష్ణులపేరను జిత్రించుచు వచ్చిరి; ప్రబంధములందును, సంగీతమునందును ఇట్టి భావము లచ్చటచ్చట కానవచ్చును. ఇంతమాత్రమున హైందవలలితకళలను విసనాడ జనదు. ఇట్టి శిల్పములందును, చిత్తరువులందును విశేషము కళానిపుణత కానరానందున నివి యల్పుల కృత్యములని నిర్ధారణ చేయవచ్చును. ఇదియునుకాక వీటిసంఖ్య యల్పముగ నున్నది.

విగ్రహారాధనకు మనదేశము పుట్టినిల్లు కాన కొన్ని ప్రసిద్ధవిగ్రహములవలె ఉదరపోషణార్థము వందల

కొలది విగ్రహములను కొందరు నిర్మించి విక్రయించుచున్నారు. ఇదివరకు ఖ్యాతిగాంచిన దేవాలయము ననుసరించి యింకొకరు నిర్మింప యత్నించునప్పుడు కూడ ఇతర శిల్పావలంబనము నిరాటంకముగ జరుగుచుండెను. ఇట్టివి మన దేశమునందంతటను కాన వచ్చును. ఉత్తరమున వ్యాపించియున్న బుద్ధవిగ్రహములును, దక్షిణమున ప్రఖ్యాతిగాంచిన "నటరా"జను తాండవ శివుని విగ్రహములును దీనికి నిదర్శనములు. మొగలాయీల కాలమున ప్రఖ్యాత పురుషులయొక్క రూపచిత్రములను జిత్రించి విక్రయించుచు ననేకులు జీవించుచుండిరి. ఇట్టి శిల్పములు, చిత్రములు కళాభాగములుగ గణింపబడవు. వీటికి కారణభూతములైన సుప్రసిద్ధశిల్పములయు, చిత్రములయు కళానిపుణత వీటి కుండుట యసంభవము.

హైందవ మనగా నేమి? అజంతా చిత్తరువులం దచ్చటచ్చట పర్షియా దేశపు చిత్రలేఖన విధానము కానవచ్చుచున్నది. కాని యన్నిటిని బరిశీలించి చూచిన యెడల వీటియందును, సీగిరియాయందును పాశ్చాత్యులు విశేషముగ జోక్యము కలుగజేసికొనలేదని కానవచ్చును. మొగలాయీల ప్రభుత్వమునందు వారి దేశపు చిత్రలేఖన

విధానములను దేశమున బ్రవేశపెట్టినప్పుడు, ఉత్తరమున రాజపుత్రస్థానమునందును, దక్షిణమున తంజావూరు నందును కళాభ్యాసకులు పొట్టపోసుకొనుటకై యీనూతనవిధానముల నామోదించినను హైందవ వ్యక్తిత్వమును మాత్రము మరవరైరి. ఆంగ్లప్రభుత్వముక్రింద మనవారైరోపావిధానములను గొంతవరకు నభ్యసించినను, తమ తప్పిదమును గ్రహించి దేశీయముల నిప్పుడు ప్రారంభించిరి. భారతభూమియందు పారశీలు, మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులు లక్షలకొలది నివసించుచున్నను, చిత్రములను జిత్రించుచున్నను, ఎవరికి దోచినటులు వారు క్రొత్త త్రోవలను ద్రొక్కుచు నూతనములైన రుచులను జూపుచున్నను, నిజమైన హైందవచిత్రము లెవ్వియన మన దృష్టి అజంతా, సీగిరియాల వైపునకు బోవును. తక్కిన చిత్తరువు లన్నియు పాశ్చాత్యవిధానములచే కల్మషములైనవి. వీటియందు కానవచ్చు హైందవవ్యక్తిత్వము అజంతా గుహాలయందు మూర్తీభవించియున్నది. అజంతాచిత్తరువులు హిందువులచే వ్రాయబడెను. రాజపుత్ర చిత్రములందు గానవచ్చు హైందవ వ్యక్తిత్వము హిందూమతమునకు సంబంధించినది. మహమ్మదీయ, క్రైస్తవ మతములు విదేశీయము లగునటులు మతస్థులు మనకు జూపిన చిత్రలేఖనవిధానములు విదేశీయములు. అందువలన హైందవ మనగా హిందువులకు సంబంధించినదని మనము నిర్ధారణచేయవచ్చును.

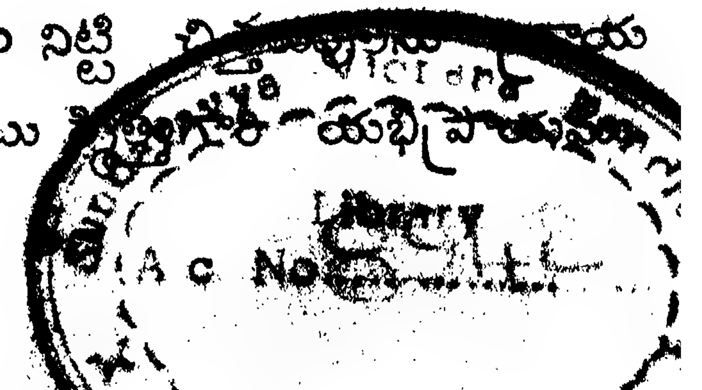
ఒకటవ అధ్యాయము

హైందవ చిత్రలేఖనోదయము

అజంతా, సీగిరియాలయందుఁగల సుప్రసిద్ధములగు చిత్తరువులను వ్రాయుటకు బూర్వము భారతభూమి యందీవిద్య యభివృద్ధి చెందియుండెనని చెప్పుటకు ప్రబలాధారములు విశేషముగ గానరాకయున్నవి. మానవు డెంతప్రయత్నించినను పూర్వసాంప్రదాయములు లేనిది యిట్టి చిత్తరువులను తొలుదొలుతనే వ్రాయజాలుట యసంభవము కాన తురుష్కులైనను, యవనులైనను, మన దేశమునకు వచ్చి చిత్రరచనను నేర్పిరనియు, తదుపరి అజంతా మొదలగు గుహలయందలి చిత్తరువులు నిర్మింప బడెననియు గొందరూహించుటకు వీలు కలుగుచున్నది. విదేశీయుల రాకపోకలు కల-చోటుల నజంతా గుహ లుండుటవలన నిట్టియూహాలకు బలము కలిగెను. కాని [illegible]ందును, తదితరస్థలములందును కానవచ్చు చిత్తరువులను [illegible]చిన నీవాదము ఊహామాత్ర

మని తోచును. అజంత మొదలగు గుహాల చిత్తరువులకు, పాశ్చాత్య చిత్రములకు నెట్టిసంబంధము గానరాకయున్నది. ఆకాలమునాటి తురుష్క-చిత్రముల కంటె అజంత చిత్తరువు లెన్నియోరె ట్లుత్తమముగ నున్నవి. తురుష్క- హైందవాది ఆసియాఖండపు చిత్రకళావిధానములకు తురుష్క-స్థానము జన్మస్థలమై యుండిన నుండవచ్చును కాని, మన దేశమున నీవిద్య ప్రత్యేకముగ నభ్యసింపబడి, నూతనమార్గముల ద్రొక్కి యున్నత దశకు వచ్చెనని చెప్పజాలుటకు తగినన్ని నిదర్శనము లున్నవి. పిమ్మట హైందవ చిత్రవిద్య యితర దేశములందు గౌరవింపబడెననియు, అభ్యసింపబడెననియు చెప్పుటకును నిదర్శనము లున్నవి.

చిత్రరచన, వర్ణలేపనము హిందూదేశమున రెండు వేల సంవత్సరములకు బూర్వము నుండియు నభ్యసింపబడుచుండెను. తరువాత వ్యాపించిన శిల్పవిద్య కిది మార్గదర్శక మయ్యెను. ఆకాలమున నైరోపా శైశవ దశయందుండుటయే కాక, ఇటీవల పదునాలుగు, పదునైదు శతాబ్దములవరకు నచ్చట నిట్టి చిత్త[illegible] [illegible]య జాలక పోయిరని విన్నాంటు [illegible] యభిప్రా[illegible]

కాని ఆకాలపు చిత్తరువు లిప్పు డింత యల్పముగ గానవచ్చుటకు హైందవ వాతావరణమే కారణము. మన పూర్వులచే గోడలమీద జిత్రింపబడిన చిత్తరువులన్నియు వర్షజలాపాతమున దడిసి, మండువేసవియందు బీటలు వారి నశించినటులు గోచరించు చున్నది.

కైమూరు పర్వతములందుగల గుహా కుడ్యములపైన పురాతనములయిన చిత్తరువులు కొన్ని కానవచ్చుచున్నవి. వింధ్యపర్వతములందు కూడ నిట్టి చిత్తరువులు, కొంతయెరుపురంగు, రంగులను నూరెడురాతిపలకలు లభించినవి. ఈచిత్తరువులు మంచివికాకపోయినను హిందూదేశమునందలి చిత్రవిద్యకు తొలిప్రయత్నము లగుటజేసి, చరిత్రకారుల దృష్టి నాకర్షించినవి. కొలది కాలముక్రిందట మధ్యపరగణాలందలి రామగడ రాజ్యమునకు జేరిన సంగనుపురము దగ్గర గుహాముఖమున నొకరాతిపై నెరుపువర్ణముతో వ్రాయబడిన కొన్ని చిత్తరువులు లభించెను. ఇచ్చట మానవుని తొలిరాతిపనిముట్లుకూడ దొరకుటచే నీచిత్తరువులు వేలకొలది సంవత్సరములకు బూర్వము వ్రాయబడెనని స్పష్టమగుచున్నది. ప్రపంచమునందంతటను మానవుడు ప్రథమమున క్రూరమృగములను, ఆహారమునకు దగిన మృగములను వేటాడి తనకాలమును గడపుచుండెను కాన నీతడిట్టి చిత్తరువులనే రచించుచుండెను. ఇచ్చటి చిత్తరువులును వేటకు సంబంధించినవి. ఇందు ఏనుగు, లేడి మొదలగు జంతువు లనేకరకముల వ్రాయబడినవి. ఒకచోట నొక యెనుబోతును జయించు యత్నమున ననేకమృగయులు దానిచే పరాభవింపబడినటులు గలదు. మరియొకచోట నొక యెనుబోతును వేటకాండ్రు తమబల్లెములతో బొడుచుచున్నటులును, తమ ప్రయత్నఫలమును జూచి తక్కినవా రానందించు చున్నటులును కలదు. ఇందు కొన్ని చిత్తరువుల యర్థమంతగా తెలియకున్నను, హైందవ పురాతనచిత్రకారుడు కొంత ప్రవీణతను సంపాదించెనని తోచును.

మీర్జాపురముజిల్లాయందుకూడ పురాతనములయిన చిత్తరువు లనేకములు కానవచ్చుచున్నవి. ఈ ప్రదేశమునకు సమీపమున సురుగుజా రాజ్యమునందలి రామగడ పర్వతమున గల 'జోగిమారా' యని పిలువబడు గుహాలయందు చిత్తరువులు కలవు. వీటిపై నితరులెవరో దిద్దుటవలన నివి తొలిరూపుచెడి వికారముగ గనబడును కాని నిదానించి చూచినయెడల మొదటి సౌంద

ర్యము గ్రహింప వీలగును. ఎరుపు పసుపు వర్ణములతో చదరమునందు చదర మిమిడియున్నటు లివి కలవు. ఈ చదరముల చుట్టు మకరము మొదలగు నీటిజంతువుల రూపము లలంకారముగ గలవు. చదరములందు మనుష్యులయు, జంతువులయు, వృక్షములయు నాకారము లున్నవి. ఒక చదరమునందు చెట్టుక్రింద నొక పురుషుడును, ఎడమవైపున గాయకులతో నొక నర్తకియు, కుడివైపున ఏనుగులతో నొక యుత్సవమును కలవు. మఱియొక చదరమున నొక దిగంబరుడును, రథము, ఏనుగు మొదలగు రాజచిహ్నములును కలవు. ఈ చిత్తరువుల యర్థము పూర్తిగ తెలియకపోయినను, దిగంబర విగ్రహమువలన నివి జైనులకు జెందినవని తోచును. తెలుపు, నలుపు, ఎరుపు, పసుపు రంగులతోమాత్రమే యివి వ్రాయబడుట వలనను, ఇచ్చటగల శాసనముల వలనను, సాంచి, బార్హాత్ నందుగల శిల్పములతో బోల్చి చూచుట వలనను, ఇవి చాల పురాతనము లనియు, బహుశః క్రీస్తుకు పూర్వము మొదటిశతాబ్దమునాటి వనియు గోచరించును. తరువాతి చిత్తరువులతో సరి పోల్చి చూచిన యెడల నివి హైందవ చిత్రలేఖనము యొక్క శైశవదశకు జెందినటులు గాన్పించును.

పైన జెప్పిన చిత్తరువులందు కళానైపుణ్య మంతగా కానరాదు. ఎంత వెదకిన నిదివరకు నితరాధారములు లభించలేదు. అజంత, సీగిరియా చిత్తరువులను, అప్పటి వాఙ్మయమును బరిశీలించిన నంతకు పూర్వమే యీవిద్య యున్నత దశయందుండెనని స్పష్టపడుచున్నది. ఈవిరుద్ధ నిదర్శనములను జూడ జోగిమారా గుహాల చిత్తరువులు కళాజ్ఞాన మల్పముగ గలవారిచే చిత్రింపబడియుండవలెను; లేక, వాఙ్మయమునందు కవులు తక్కిన వర్ణనలవలె నీకళనుగూడ మితిమీర బొగడి యుండవలెను - అని తోచును. కవుల యుత్ప్రేక్ష కొంత యథార్థము కావచ్చును కాని అజంత గుహాల చిత్రసౌరభమును బట్టి చిత్రలేఖనము మహోన్నతదశయందుండెననియు, మధ్య రెండువందల సంవత్సరములందు లిఖింపబడిన చిత్తరువులు నశించెననియు జెప్ప సాహసింపవచ్చును.

వేదము, తదితరవిద్యలు దేవతలవలన మనకు లభించెనని వాడుక. చిత్రలేఖనోత్పత్తి విషయమైకూడ నిట్టికథ యొకటి కలదు. పూర్వ మొకబ్రాహ్మణపుత్రుడు మరణింప నాతనితండ్రి దుఃఖము నాపజాలక పుత్రభిక్ష నిడుమని యముని ప్రార్థించెను. యమునిహృదయము

కరగలేదు. అంత నాభూసురుడు బ్రహ్మను ప్రార్థించెను. సృష్టికర్తయగు నీవేల్పు పంచభూతములలో లీనమైన దేహమును మరల సృజింపజాలక యాకుమారుని రూపమును వ్రాయుటను నేర్పి, కుంచెలను, రంగులను ప్రసాదించెను. బ్రాహ్మణుడు తన ప్రియకుమారుని రూపమును స్మరించి యొకవిగ్రహమును నిర్మింప, దానియం దాదేవుడు ప్రాణమును బోసెను. తరువాత నీవిద్య యెల్లెడల వ్యాపించెను. ఈకథ నిజమయినను, కాకపోయినను, చిత్రలేఖనమునందు హిందువుల కెట్టి గౌరవము కలదో దీనివలన తెలియగలదు.

రాజగృహములందు వివాహము తలపెట్టినప్పుడు రాకొమరితలయు, రాకొమరులయు చిత్రపటములను తరుచుగ నుపయోగపరుచుచుండిరి. కొన్ని సమయములందు వీరి యన్యోన్యప్రేమ కివి కారణము లయ్యెను. దీని నుదాహరించుట కొరక ప్రసిద్ధిజెందిన చక్కని కథ పురాణములందు గలదు. "శ్రీకృష్ణుని మనుమడగు అనిరుద్ధుడు ఉషయను రాజకన్యకకు స్వప్నమున గాన్పించెను. ఆమె తన చెలికత్తెయగు చిత్రలేఖ కీవార్త దెలిపి యాసుందర యువకు డెవడని సంశయించెను. చిత్రలేఖ

తనకు దెలిసిన అందఱు రాకొమరుల చిత్రములను వ్రాసి చూప ఉష స్వప్నమున తన హృదయమును హరించిన వానిని పోల్చగలిగెను. కొంత కాలమునకు వారిరువురికి వివాహమయ్యెను." రామాయణ మహాభారతములందు చిత్రశాలల వర్ణనలు కలవు. భాసుడు, కాళిదాసు, భవభూతి వ్రాసిన గ్రంథములందును చిత్రకళను గూర్చి కలదు. వ్యక్తుల కాలిగోరును, దలవెంట్రుకలను, ఇతరావయవములను జూచి వారి రూపచిత్రములను వ్రాయుట కలదని చెప్పుట వినుచున్నాము.

హిందూవాఙ్మయమునందేకాక బౌద్ధుల వాఙ్మయమునందును చిత్రలేఖనము సామాన్యముగ నుండెనని చెప్పుటకు చాల నిదర్శనములు కలవు. క్రీస్తుకు పూర్వము నాల్గవశతాబ్దమున పాళీభాషయందు వ్రాయబడిన బౌద్ధుల "వినయపిటక"మను గ్రంథమందు 'పాసెనాడ' నృపుని చిత్రగృహ మనేకములగు చిత్రములచే నలంకరింపబడినని కలదు. సయాము దేశమున అంకోరునందును, జావాద్వీపమున బోరుబందరునందును చిత్రశాలల చిహ్నములు కానవచ్చుచున్నవి. దుత్తగామిని యను రాజుచే నిర్మింపబడిన డగోబా చిత్తరువులచే

నలంకరింపబడెనని యైదవ శతాబ్దమున వ్రాయబడిన "మహావంశ"మను గ్రంథమున గలదు.

ఈనిదర్శనములనుబట్టి చూడ మననృపులీకళను విశేషముగ నాదరించుచుండిరని తెలియును. లాఫర్ గారు చిత్రలేఖనము రాజగృహములందే జన్మించెనని తలచుచున్నారు. ఇవన్నియు అజంత, సీగిరియా చిత్తరువులవలె గోడలమీదనే వ్రాయబడుట స్పష్టము. ఇప్పటికిని హిందూదేశమున గొన్ని భాగములందు ఉత్సవములకు గోడల నలికి వాటిపై చిత్తరువులను వ్రాయుదురు. ఆంధ్రులును ముగ్గులతోను, బొమ్మలతోను ఇండ్లను, గోడలను అలంకరించుచున్నారు.

ఐదు, ఆరు, ఏడు శతాబ్దములందు చైనాదేశమునుండి వచ్చిన యాత్రికులు బౌద్ధుల చిత్రకళానైపుణ్యము నధికముగ గొనియాడియున్నారు. పదునేడవ శతాబ్దమున టిబెట్టునందు నివసించియుండిన తారానాథుడను బౌద్ధచరిత్రకారుడీకళ బుద్ధునకు బూర్వమునుండియు ప్రసిద్ధి జెందియుండెనని వ్రాసెను. పురాతన కుడ్యచిత్రముల సౌందర్యమును జూచి యవి దేవతలచే జిత్రింపబడియుండవలెనని అతడు తలచెను. అశోకునిచే నియమింపబడిన యక్షులును, నాగార్జునుని యాధిపత్యముక్రింద నాగులును చిత్రములను జిత్రించుచు వచ్చిరని వీరు వ్రాసిరి.

ఒకానొక రాజున కర్పించుట కొకచిత్రకారుడు గౌతముని యెదుటనే గౌతముని రూపమును జిత్రించుచున్నటులును, ఆచిత్తరువును జూచి యానృపు డాశ్చర్యపడి దాని నారాధించుచు బౌద్ధమతమును స్వీకరించినటులును టిబెట్టునందు చిత్తరువులు గలవు. పూర్వమును రూపచిత్రములను వ్రాయుట కలదనుట కది మరియొక చక్కని నిదర్శనము.

బౌద్ధుల కాలమునకు పూర్వమే చిత్రలేఖనము విషయమై కొన్ని నిబంధన లేర్పడినటులు కానవచ్చుచున్నది. మూడవ శతాబ్దమున వాత్స్యాయనుడు తన కామశాస్త్రమునందు రూపభేదము, ప్రమాణము, భావయోజనము, లావణ్యయోజనము, సాదృశ్యము, వర్ణికాభంగము చిత్రలేఖనమునకు షడంగములని వ్రాసెను:

శ్లో. రూపభేదాః ప్రమాణాని భావలావణ్యయోజనమ్;
సాదృశ్యం వర్ణికాభంగ మితి చిత్రం షడంగకమ్.

౧. రూపభేదము: మానవులు, జంతుజాలములు, తదితరవస్తువులు ప్రకృతియం దెటులు గానవచ్చునో చిత్ర

కారు డెరుంగవలెను. వీటి వివరములు, వివిధవస్తువులకు గల భేదము చిత్తరువునందు ప్రదర్శించుట ముఖ్యము :

శ్లో. అంగాన్యభూషితాన్యేవ కేనచి ద్భూషణాదినా;
యేన భూషితవ ద్భాతి తద్రూప మితి కథ్యతే.

ఐరోపాచిత్తరువులందువలె, ఛాయాచిత్రములందువలె వస్తువులరూపములు చాయవెలుతురులవలన స్ఫుటముగ దెలియును. కాని హైందవచిత్రకారు లీప్రకృతిజ్ఞానము నొకమూల ద్రోసి, రేఖలతో తమచిత్తరువులను నిర్మించిరి. లోకమునగల యన్నిటియొక్క రూపములయర్థమును గ్రహించి, యాలోపలి రహస్యమును వెలిపుచ్చుట శిల్పియొక్క పవిత్రమైన విధి. ఛాయాచిత్ర మాత్రముగ వ్రాయుటకంటె నిది యెక్కువ ప్రయోజనకారి.

౨. ప్రమాణము: ప్రతివస్తువుయొక్క పరిమాణము చిత్తరువునందు చాల అవసరము. ప్రకృతియందు కొన్ని వస్తువులు పెద్దవిగను, కొన్ని చిన్నవిగను ఉండును. పర్వతము, ఏనుగు చూపరుల కొకేదూరమున నున్నప్పుడు ఏనుగుకంటె పర్వతము పెక్కురెట్లు పెద్దదిగ గానబడును. కాని ఏనుగు దగ్గరగను, పర్వతము దూరముగనున్నప్పుడు పర్వతమే చిన్నదిగ కన్పించవచ్చును. కాని

హైందవచిత్రకారునకు ఆధ్యాత్మికచింత ముఖ్యమని జ్ఞాపక ముంచుకొనవలెను. మాయాదేవి నిద్రించుచున్నటు లొకశిల్పము కలదు. ఇందు మాయాదేవి ముఖ్యము. తక్కిన వన్నియు నాధ్యాత్మికదృష్టియందు చిన్నవి. ఆమె పండుకొనియున్న శయ్య, చుట్టునున్న పరిచారికలు మాయాదేవికంటె పెక్కురెట్లు చిన్నగ చిత్రింపబడిరి. ఇట్టి శిల్పము లనేకములు మనదేశమునందు కలవు. ఈ నియమమును మనుష్యుల విగ్రహముల వివిధాంగములను వ్రాయునప్పుడు మనపూర్వులు విశేషముగ బాటించిరి. వివిధాంగముల కొలతలన్నియు నియమింపబడెను. అజంతాచిత్తరువులం దీకొలత లన్నియు బాగుగ జూపబడెను.

౩. భావము :

శ్లో. శరీరేంద్రియ వర్గస్య వికారాణాం విధాయకాః;
భావానుభావజనితా శ్చిత్తవృత్తయ ఈరితాః.

మనంబునగలభావములను ముఖమునజూడగలము. నవ్వునప్పుడు, ఏడ్చునప్పుడు, కోపముతోనున్నప్పుడు, ఆతురతతో నున్నప్పుడు వదనమనేకరూపములను దాల్చును. వదనమే కాదు; దీనికితోడుగ ప్రతియంగముయొక్క స్థితియు

భావమువలన మారుచుండును. "యతోభావ స్తతోరసః." దీనిని మనము రవివర్మచిత్తరువులందు బాగుగజూడగలము. అజంతచిత్తరువులం దీయంగము నేల లక్ష్యపెట్టలేదని ప్రశ్నింపవచ్చును. దేవునిపై లగ్నమైనహృదయమున నీభావముల కంతగా చోటులేదు. శాంతియే ముఖ్యము. బుద్ధుని రూపమును జూడుడు: ఇందు ఆనందము, దుఃఖము, కోపము మొదలగు మనోవికారము లెవ్వియు కానరావు. వీటిని త్యజించుటవలననే యాతడు నిర్వాణమును కాంచగలిగెను. ఆతని ప్రతియంగమునందును శాంతి మూర్తీభవించి యున్నది. ఇదియేకద వాంఛనీయము! ఇంతకు మించిన జ్ఞానఫలిత మింకొకటి లేదు. ఈభావప్రదర్శనము విశేషముగ లేకపోయినను అజంతచిత్తరువులం దొకపవిత్రత కలదు. మతమునకు సంబంధించని చిత్తరువులలో కొన్నిటియందు మాత్రము భావము చక్కగ గనబడుట వలన నాటి చిత్రకారు లిందు ప్రవీణులైయుండియు ప్రదర్శించుట మానుకొనినటులు దోచును.

4. లావణ్యయోజనము: చిత్తరువు చూపరుల మనంబుల నాకర్షించవలెనన్న నది సుందరముగ నుండవలెను. సుందరమైన వస్తువులను జూడ నందరు నిచ్ఛగిం

తురు. కాని కాముకునకు యౌవనమున గాన్పించు సౌందర్యము, లోభికి బంగారమున గాన్పించు సౌందర్యము సౌందర్యము కానేరదు. అన్ని చిత్తరువులయందును సుందరమైన వస్తువులను వ్రాయుట యసంభవము. యౌవనమునకుగల సౌందర్యము వార్ధక్యమున కుండదు. నెమలి కున్న సౌందర్యము కాకికి లేదు. కాని వార్ధక్యమునందు నొక సౌందర్యము కలదు. నెమలి జీవితమున నెట్టి సార్థకత కలదో, కాకి జీవితమునందును దానికి తగిన సౌందర్యము కలదు. రక్తము స్రవించుచున్న యుద్ధభూమి యందును నీతియు, ఆధ్యాత్మికలావణ్యము కలవు. ఇందును దేవుని యాజ్ఞ నిర్వహింపబడును. బుద్ధదేవుని శుష్కములైన యంగములందుగల యాంతరంగిక సౌందర్యము వారకాంత యంగములందు లేదు. బుద్ధుని యంగములనుండి వెలువడు తేజము, నిర్మలత, ముఖ్యములయినవి. రామచంద్రుని కృష్ణవర్ణమునుండి వెలువడు నిజమగు క్షత్రియ తేజము లక్ష్మణుని శ్వేతవర్ణమున లేదు.

* శ్లో. ముక్తాఫలేషు ఛాయాయా స్తరళత్వ మివాంతరే,
ప్రతిభాతి యదంగేషు లావణ్యం తదిహోచ్యతే.

---

* కృష్ణాపత్రిక సంక్రాంతి సంచికనుండి.

ఇందు ముత్యముల గుండ్రతనము, వర్ణములకంటె వాటి నుండి వెలువడు తేజము ముఖ్యము. తెల్లని గాజుపూసల యం దిట్టితేజము లేదు. కాని యీ హైందవదృక్పథము నందు లావణ్యయోజనమున భౌతిక సౌందర్యము నిమిడి యుండకపోదు.

౫. సాదృశ్యము: సాదృశ్యమన సత్యము. విషయ మెట్టిదైనను, చిత్రకారుని రుచి యాధ్యాత్మిక మైనను, భౌతికమైనను చిత్తరువునందు సత్య మత్యంతావశ్యకము. ఇది లేని చిత్రము నిస్సారమైనది. తన మనోభావములను స్ఫుటముగ వ్యత్యాసములేక ప్రదర్శింప జాలని శిల్పి నిజమగు శిల్పికాడు. చూపరులను తప్పుత్రోవను బెట్టుట చిత్రకళ యుద్దేశము కాదు. సృష్టియొక్క నిజమగు అర్థమును ప్రదర్శించుట యాతని విధి.

౬. వర్ణికాభంగము: ఈ చిత్రవిద్యాంగము చిత్రకారుడు తన రంగులను, కుంచెలను ఎటులుపయోగపరుప వలెనో చెప్పును. వీటి యుపయోగమునందు చిత్రకళాకోవిదుని ప్రవీణత కొంతవరకు దెలియును. ఇందును పాశ్చాత్య చిత్రకారునకును ప్రాగ్దేశపు చిత్రకారునకును భేదము కలదు. భారత చిత్రకారుడు రంగులను కొంత వరకు భావమున కనుగుణముగ చిత్రించును.

మన దేశమున చిత్రలేఖము మిక్కిలి యున్నత స్థితియం దుండకపోయిన నిట్టి సూక్ష్మబుద్ధితో చిత్రకారుని కార్యక్రమమును విమర్శింపజాలక పోదురు. బౌద్ధులచే నిది శ్రద్ధాభక్తులతో నభ్యసింపబడెను. ఈకళ క్షీణదశకు వచ్చినకాలమున కళాభ్యాసకులు భావస్వాతంత్ర్యమును వీడి పూర్తిగ నీ నియమములపైననే యాధారపడియుండిరి. ఇట్టి నిబంధనలే చైనాయం దాదరింపబడుచుండెనని ఆరవశతాబ్దమున షియాహో (Hsieh Ho) వ్రాసెను. హిందూదేశపు షడంగములనే వీ రవలంబించి నటులు గానవచ్చుచున్నది.

సనాతన హైందవచిత్ర విద్యాధిక్యమును నిర్ధారణ చేయుటకు "చిత్రలక్షణ"మను గ్రంథము మరియొక యాధారము. ఈ గ్రంథము మతవిషయిక చిత్రలేఖనమును గూర్చి—ముఖ్యముగ పూజ మొదలగు ఆరాధనములం దుపయోగపడు దేవతల విగ్రహములనుగూర్చి—తెలియజేయును. కాని యిందొక ప్రకరణమున "ప్రమాణము"ను గూర్చి కలదు. మానవులయు, దేవతలయు ప్రతిమ లెటులుండవలెనో విపులముగ వ్రాయబడి యున్నది. ఈ గ్రంథమునుబట్టి మానవుని ముఖము సుందరముగ నుండవలెను. గుండ్రముగను, వంకరగను, త్రిభుజ

మువలెను ఉండకూడదు. ఇట్టి నిబంధనల ననుసరించి చిత్రించువారు వర్థిల్లెదరు. ముక్తిని గోరు మానవుని ముఖము పొడవుగను, గుండ్రముగను, త్రిభుజమువలెను ఉండవచ్చును. నృపులయొక్కయు, దేవతలయొక్కయు శిరోజములు మృదువుగను, వలయములుగను, దివ్యమైన నీలిరంగు గలవిగను ఉండవలెను. స్త్రీల యాకృతి యెట్లు లైన నుండవచ్చును కాని యంగములపొందిక మాత్రము ముఖ్యము. వారు వృద్ధులవలె వంగి యుండరాదు. సాధారణముగ యౌవనులవలె నుండుట మంచిది.

* శ్లో. ధ్యానయోగస్య సంసిద్ధా ప్రతిమా లక్షణం స్మృతమ్;
ప్రతిమాకారకో మర్త్యో యథా ధ్యానరతో భవేత్.
తథా నాన్యేన మార్గేణ ప్రత్యక్షేణాపి వా ఖలు;
దేవానాం ప్రతిబింబాని కుర్యాచ్ఛ్రేయస్కరాణిచ.
స్వర్గ్యాణి మానవాదీనా మస్వర్గ్యాణ్య శుభానిచ;
అపి శ్రేయస్కరం నృణాం దేవ బిలంబలక్షణమ్.
సలక్షణం మర్త్యబింబం నహి శ్రేయస్కరం సదా.

దేవతలరూపములనెట్లువ్రాసినను శ్రేయస్కరమనియు, మానవుల రూపములను, సలక్షణముగ వ్రాసినను సదా శ్రేయస్కరముకాదనియు, శ్రీశుక్రాచార్యునియుద్దేశము.

* కృష్ణాపత్రిక సంక్రాంతిసంచికనుండి.

చిత్రలక్షణమునందు నృపులయొక్కయు, దేవతలయొక్కయు, "ప్రమాణము"ను గూర్చి యిటులుగలదు. దేవతల విగ్రహములకంటె రాజులవి చిన్నవిగను, రాజుల విగ్రహములకంటె తదితరులవి చిన్నవిగను ఉండవలెను. ఇదివరకు జెప్పినటులు స్థూలశరీరబలముకంటె ఆధ్యాత్మిక బలము ఎక్కువ యనియు, పూర్వజన్మమునందు జేసిన సుకృతమువలన రాజు లట్టి యున్నతజన్మము నందెదరని యు హిందువులు నమ్మెదరు. దేవగడ దేవాలయమున అనంతశయనుడగు విష్ణుని విగ్రహమునందును, అనేకములగు ఇతర శిల్పములందును ఈ ప్రమాణనియమము స్ఫుటముగ గాన్పించును. సాముద్రికశాస్త్రము ననుసరించి చిత్తరువులను వ్రాయవలెనని యొక ముఖ్యనియమ మున్నటులు గోచరించును. ఇవికాక గుప్తవంశపు రాజుల పాలనలో వ్రాయబడిన శిల్పశాస్త్రములందు శిల్పచిత్రలేఖనముల విషయమై యనేక నిబంధనలు కలవు. వీటి నిప్పటికిని హిందూదేశమున వాడుచున్నారు.

సనాతన హైందవ యువతులు మతమునందును, భాషలయందును మంచిప్రవేశమును గలిగియుండిరనుటకు నిదర్శనములు కలవు. చిత్రరేఖ చిత్రలేఖనమున ప్రవీణు

రాలసి మనపురాణముల నున్నది కాన స్త్రీలును చిత్ర విద్యయందు ప్రవేశము కలిగియుండిరని చెప్ప సాహసింప వచ్చును.

ప్రాచీన హైందవచిత్రకారుడు రాజపోషణపై ముఖ్యముగ నాధారపడియుండెను. దేశీయసోదరుల గౌరవమును పొందుచుండెను. రాజపండితులు, రాజపురోహితులువలె నీతడును రాజగృహము నాశ్రయించియుండుట సంభవము.

హైందవ చిత్రకారుడు తన మనంబునగల భావములను వెల్లడించు నుద్దేశముతో గళాప్రపంచమున మునిగియుండెను. తన చిత్తరువులందు నవీనులవలె తన పేరును వ్రాసుకొనలేదు కాన నాతనిగూర్చి విశేషముగ వ్రాయుటకు తగిన యాధారములు లేవు.

చాలవరకు మలినమై తొలిరూపము చెడియున్నను, ఇప్పుడు మనకు మిగిలియున్న చిత్తరువులను బట్టి యాకాలపు వర్ణికాభంగమును గూర్చి కొంత తెలిసికొనగలము. ప్రపంచమునం దన్ని దేశములందువలె భారతదేశమునందును నాగరికత శైశవమున నుండిన కాలమున మానవుడు తన చిత్తరువుల నెరుపురంగుతో వ్రాయుచుం

డెను. ఛాయను జూపవలసిన చోటుల నీవర్ణమునే కొంచెము నలుపురంగుకలిపి పూయుచుండెను. ఈరంగు రాళ్లకును, గోడలకును అంటుకొనుట కిందు కొవ్వును గలిపి యుండవచ్చును. మోటుకుంచెలతో వర్ణలేపనమును జేసి, సన్నని పుడకలతో రేఖలను గీయుచుండినటులు గానవచ్చుచున్నది. జోగిమారా గుహాలందు గరుకుగ నున్న రాళ్లపైని, కొన్నిచోటుల పలుచగ బూయబడిన మంటిపైని చిత్తరువులు కలవు. ఇందు చిత్రములు ఎరుపు, తెల్లని సుద్ద, కరక్కాయలనలుపుతో చిత్రింపబడినవి. ఈ రంగులను నూరు శిలాఫలకము లిచ్చట లభించెనని యిదివరకు వ్రాసియుంటిని. ఇట్టి మోటుపరికరములతో చిత్తరువులను వ్రాయు మానవు డనాగరికుడై యుండవలెను. కాని యీ కాలమునాటి యితరదేశములవారికి విద్యయందు భారతీయు డెంతమాత్రము వెనుక బడలేదని తక్కిన దేశముల చరిత్రలను జూచిన స్పష్టపడును.

రెండవ అధ్యాయము

బౌద్ధుల కాలము (క్రీ. త. 50-700)

అనేక కారణములవలన మలినమైన హిందూ మతమునుండి భారతీయుల నుద్ధరించుటకు బుద్ధుడు తన సంస్కారణములను వ్యాపింపజేసిననాటినుండియు పాపమును దహింపజేయు దావానల మనునటులు బౌద్ధమతము భారతభూమియం దంతటను వ్యాపించెను. అశోకుడు మొదలగు మహాచక్రవర్తుల యాదరణను బడసి యిది చైనా, జపాను మొదలగు దేశములకు వ్యాపించుటయే కాక యచ్చటి పురాతనమతముల నణగద్రొక్కి యాధిక్యమును వహించెను. ఈ మతము హైందవ సంఘమును శుద్ధిచేసి మహదాశయములతో నింపెను. హృదయము నిర్మలముగ నున్నప్పుడు మానవుడు పరోపకారము, జ్ఞానోపార్జనము మొదలగు సత్కార్యములందు ప్రసక్తుడగును కాన నాకాలమున జ్ఞాన మనేకవిధముల పెరిగెను. దీనితోపాటు లలితకళ లున్నతస్థితికి వచ్చుట

యొక వింత కాదు. నేపాలు, టిబెట్టు, బర్మా, సయాము, జావా, చైనా, జపాను, హిందూదేశములందు గల నిదర్శనములవలన శిల్పము, చిత్రలేఖనము తక్కిన కళలకంటె ఎక్కువ యభివృద్ధిచెందినటులు కానవచ్చును. ఆ కాలమునాటి ప్రతిమలు, చిత్రములు విశేషము బౌద్ధులకు సంబంధించిన వగుటజేసి బౌద్ధమత విజృంభణమే దీనికి కారణమగుట నిశ్చయము. బౌద్ధమత మెచ్చట యుండెనో యచ్చట కళావిశారదు లుండిరని తారానాథుడు పైనజెప్పిన యంశములను బలపరచుచు వ్రాసెను

నలువైపులనున్న దేశముల కిట్లు మార్గదర్శకమైన భారతభూమి విదేశీయులచే ఎక్కువ గౌరవింపబడుచుండెను. ఈ నూతన మతమును స్వీకరించిన ప్రాక్పశ్చిమ దేశీయులు బుద్ధుని జన్మస్థానమును దర్శించి, వారి శిష్యులవద్ద శిక్షనుపొంది జ్ఞానము నార్జించుటకు ప్రయాణ సౌకర్యములు లేకపోయినను వ్యయప్రయాసల కోర్చి హిందూదేశమునకు వచ్చుచుండిరి. ఇట్టివారి సంఖ్య యల్పమగుటచే తమకు దైవసముడగు బుద్ధునివిషయమై, తాము స్వీకరించిన మతము విషయమై యెక్కువ తెలిసికొనుట కాసించువారు. బౌద్ధమతగురువులను తమతమ

పాలకులభవనము లీరీతిని చిత్రింపబడినటులు ప్రబల నిదర్శనములు కలవు. ఇదివరకు జెప్పినటులు హైందవవాతావరణ తీవ్రతవలనను, తురుష్కుల దండయాత్రలందలి సైనికుల దుర్మార్గమువలనను ఇట్టిభవనములు నశించుటచే వాటితో నమూల్యములగు చిత్తరువులును నశించెను. కాని గుహాలయందు జిత్రింపబడినవి మాత్రము కొన్ని మిగిలియుండుటచే అద్వితీయమైన బౌద్ధుల చిత్రలేఖనమునుగూర్చి మనకు కొంత తెలియుచున్నది. మలినమై సగము నశించిన అజంతా గుహాలందును, సింహళమున గల సీగిరియా యందునుగల చిత్రములు చూపరుల నద్భుతరసనిమగ్నులుగ జేయుచున్నవి. సయాము దేశమున అంకోరునందు చిత్రశాలల చిహ్నములు కానవచ్చుచున్నవి. క్రీ. త. ౪౦౦ వ సంవత్సరమునను, ౬౨౯-౬౪౫ సంవత్సరముల మధ్యను భారత దేశమున సంచారముచేసిన ఫాహియాన్, హుఅన్ త్సాంగు అను చైనాయాత్రికులచ్చటి నిర్మాణములను, వాటిమీద గానవచ్చిన చిత్తరువులను జూచి యాశ్చర్యపడిరి. బుద్ధుడు శ్వేతహస్తిపై నారోహించి తనతల్లియగు మాయాదేవి గర్భమున ప్రవేశించుచున్నటు లొకచిత్తరువు కపిల వస్తుపురమున నుండెనని ఫాహియాను వ్రాసెను. ఇప్పుడు బహాళ పంజా

బని పిలువబడుచున్న భాగమున కాబూలు ఉండిన యొక యాశ్రమముయొక్క గోడలు, తలుపులు, కిటికీలు సుందరముగ జిత్రింపబడి యుండెనని హుఅన్ త్సాంగు వ్రాసెను. క్రీస్తుకు పూర్వము నాల్గవ శతాబ్దమున పాళీభాషయందు వ్రాయబడిన బౌద్ధుల "వినయపిటక"మను గ్రంథమందు పాసెనాడ నృపుని చిత్రగృహము పెక్కు చిత్తరువులతో నలంకరింపబడెనని కలదు. దుత్తగామినియను నృపునిచే నిర్మింపబడిన డగోబా చిత్తరువులచే నలంకరింపబడెనని యైదవ శతాబ్దమున వ్రాయబడిన "మహావంశ" మను గ్రంథమున గలదు. వీటిని జూడ నాకాలమున చిత్రలేఖనము సర్వసాధారణముగ నుండియుండె ననుట నిశ్చయము.

విదేశములందు గానవచ్చు చిత్తరువులను జూతము. క్రీ. త. ౬౭-వ సంవత్సరమున మింగుటాయి అను చైనా చక్రవర్తియొక్క యనుజ్ఞవలన కశ్యపదుంగ యను నొక బౌద్ధ సన్న్యాసి ప్రాగ్దేశములకు కొన్ని చిత్తరువులతో ప్రయాణము చేసెనని కలదు. అప్పటినుండి యేడవశతాబ్దమువరకు నిట్టి యాత్రికులు చైనా, జపాను దేశములకు బోయి యచ్చట సుప్రసిద్ధ చిత్రములను చిత్రించినటులు కానవచ్చును. జపానునందు "నార" కాలము (ఏడవ శతా

బ్దమున) చిత్రింపబడిన వాటియందు అజంత మొదలగు హైందవ చిత్రలేఖన విధానముల చిహ్నములు కానవచ్చుచున్నవని డిల్లనుగారి యభిప్రాయము. క్రీ. శ. ౭౦౮-౭౧౫ సంవత్సరములమధ్యను జపానునందు నిర్మింపబడిన 'హారియుజి' దేవాలయమున గల సుప్రసిద్ధ చిత్రము అజంత చిత్తరువులవలె నున్నదని బినియనుగారు చెప్పుచున్నారు. ఈ కాలమునకు సంబంధించక పోయినను పదునైదవ శతాబ్దమున ప్రబలిన జపానునందలి "టోసా" విధానములు కాలపరిమితివలన మార్పుచెందిన హైందవ విధానములే యనియు, బౌద్ధుల కివి సంబంధించినవనియు రిక్కట్సుగారు వ్రాసిరి. చిత్రలేఖనము నభ్యసించుటకు ప్రత్యేకము కొందరు విదేశీయులు హిందూదేశమునకు వచ్చినటులు కానవచ్చుచున్నది. ఇచ్చటినుండి అచ్చటకు వెళ్లినవారివద్ద నభ్యసించుటకంటె మార్గదర్శకమైన యీ కళయొక్క జన్మస్థానముననే శిక్షబొందుట శ్రేష్ఠము కాన నిది మిగుల సంభవము.

బౌద్ధమత మెంతగొప్పదయినను, చిత్రలేఖనమును బౌద్ధసన్యాసు లెంత యాదరించినను, దేశమునందు శాంతిలేనిది నలువైపుల నిట్టి జ్ఞానాభివృద్ధి కలుగనేరదు.

నాల్గవ శతాబ్ద ప్రారంభమున గుప్తుల రాజ్యముతో దేశమున శాంతియు స్థాపిత మయ్యెను. దక్షిణమున ఆంధ్ర రాజుల పతనమువలనను, ఉత్తరమున కుషనుల నాశనము వలనను కలిగిన సంక్షోభమునందు సంఘ మనేకములగు మార్పులను జెంది యా యెడ తెగని యరాజకము లెన్నడంత మొందునాయని వేచియుండెను. గుప్తులకాలమున—ముఖ్యముగ విక్రమాదిత్యుని పరిపాలనమున—నదివరకు నణగియుండిన సంఘశక్తులు ప్రజ్వరిల్లి యనేకవిధముల సత్కార్యరూపమున మరల అవతరించినవి. ఈ చక్రవర్తి కాలమునను, తరువాతి గుప్తులకాలమునను వాఙ్మయము, శాస్త్రములు, కళలు దేశమునందంతటను అభివృద్ధిజెందినవి. కాళిదాసాదిమహాకవు లీకాలముననే యలంకరించిరని పండితులు నిర్ణయించిరి. నాటకరచన నూతన మార్గములను వెదకెను. నాణెములు, శిల్పములు క్రొత్తరూపములతో దేశీయుల నానందపరచెను. పేరుపొందిన కొన్ని అజంత, బాగ్, సీగిరియ చిత్తరువు లీకాలముననే చిత్రింపబడినవి.

కాని పరిస్థితు లొక్కరీతి నుండజాలవు. గుప్తుల రాజ్యము పరులచేతులలో పడెను. బౌద్ధమతస్థులయందు మహాయానము, హీనయానము అను రెండుతెగ లేర్పడి

కలహములు పెరుగుటవలన హిందూమతము కొన్ని మార్పులతో మరల ప్రచారమునకు వచ్చెను. బౌద్ధ మతమునెడల ప్రజలకు విశ్వాసము తగ్గుటవలన చిత్రలేఖ నావశ్యకత యంతగా లేకపోయెను. పూర్వమువలె చిత్ర కారునకు పనిలేకపోవుటచే నాతడు తన పరికరములను విడచిపెట్టి వేరు పనులయందు నియుక్తుడయ్యెను. అచ్చ టచ్చట కానవచ్చుచుండెడి చిత్తరువులు మహమ్మదీయుల దండయాత్రలయందును, విగ్రహారాధనమునెడల సాను భూతిలేనివారి యాధిపత్యముక్రిందను, ఇతర మతవైష మ్యములందును నశించెను. 'గ్రుడ్డిలో మెల్ల' యనునటులు రాజ్యకాంక్షవలన గలిగిన యీ యల్లరులందు రాజులు, సైనికులు అజంతాది గుహలను మరచిరి. ఒకానొక సమ యమున నృపులచేతను, ప్రజలచేతను ఆదరింపబడి యిం చుమించుగ ప్రతిపట్టణపు గోడలమీదను కానవచ్చిన చిత్తరువుల యాధిక్యమును బొగడుట కిట్లు మిగిలినవే మన కాధారము లయ్యెను.

తారానాథుడు హైందవచిత్రలేఖనమును బొగ డుచు దాని చరిత్రను కొంతవరకు వ్రాసెను. ఇది విశ్వా సార్హమైనను కాకపోయినను ఇందు కొన్ని ముఖ్యము

లైన యంశములు కలవు. ఈతడు దేవతలు, యక్షులు, నాగులు చిత్రకారులని వ్రాసెను. "దేవతల"చే వ్రాయ బడిన చిత్తరువులు చూపరులకు సజీవములా యని భ్రమింపజేయగలవని వినయాగమమున గలదట. యక్షులు మానవులైనను, దేవతలైనను వీరి చిత్తరువు లద్భుత ములై యుండెనట. మూడవ శతాబ్దమున నుండిన నాగా ర్జునునిక్రింద ఉత్తర హిందుస్థానమం దంతటను వ్యాపించి యుండిన నాగులు సుప్రసిద్ధచిత్రకారులు. శిల్పమునందును వీరు ప్రవీణులై యుండినటులు అమరావతి స్తూపమువలన తెలియవచ్చుచున్నది.

మూడవ శతాబ్దమునకు పిమ్మట ఈ కళ క్షీణ దశకు వచ్చినటులును, తర్వాత మరల (గుప్తుల రాజ్యము నం దైయుండవలెను) అభివృద్ధిజెంది మూడుభాగములుగ నేర్పడెననియు తారానాథుడు వ్రాసెను. ఐదు, లేక ఆరు శతాబ్దములందు రాజ్యముచేసిన బుధపక్షుని కాలమున మగధదేశీయుడగు బింబిసారునిచే "మధ్యదేశము"న (సం యుక్తపరగణాలు) చిత్రలేఖన మభివృద్ధి పరుపబడె నట. ఈ కాలమున నెక్కువగ చిత్రకారు లుండిరనియు, వీరి చిత్తరువులు పూర్వము "దేవతల"చే చిత్రింపబడిన

పాటివలె నుండెననియు గలదు. ఉదయపురమున నేడవ శతాబ్దపు మధ్యమున పాలించిన మేవారు శిలాదిత్యగుహిలుని (సిలాన్నృపుడని తారానాథుడు వ్రాసెను) కాలమున శృంగధరుని యాధిపత్యముక్రింద యక్షుల చిత్తరువుల వంటివి పశ్చిమము (రాజపుత్రస్థానము)న చిత్రింపబడెను. తొమ్మిదవ శతాబ్దమున రాజ్యముచేసిన ధర్మపాలదేవపాలుర కాలమున ధీమానునిచే వరేంద్రము (వంగదేశము)న చిత్రలేఖన మభ్యసింపబడెను. పిమ్మట బీహారు ఉత్కళములందు ధీమానుని కుమారుడగు 'బిటపాళో' అను వానిచేత నాగుల కళావిధానముల ననుసరించియు, హర్ష శిలాదిత్యుని కాలముననను, తరువాతి నృపుల కాలముననను నేపాళమున యక్షనాగుల విధానముల ననుసరించియు, ఎనిమిదవ శతాబ్దమున లలితాదిత్యుని రాజ్యమునందు యక్షుల విధానము ననుసరించియు, పదునొకటవ శతాబ్దమున హంసరాజనుమంత్రి కాలముననను, కాశ్మీరముననను చిత్రలేఖన మభ్యసింపబడెనని తారానాథుడు వ్రాసిన చరిత్రయందు గలదు. అజంత, బాఘ్‌లందుగల చిత్తరువుల బట్టి యీ చరిత్రయందు కొన్నితప్పు లున్నటులు గానవచ్చినను యిం దధికాంశము నిజమని పండితులభిప్రాయ పడుచున్నారు.

బౌద్ధుల చిత్తరువులందలి హస్తముద్ర మనోహరముగ నున్నది. శైవపురాణము లిప్పటికి నీముద్ర మన శైనిక కార్యములం దెట్టి ప్రాముఖ్యము వహించెనో చూడగలము. నిర్జీవములగు నీచిత్రములు తమభావములను వాక్కుద్వారా కాక వ్రేళ్లద్వారా చూపదలచు చెప్పినటులుండును. ప్రతివ్రేలియందును జీవమున్నటులుండును. చేతులు ముడుచుకొనుట, వ్రేళ్లను అనేక విధములుగ వంచుట, మణికట్టుయొక్క సుందరమైన వంపు, వీటన్నిటికిని అర్థము గలదు. తెలియబరుచు భావ మేదియు లేనప్పుడు పాత్రయో, వింజామరయో, పుష్పమో హస్తము నలంకరించియుండును. ఇట్టిసమయములందు కూడ నీహస్తముల సౌందర్య మద్వితీయము. చిత్రకారుని కిందుగల ప్రవీణత ముఖ్యముగ మృదంగము మొదలగు వాటిని వాయించుచున్నటులు చిత్రించినప్పుడు—చూడదగును. కోమలములును, సుందరములు నైన వేళ్లతాకుడు మాత్రమున నాయంత్రములు వింతస్వరములతో సజీవములైనటులు నాతడు చిత్రింపగలిగెను. తక్కినవిషయములటుండ నీయొక్క ప్రవీణతకు మాత్రము హైందవ చిత్రకారుడు మిగుల గౌరవార్హుడు.

ఇప్పటికిని హిందూదేశమున గోడలమీద చిత్తరువులన్ని వ్రాయుట యాచారమై యున్నది. సున్నమెండిన పిమ్మట రంగులను పూసినయెడల సూర్యుని వేడిమికది పొక్కి రాలిపోవును. కాన, యిసుక సున్నము గలిపి పూసినపిమ్మట నది యారకమునుపే దానిపై రంగులను బూయుదురు. చిత్రమంతయు నొకటి. రెండుదినములలో పూర్తికానియెడల నది పూర్తియగువరకు జాగరూకతతో సాయంకాలమున దానిపై నీటిని జల్లి మరుచటిదినమున రంగులు పూయుటకు సిద్ధముగ నుంచెదరు. పూసిన సున్నము నునుపుగ నున్నయెడల చిత్తరువు విశేషకాల మురగజాలదు కాన నొక కఱ్ఱచెక్కతో దానిని గరుకుగ జేసెదరు.

దీనికిని అజంతవిధానమునకును భేదము కలదు. ఈగుహాలందు సున్నమునకు బదులు జిగటమన్ను, పేడ, రాతిగుండ కలిపి రాతిపై మెత్తిరి. ఇచ్చటి రాళ్లయందు చిన్నకన్నము లుండుటచే నిది వాటి కంటుకొని యిప్పటికిని రాలక యున్నది. కొన్నిచోటుల మంటిలో ఊకను కలపినటులు కానవచ్చును. సీగిరియ యందు ఇంచుమించుగ నిట్టి వస్తువులతోనే చిత్రించుటకు స్థలమును సిద్ధపరచిరి. ఈ

మెత్తుడు సుమారు అంగుళమున పరకవంతునుండి ముప్పాతిక వంతువరకు దళసరిగ గలదు. సీగిరియయందు పాతిక అంగుళమునుండి యరయంగుళమువరకు గలదు. అజంతయందలి తొమ్మిదవగుహాయందు చాలపలుచగ, నునుపుగ నున్నది. రసాయనాది శాస్త్రపరిజ్ఞాన మిప్పుడు విశేషముగనున్నను ఇంతటి పటుత్వముకల పదార్థము వేరులేదని పండితు లభిప్రాయ పడుచున్నారు. చిత్తరువులను దీనిపై వ్రాయక ముందు పలుచగ సున్నమును బూసినటుల కానవచ్చును.

తొలుత చిత్తరువుయొక్క రూపును ఎరుపురంగుతో గీసి యేర్పరచుచుండిరి. దీనియందు మార్పులను చేయవలసి వచ్చినయెడల నలుపుతో కాని, మట్టిరంగుతో కాని దిద్దుటకలదు. పిమ్మట నీరేఖలు కనబడునటులు పలుచని యాకుపచ్చరంగును పూసిరి. ఇది యారిన పిమ్మట కావలసిన వర్ణలేపనమును జేసి, మరల మట్టిరంగుతోను, నలుపుతోను. తొలిరేఖమీద దిద్దుచుండిరి. ఈ చిత్రకారుల గురువు వాటిని బరీక్షించి యచ్చటచ్చట సవరించినటులు గొన్ని చిత్రములందు కానవచ్చును.

సున్నముపైని పూసినయెడల కొన్ని రంగులమాపు చెడును కాన హైందవ చిత్రకారు లన్నివర్ణముల నుప

ఉపయోగింపజాలక పోయెను. అత డుపయోగించిన రంగు లించుమించుగ నన్నియు ప్రకృతియందు లభించునవిగ కాన వచ్చుచున్నవి. అజంత, బాఘ్‌లందు తెలుపు, ఎరుపు, మట్టి రంగు, నలుపుకలిసిన ఆకుపచ్చ, నీలి మొదలగునవియు నేకవిధ ములగురంగులు వాడబడెను. రామగడపర్వతపుచిత్తరువు లందు, సీగిరియాయందు నీలిరంగు కానరాదు. సింహళము నందలి అనురాధపురమున విశేషముగ నుపయోగపరుప బడిన పసుపుపచ్చ అజంత గుహాలం దచ్చటచ్చట మాత్ర ము వినియోగమునకు తేబడెను. సున్నమువలన సాధా రణముగ నాశనమగు ఊదా, గులాబి, ఆకుపచ్చ మొద లగు వర్ణము లెచ్చటను కానరావు. వీటిని హైందవ చిత్రకారు డుపయోగపరుపలేదో, లేక ఇటీవల నివి నశించి పోయినవో నిర్ణయించుట దుస్సాధ్యము.

ప్రాచీన హైందవచిత్రకారుని కుంచెలు మొద లగు పరికరములను గూర్చి తెలియుట లేదు.

మూడవ అధ్యాయము

అజంత గుహాలు

ప్రాపంచిక సుఖములను త్యజించి, సన్న్యాసాశ్ర మము గొన్నవారందరు కాంతాకనకాది బంధనములందు చిక్కుకొనియున్నవారి సంపర్కము లేకుండ నవిఘ్న ముగ దైవస్మరణము జేయుట కేకాంతస్థలమునకు బోవుట ముఖ్యముగ హిందూదేశమున ననాది నుండియు ఆచా రమై యున్నది. మతప్రచారమునకై దేశమునందంతటను సంచారము చేయుచుండినను, జనసంకులమైన స్థలము లందు, అనేకవృత్తులవారి మధ్యను మెలగుచుండినను, బౌద్ధసన్న్యాసులు గుహాలయందు నివసించు చుండిరి. బౌద్ధమత ప్రాముఖ్యము తరిగినకాలది ఈ గుహాలు సుప్రసిద్ధములైన యాత్రాస్థలములుగ మారెను. అచ్చటికి వచ్చుచుండిన పామరుల దృష్టి నాకర్షించి బౌద్ధమతము నం దభిరుచి కలుగజేయుటకును, అంతకు పూర్వమే బౌద్ధ

మతమును స్వీకరించిన వారి దృక్పథమున మతస్థాపకుడగు బుద్ధుడు నిలిచియుండునట్లు చేయుటకును ఈగుహా లలంకరింపబడినటులు గానవచ్చును. వెనుక జెప్పినటులు బౌద్ధమతావలంబకులగు కళావిశారదులు తమ హృదయముల నాటిన భక్తిని చిత్రరూపముగ వ్యక్తపరచి ధన్యులైరి. ఇంతటి యుత్సాహవంతుల నొకే మార్గమున నడుపుట దుర్లభము. వారిని నియమించిన వారి యుద్దేశము లెటులున్నను, మతముయొక్క కట్టుబాట్లెంత కఠినముగ నున్నను, ఉన్నతాదర్శములతో గూడిన కళ యనేక విధముల వ్యాపింపక మానదు. నృపుల చరిత్రలు, యువతీ యువకుల విలాసములు, బుద్ధుని జీవితచరిత్ర, జంతువులు, వేయేల, చిత్రకారునకు కానవచ్చిన యన్ని దృశ్యములు అజంత గుహాకుడ్యముల మీాద నుండుట కిదియే కారణము.

[illegible] నైజాము రాష్ట్రమునందలి ఫరీద్ పురమునకు మూడున్నరమైళ్లు దూరమునను, అజంతయను గ్రామమునకు నాలుగుమైళ్లు దూరమునను, ఇంధ్యాద్రిపర్వతములయొక్క కనుమద్వారమునను అజంతగుహాలు కలవు. సుమారు 250 అడుగుల యెత్తుకల అర్ధవలయాకారముగ నున్న పర్వతశిలయం దీయిరువది తొమ్మిది గుహాలు

దొలువబడెను. ఈ గుహాలన్నియు తూర్పునుండి పశ్చిమమునకు 600 గజముల పొడవున వ్యాపించియున్నవి.

వీటివద్ద నిలువబడి నలువైపులజూచిన నా ప్రదేశము బుద్ధదేవుని గుణకీర్తనము జేయుచు ఉన్నతావేశము గలిగినట్టియు, ప్రకృతి సౌందర్యమున సృష్టికర్తయొక్క గొప్పతనమును గ్రహింపగలిగినట్టియు బౌద్ధసన్న్యాసులకు దగిన యాశ్రమమని మనంబునకు దట్టును. దగ్గరనే యున్న అస్సైయుద్ధభూమిని స్మరించి, గుహాలవైపు జూచిన నాభూమి పవిత్రమైనదనియు, ఎంతటిగొప్ప సంస్థలైనను కాలపరిమితిని నశించుననియు, మానవుడు మహాకార్యములను జేయజాలినను అజేయుడు కాడనియు దోచును. హైందవ నాగరకతయొక్క ఘనత నెల్లెడల వెదచల్లు అజంతగుహాలు ప్రాంతమున హైందవపరాభవమును జాటు అస్సై రణరంగముండుట జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలసిన విషయము. పచ్చని బీడులు కండ్లనావందపరుప మధ్యమధ్యను పర్వతశిఖరముల శిలలు "ఆనందమున దుఃఖము కల"దని స్ఫురింపజేయుచుండును. దిగువను జలప్రవాహము సుఖదుఃఖములందు జీవయాత్రవలె వంకరగ గానవచ్చును.

సాధారణముగ "గుహా"లని పేర్కొనబడుచున్న యిరువది తొమ్మిది అజంతనిర్మాణములందు 9,10,19,26 సంఖ్యలచే పిలువబడుచున్నవి. చైత్యగృహములు. కొన్ని పూర్తిగ నిర్మింపబడినవి కావు. ఇవన్నియు నిర్మాణము నందు సుందరముగ నున్నను, వీటియందు గల చిత్తరువులే ముఖ్యముగ గణింపదగినవి. 1,2,4,6,9,10,11,15,16, 17,19,20,21,22,26 సంఖ్యల గుహలందు చిత్తరువు లుండి నటులు నిదర్శనములు కలవు. ఇప్పుడు 1,2,9,10,11,16, 17,19,21 గుహలు మాత్రము సచిత్రములుగ నున్నవి. 18,22,23 గుహలందు చిత్తరువుల చిహ్నములు కొంచెమైనను లేవు. ఇవి తక్కినవాటికన్న ముందు, అనగా సుమారు క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్దమున, నిర్మింపబడినవి.

వందలకొలది సంవత్సరము లివి సాంద్రారణ్యము లందు మరుగుపడియుండెను. హైందవ పండితులు వీటిని జూచియుండినను, ఏ గ్రంథమునందైనను పేర్కొనలేదు. ప్రథమమున 1819 సంవత్సరమున ఐరోపీయుల కివి కానవచ్చెను; కాని వాటి గొప్పతనమును వారును గ్రహింపజాలకపోయిరి. శిల్పచరిత్ర పండితులగు జేమ్సు ఫెర్గుస్సను గారు 1843 వ సంవత్సరమున నీచిత్తరువులనుగూర్చి

ప్రచురించి, వాటి ప్రతులను కాగితములపై వ్రాయింపవలెనని ఈస్టు ఇండియా కంపెనీ యధికారులను బలవంతపెట్టిరి. కొన్ని సంవత్సరములు కడచిన పిమ్మట ఈ యధికారుల యుత్తరువుల ప్రకారము మేజరు గిల్లుగారు 1857 న సంభవించిన సిపాయీల తిరుగుబాటువరకు శ్రమపడి సుమారు ముప్పది చిత్తరువులను వ్రాయగలిగిరి. వీటియం దైదుతప్ప తక్కినవన్నియు సీమలో క్రిస్టలు భవనము (Crystal Palace) కాలిపోయినప్పుడు నశించెను. కాని యిటులు పాడైన చిత్తరువుల నమూనాలు 1856 న స్పియర్ దొరసానిగారును, 1869 న ఆమెయే మారుపేరుతోను, 1879 న డాక్టరు బర్గెస్సుగారును వ్రాసిన గ్రంథములందు కానవచ్చుచున్నవి. అటుపిమ్మట 1872-1885 సంవత్సరముల మధ్యను బొంబాయి చిత్రకళాశాలాధికారిగ నుండిన గ్రిఫిత్సుగారును, వారి శిష్యులును అజంతచిత్తరువుల ప్రతులను చిత్రించి, కొన్నిటిని రెండు చక్కని గ్రంథములందు ప్రచురించిరి. ఈ కాలమునందీ పండితులు మంచితో కొంత కీడునుకూడ చేసినటులు కానవచ్చును. చిత్తరువులు నీటిచే చెడకయుండుటకు గిల్లుగారో, గ్రిఫిత్సుగారో వీటిపైని వార్నిషు పూయుటచే అవి యిప్పుడు

మాసి, పసుపువర్ణముగ మారి, వాటికూపునంతను చెడిపోనని హెర్రింగాము దొరసానిగారు వ్రాసిరి. ఇటీవలను దక్షిణ కెన్సింగ్టను ప్రదర్శనశాల(South Kensington Museum) కాలుటవలన గ్రిఫిత్తుగారు తమ రెండవ గ్రంథ సూచికయందు పేర్కొనిన వాటిలో కొన్ని పటములు నశించెను. మిగిలిన సుమారు నూరు చిత్తరువులును రంగులు వాడుటచే చెడియున్నవి. ఈ అజంతచిత్తరువుల నాశనమునకు కారకులు నైజాము ప్రభుత్వమువారు. వీటిని సంరక్షించుటకు తొలుత వీరు విశేషముగ శ్రద్ధ వహించలేదు. గుహలపై అధికారులుగ నియమింపబడినవారు వాటిని చూడవచ్చిన కళాభిమానులగు యాత్రికుల నానందపరచుటకు చిత్తరువులందలి వ్యక్తుల శిరస్సులను సున్నముతోగూడ బిళ్లలుగగోసి బహుమతులుగ నర్పింపసాగిరి. బొంబాయియందలి ప్రదర్శనమందిరము కొరకు డాక్టరు బర్డుగారు నిటులే చేసిరి. సహజముగ నిట్టి బిళ్లలన్నియు కొలది కాలమునకు చితికి ముక్కలైపోయినవి. నరసంచారము విశేషముగ లేనప్పుడచ్చట చేరిన గబ్బిలములు, పక్షులు, గూడులనుకట్టు పురుగులు మొదలగు వాటివలనను, వీటిఘనత నెరుగని యాత్రికులు గోడలపై

వ్రాయుటవలనను, సన్న్యాసుల యగ్నిహోత్రముల పొగవలనను వీటికూపు చాలవరకు చెడెను. 1819 వ సంవత్సరమున నుండిన చిత్తరువులలో కొన్ని 1879 న కానరాలేదు. 1879 న బర్గెస్సుగారు పేర్కొనిన విప్పుడు కానవచ్చుటలేదు.

1903-04 సంవత్సరమున నీగోడలను శుభ్రపరచి వాటిముందు తీగెలతో జేసిన తెరల నమర్చిరి. నైజాము వారిప్పుడు కొంతధనమును వెచ్చించి, చిత్తరువులను కాపాడుచున్నారు. ఈ ప్రయత్నముల వలననైన నికముందీ యమూల్యములగు చిత్తరువులు చెడకయుండునను నాశ కలదు. ఇప్పుడారుగుహాలందున్న చిత్తరువులబట్టి తక్కిన గృహములందుండినవాటి సౌందర్యమును కొంతవర కూహింపనగును. ఒక్కొక్క గుహ అరువది యడుగుల చదరమగుటచే పైని జెప్పిన కారణములవలన నెన్ని యమూల్యములగు చిత్తరువులు చెడెనో యని విచారము కలుగును. గోడలేకాక మీదికప్పును, స్తంభములును గూడ చిత్తరువులచే నిండియుండినవి.

ఈ గుహాలన్నియు నేకకాలమున దొలిచినవి కావనియు, గుహాల శిల్పములు, చిత్తరువులు నొకకాలముననే పుట్టినవి కావనియు పండితులు నిర్ణయించిరి. చిత్తరువు లన్నియు నొకే చిత్రకారునిచే వ్రాయబడుట యసంభవము. అనేకులచే చిత్రింపబడి, విధానములందు భేదము కలిగియుండుటచే అనేకశతాబ్దములం దప్పుడప్పు డివి చిత్రింపబడియుండు ననుట నిశ్చయము. ఏయే చిత్రకారుడేయే చిత్తరువులను వ్రాసెనో తెలియరాదు. కాని,

9,10 గుహాల చిత్తరువులు క్రీ. శ. మొదటి శతాబ్దముననను,

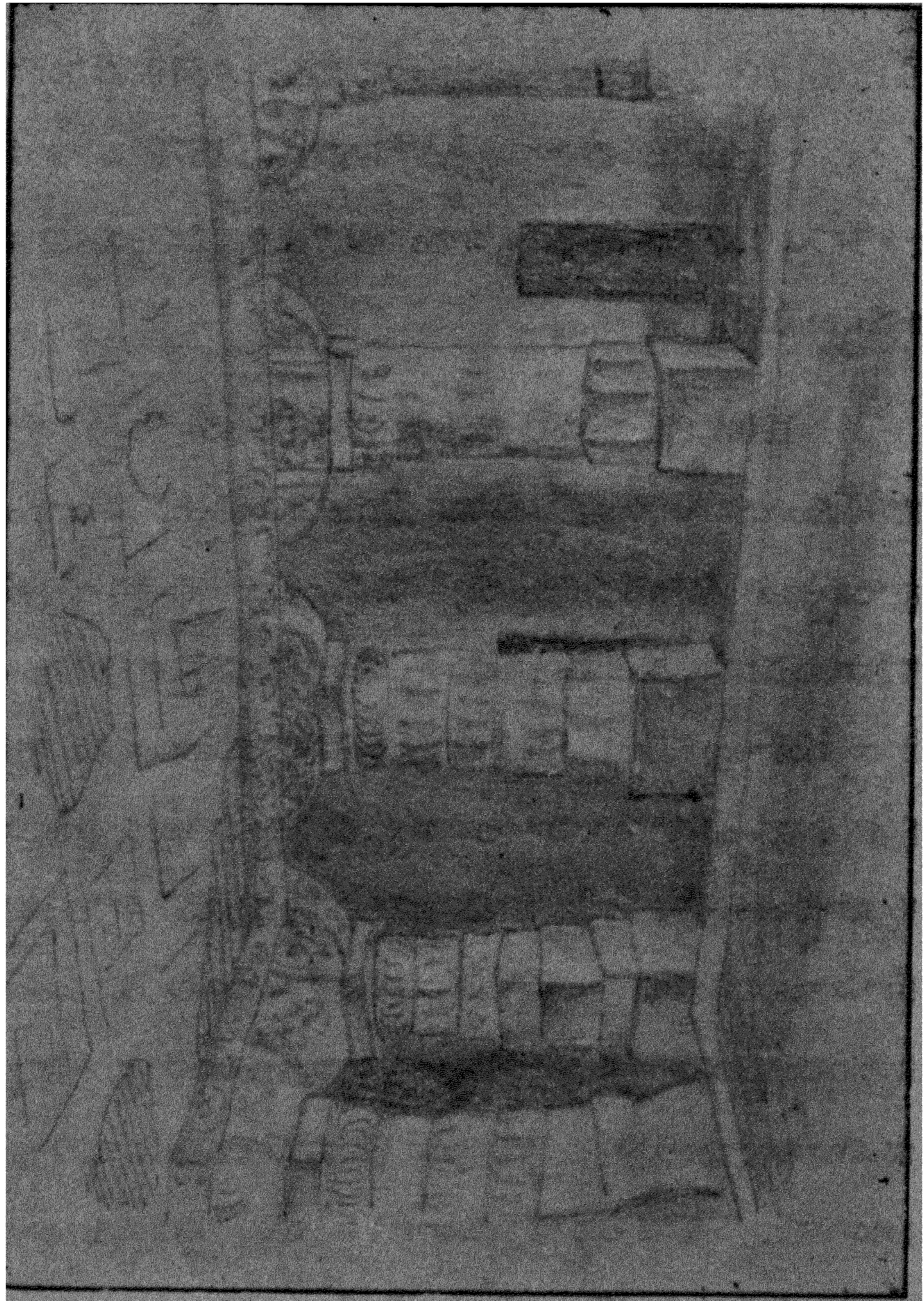
10 వ గుహాయందలి స్తంభములమీాద నున్నవి బహుశః క్రీ.శ. 350 సంవత్సరమునందో, లేక తరువాతనో,

16,17 గుహాలం దున్నవి సుమారు క్రీ. శ. 500 సం.నను,

1,2 గుహాలందు గలవి క్రీ. శ. 626-628 సంవత్సరములను,

చిత్రింపబడెనని చెప్పవచ్చును.

ఆలంకారార్థము చిత్రింపబడిన కొన్నియు, అప్పటి చరిత్ర, ఘనకార్యములను తెలియజేయు కొన్నియు తప్ప

తక్కిన చిత్తరువులన్నియు బౌద్ధమతమునకు జెందినవి. బుద్ధుని జీవితమును, బుద్ధుని రూపమును తెలియజేయునవే కాక, బుద్ధుని పూర్వజన్మములను గూర్చి చెప్పు జాతక కథల నాధారముగ దీసుకొని వ్రాయబడినవి అధికాంశము కలవు. అప్పటి ప్రజలయందు ప్రచారము నొందియుండిన కథ లించుమించుగ నన్నియు నీ చిత్రములవలన మనకు దెలియును. ఇవికాక అవలోకితేశ్వరునియొక్కయు, జీవిత చక్రములయొక్కయు, సింహళమున విజయుడు ప్రవేశించు చరిత్రయొక్కయు చిత్తరువులు మనకు కానవచ్చును

పాంపేయందు తప్ప ఇన్ని పురాతన చిత్తరువు లొక్కచోట ప్రపంచమునందెచ్చటను లేవట. భావము యొక్క గభీరత, వైశాల్యము, చిత్రరచనయొక్క ప్రౌం దిక, రేఖల లావణ్యము వీటి కీర్తికి ముఖ్యకారణములు. కొన్ని చిత్తరువులు ప్రకృతి సహజ పరిమాణములను గలిగి యున్నను, అధికభాగము సగము కొలతతో నున్నవి. హైందవ సంప్రదాయముల రీతిని ముఖ్యవిగ్రహములు మాత్రము తక్కిన వాటికంటె పెద్దవిగ నున్నవి. చిత్రము యొక్క యుద్దేశము చూపరులకు వెంటనే గోచరమగుట

చిత్రరచనయందు చాల ముఖ్యము. రాధాకృష్ణుల లీలాభి వర్ణనమందు ప్రక్కనున్న గోవు, పుష్పవృక్షములు, సరస్సు మొదలగు నవన్నియు ముఖ్యవిగ్రహములగు రాధాకృష్ణుల ప్రాముఖ్యమునకు తోడ్పడవలెను కాని, వాటిని మించియుండరాదు. ఇట్టి కేంద్రీకరణనైపుణ్యము అజంత చిత్తరువుల యలంకారము. ఉన్నతభావము లతి విపులముగ వీటియందు ప్రదర్శితములగుట వలన నీచిత్తరువులు కళారాధకులను బలవంతముగనో యనునటులు సమున్నత భావసోపానములకు లేవనెత్తును. ఇట్టి సుగుణములతో నిన్ని చిత్తరువు లొకచోట నుండుటనుబట్టి అజంత గుహలు భూలోకస్వర్గమువలె నుండునని యొకపండితుడు వ్రాసెను. ఇది యుత్ప్రేక్షయైనను చూపరులకట్టి యుత్సాహము, ఆనందము కలుగుట సహజము.

హైందవ చిత్రలేఖనమునందు రేఖలే ప్రధానమని యిదివరకు చెప్పియుంటిని. ఈ రేఖారచనకు అజంత పుట్టినిల్లు. అంగపుష్టి, వెలుతురు చాయలు, వస్తువులస్థితి రేఖలతోనే వ్యక్తపరుపబడెను. సనాతన గ్రీకుచిత్రములందు రేఖలు ప్రాముఖ్యమువహించినను అజంత చిత్తరువులందుగల రేఖావిన్యాసముతో నేవిధమునను సరిపోలవు.

మీఁద జెప్పిన కారణములవలన అజంతచిత్తరువుల రంగులు చాలవరకు మాసి చిత్రపుష్టిని తెలుపు లేత ఛాయలను, వర్ణములు వేరువేరుచోటుల వ్యత్యాసముతో చిత్రించుటవలన గలిగిన విస్పష్టతను, వీటియన్నిటివలన గలుగు సౌందర్యమును అధికాంశము గోలుపోయినవి. తీవ్రతను విడనాడిన వర్ణములు-ముఖ్యముగ నలుపు-మాత్ర మిప్పుడు మిగిలినవి. ఒకానొకసమయమున నీచిత్తరువులు గాఢమైనట్టియు, తేజోవంతమైనట్టియు నీలి యాకుపచ్చలతోను, వాటివద్దనే వ్యతిరేకభావమున దోచు ఊదా మట్టిరంగులతోను విరాజిల్లుచుండెను. రంగుల సౌందర్యము నధికపరచునటులు మిక్కిలి ప్రవేశము కల చేతితో దృఢముగ వ్రాయబడిన రేఖలు విరాజిల్లుచుండెను. అజంత చిత్రరచనయెడల సానుభూతికల సుప్రసిద్ధచిత్రకారు లీచిత్రములు వేయిసంవత్సరముల క్రింద నెటులుండెనో యటులూహించి వ్రాసిన అజంత గుహాల మహిమ లోకమునకు పూర్తిగ వెల్లడికాగలదు.

తొమ్మిదవ గుహాయందలి చిత్తరువులందు తప్ప ఇంచుమించుగ నన్ని చిత్రములందును గాఢమైన వర్ణముల (సాధారణముగ నలుపునకు సంబంధించిన రంగుల) మధ్య

లేతరంగులతో మనుష్యాకారము లుండుటవలన చిత్రోద్దేశములు స్ఫుటముగ కానవచ్చును. అచ్చటచ్చట లేతరంగులమధ్యను గాఢమైన రంగులతో మనుష్యాకారములను చిత్రించి వీటియందు భిన్నరుచులను జూపజాలిరి. ఈ రెండవతరగతి చిత్తరువులందు నల్లగ కొప్పును చూపుటవలన ముఖము తేజోవంతమై, చిత్రకారుడు చూపజూచిన భావములన్నియు స్పష్టముగ కానవచ్చును.

అజంతగుహాల స్త్రీ చిత్రములు* మాత్ర మీచిత్తరువులను సుప్రసిద్ధములుగ జేయుటకు చాలును. నవలాది గ్రంథరచయితల గొప్పతనము ముఖ్యముగ వారు సృజించు స్త్రీపాత్రలపై నాధారపడియుండునటులు చిత్రకారుల చాకచక్యమును వారి స్త్రీచిత్రములవలన గ్రహింపవచ్చును. అజంతచిత్రకారు లీవిషయమున మిగుల పరిశ్రమచేసి గెలిచిరి. వీరిచే సృజింపబడిన స్త్రీలందరు సురూపవతులు. వికారము స్త్రీలకిడుట యాచిత్రకార సన్న్యాసుల మతము కాదు. మగవా రెంత సురూపులై యున్నను, మనోహరములగు వస్తువు లెన్నియున్నను

* బొంబాయి చిత్రకళాశాల కధ్యక్షులుగ నున్న డబ్ల్యు. ఇ. గ్లాడ్‌స్టన్ సోలమన్ గారు వ్రాసిన అజంతగుహాల స్త్రీలు అను గ్రంథము ననుసరించి యీభాగము వ్రాయబడెను.

స్త్రీలు ప్రపంచము నలంకరించుటయం దగ్రస్థానమున నుండుటకు తగిన వారలు. అజంతయందు స్త్రీ లిట్టి స్థానము నలంకరించియున్నారనుట నిస్సంశయము. ఎన్ని చిత్తరువులందు వీరు కానవచ్చినను సౌందర్యము లేనివారు మాత్ర మచ్చట కానరారు. పుష్పములచే హిందువులు పవిత్రహృదయముతో దేవు నెటులారాధింతురో యటులు అజంత చిత్రకారులు స్త్రీలతో నృపుల సభలను, వీథులను, కిటికీలను అలంకరించి లలితకళాసరస్వతి నారాధించిరి. మతవిషయికములగు చిత్తరువుల నే కాదు—అలంకరించుకొనుచునటులు, సంభాషించుచున్నటులు, నిలువబడియున్నటులు, సేవ చేయుచున్నటులు, భిక్ష మెత్తుకొనుచునటులు స్త్రీలను చిత్రించి చిత్రకారులు తృప్తి జెందిరి. అలంకరించుకొనుటయం దద్వితీయులని గ్రహించి వారి స్త్రీలను తమకు తోచిన యన్ని భూషణములతోను నింపిరి. స్త్రీ లలంకారముగ నుపయోగపడని చోటుల వారి యలంకారములగు ముత్యములు మొదలగువాటి నలంకారముగ వ్రాసిరి. ఇట్టి స్త్రీల యారాధన యితర చిత్రసమితులయందు కానవచ్చుట దుర్లభము. స్త్రీల నెన్ని విధముల వీరు చిత్రించినను, నిందారోపణము, పాతివ్రత్యము లేమి మాత్రము కానరాదు. ఎచ్చట జూచినను వీరియెడ

సోదరీభావము కలుగుచుండును. అచ్చటచ్చట పురుషుల వద్ద వీరు కానవచ్చెదరు. కాని యసభ్యత మాత్రము వెదకినను కానరాదు. ఇంతకు మించిన నారీమణుల యారాధన. వేరు కలదా?

స్త్రీలనే కాక తక్కినవస్తువులనుకూడ యీ చిత్రకారు లలంకారార్థము వినియోగించిరి. వీటి నత్యంతానందముతో పరిశీలించిన గ్రిఫిత్ గారు ఆశ్చర్యమున మునిగి పోయిరి. పర్షియా దేశపు తలపాగాలను, అంగీలను, గీరల పరాయీలను ధరించి నవ్వును పుట్టించునట్టియు, ఫల పుష్పములమధ్య విహారించునట్టియు, మద్యపానముచేసి యాడుచు పాడుచు నానందించునట్టియు మనుష్యులను, ఏనుగు, ఎద్దు, కోతి మొదలగు జంతువులను, చిలుకలు, బాతులు మొదలగు వింతపక్షులను, పూర్తిగ విడిన, సగము విడిన, విడుటకు సిద్ధముగనున్న కలువ, తామర పూవులను, మామిడి మొదలగు ఫలజాతులను అలంకారములుగ నుపయోగించిరి. వీటియందును చిత్రకారుల భావనాశక్తి, ప్రదర్శనశక్తి, జీవితప్రవాహమునగల యభిరుచి కానబడును.

సుగుణసంపత్తి గల యీయమూల్య చిత్రసంపద వలన సనాతనభారతనాగరికతాధిక్యమును మనము కొంత కనుగొనగలము.

నాల్గవ అధ్యాయము

అజంతగుహాలు-౨

౯, ౧౦ గుహాలయందలి చిత్తరువులు బరుహుత్, అమరావతి, సాంచి వీనియందలి శిల్పములను బోలియుండుటచే నివి దక్షిణమున ఆంధ్ర రాజుల పాలన కాలములందు క్రీ. పూ. ౨౭ మొదలు క్రీ. త. ౨౩౬ సం. వఱకు గల కాలమున చిత్రింపబడినటులున్నవి. ఆంధ్ర నృపులు బౌద్ధులు కాకపోయినను, విశాలహృదయులై, బౌద్ధమత వ్యాప్తి కెట్టియాటంకములను కలుగజేయక యుండుట వలన చిత్రరచన యిటులు వర్ధిల్లెను. ఆ కాలమున

* మతగురువులకును, రాజులకును ఎట్టిసంబంధముండెనో తెలియదు. పాలకుల యాజ్ఞానుసారము సన్న్యాసు లీగుహాలను దొలచి, యలంకరించుటసంభవము. ఈ నిర్మాణముల నంకితముగ గొనుటకు రాజులు కోరుటవలన నిమ్మాట బౌద్ధసన్న్యాసులకును, రాజులకును మైత్రి యేర్పడినటులు కానవచ్చును. కాని ఎట్టి సంఘపరిస్థితులవలన నీ కళ యిట్లు వర్ధిల్లెనో తెలియదు."

భారతీయ సన్న్యాసులు జనసంకులమైన స్థలములందు నివసించుట యాచారముకాదు. అజంతగుహాలున్న స్థలమును జూడ నిది మొదటినుండియు మరుగుపడియుండినటులు కానవచ్చును. అట్టియెడ నీ సన్న్యాసులు ప్రపంచమునందలి మార్పులను సరకుగొనక తమ యారాధన, చిత్రరచన నిర్విఘ్నముగ నెరవేర్చుకొనుట సహజము; కాని వీరు ప్రపంచజ్ఞానశూన్యులు కారు: లోకమున జరుగు అరాజకముల జూచి యసహ్యపడి, యది యిచ్చు స్వల్ప సుఖములు నిస్సారములని గ్రహించి సన్న్యసించినవారు. అప్పటి కళాప్రపంచమున గల యుద్దేశములను బాగుగ జీర్ణించుకొని, మతావేశమువలన తమ జ్ఞానమును చిత్ర రూపమున వెలిపుచ్చినవారు. ఇందువలననే యిట్టి చిత్ర సంపత్తి.

పదియవ గుహాయందొక రాజు రాణులు, పరిచారికల మధ్య నానందించుచున్నటులు గలదు. ఈ కాలమునందును సంఘ మభివృద్ధి జెందియుండెననియు, బౌద్ధమతస్థు లొకవైపున త్యాగమును గూర్చి బోధించుచుండ నృపులు తమభోగములను విడువలేదనియు, ప్రపంచ మెంతమారినను మానవస్వభావము మారుట దుర్లభమనియు నీ చిత్తరువును జూచిన స్ఫురించును. ఇందుగల

స్త్రీల శిరోజముల యేర్పాటు లనేకవిధముల నుండుట వలన చిత్రకారుడు లోకముతో బాగుగ పరిచయము గలిగియుండుట నిశ్చయము. ముఖ్యముగ చేతు లిందు బాగుగ నున్నవి. తొమ్మిదవ గుహయందలి సేవకురాలు, దృఢమగు రేఖలతో గీయబడిన చిత్తరువులు, ఏనుగులు నాహ్లాదకరములు. గుఱ్ఱపు రౌతులు, బల్లెపు బంటులు, స్త్రీలు కల చిత్తరువులు పూర్వ మిందుండెడివి. కాని యిప్పు డవి కానరావు.

ప్రవేశాధ్యాయమున పేర్కొనిన నిదర్శనములను మరువక యిందలి చిత్తరువులను బరిశీలించిన నప్పటికే చిత్ర రచన విరివిగ నామోదింపబడుచుండెననియు, చిత్రకారులు తమ విద్యయం దనుభవశాలురనియు గోచరించును. ఇందలి విగ్రహములు విశేషముగ నలంకృతములు కావు. వర్ణలేపనమున నాడంబరరహితములుగ నున్నను వ్యక్తుల యేర్పాటు మనోహరముగ నుండుటచే నన్యపురాతన చిత్రములకు విశేషముగ వెనుకబడవు.

అజంతగుహల నలంకరించుట తరువాత చాలకాలమువరకు విడచిపెట్టినటులు కానవచ్చును. "నాగార్జునుని యాధిపత్యమున నాగులు చిత్రించిన పిమ్మట యీ

కళ క్షీణదశకు వచ్చె"నని తారానాథుడు వ్రాసెను. ఈ కాలము బహుశః క్రీ. త. ౧౨౦ మొదలు ౩౫౦ సం॥ వరకు నైయుండవలెను. బుద్ధపక్షునృపునికాలమున మధ్యదేశమున చిత్రవిధానమును బింబిసారుడు స్థాపించెననుట అజంతయెడల వర్తించుచున్నది. ఈ కాలమున నచ్చటచ్చట కొందరు చిత్రకారులుండినను ప్రజలయామోదము చిత్రరచనయెడల తగ్గెను. దక్షిణమున నప్పటి రాజకీయ సాంఘిక, ఆర్థిక పరిస్థితు లెటులుండెనో, చిత్రలేఖనము నణగద్రొక్కుటకు తదితరము లెవ్వి తోడ్పడెనో తెలియరాదు.

కాని క్రీ.త. ౩౨౦వ సంవత్సరమున గుప్తుల విజృంభణమున, ముఖ్యముగ సముద్రగుప్తుని సుప్రసిద్ధపరిపాలనమున మరల నీ కళ యాదరింపబడెను. ఈ కాలమున పదియవ గుహయందలి స్తంభములమీదిచిత్తరువులు వ్రాయబడి యుండవలెను. ౩౫౦ లేక ౪౦౦ సంవత్సరములకివి చెందునని పరిశోధకులు నిర్ణయించిరి. ఈ పటములు కాంతిమకుటములందును, దుస్తులతీరునందును పశ్చిమోత్తర పరగణములందు గాంధారశిల్పచిత్రములని పిలువబడు యవన-బౌద్ధ శిలావిగ్రహములను బోలియున్నవి.

ఇవి కొంత నియమబద్ధములై యున్నను భావవైశాల్యమునందును, శైలియందును ఆగుహాయొక్క గోడలమీది పటములను మించియున్నవి.

అజంతచిత్తరువులం దధికాంశము క్రీ. శ. ౫౫౦ మొదలు ౬౪౨ సం. వరకు పాలించిన చాళుక్యరాజుల కాలమున చిత్రింపబడెను. వీరారునందు రాజ్యముచేసిన వాకాటక రాజుల ప్రోత్సాహమున నారవశతాబ్దమునందు ౧౬,౧౭ సంఖ్యల గుహాల చిత్రములు వ్రాయబడి యుండవలెను. ఈ రాజులసేవ చేసిన యొక యమాత్యపుత్రుని యాజ్ఞవలన నీ విహారము నిర్మింపబడెనని పదునారవగుహాయందు సగము శిథిలమైయున్న శాసనమువలన దెలియుచున్నది. వాకాటకరాజుల పరిపాలన మెట్టిదియో తెలియదుకాని, మిక్కిలి ప్రబలియుండిన గుప్తవంశపు రాజకుమార్తె నీరాజులలో నొకరు వివాహమాడి వారితో మిత్రులైయుండు పాటి గొప్పవారని మాత్రము నిస్సంశయముగ జెప్పగలము.

పదునారవగుహాయందలి చిత్తరువులు పదునేడవ గుహాయందలి చిత్తరువులకన్న కొంచెము ముందు వ్రాయబడినవి. గ్రిఫిత్తుగారిందలి చిత్తరువుల ప్రతుల నల్పముగ

వ్రాయించిరి. ఒకానొకప్పు డిచ్చటి గోడలన్నియు సచిత్రములై యుండినటులు నిదర్శనములు కలవు. మిగిలియున్నవి చాలసుందరములుగను, భావజనకములుగను పర్షియాశిల్పరీతుల చిహ్నములతోను ఉన్నవి. "మరణించుచున్న రాకుమార్తె" యను చిత్తరువు సుప్రసిద్ధ చిత్రకళావిమర్శకుల పొగడ్తను బొందెను. గ్రిఫిత్తుగారు దీని నిటులు వర్ణించిరి:

ఒక యుత్తమవంశజాత తలగడపై నెడమచేతి నూతగనుంచి, పరిచారికయొక్క సహాయమున మంచముపై కూర్చొని యున్నది. వెనుకనుండి యొకబాలిక తనరొమ్ముపై చేతినుంచి యామెను జూచుచున్నది. రొమ్ముపైని వస్త్రబంధనము కల పరిచారిక యొకతె వింజామరముతో నామెను విసరుచుండ నింకొకతె స్తంభమువద్ద కూర్చుని యున్నది. ముం దిరువురు స్త్రీలు కూర్చునియున్నారు. ప్రక్కగదియం దిరువురున్నారు. అందొకడు పర్షియాదేశపు అంగరకాను ధరించి కలశమును, గిన్నెను పట్టుకొని నిలువబడియుండ నీగ్రోజాతి శిరోజములతోనున్న యితరవ్యక్తి యేమియో యాతని నడుగుచున్నాడు. మరి యొక గదియం దిరువురు సేవకురాండ్రు కూర్చొనియున్నారు.

విచారభావ ప్రదర్శనమునందును, కథను స్ఫుటముగ చెప్పుటయందును కళాప్రపంచమున దీనిని మించిన చిత్రములేదని వీరి యభిప్రాయము. కొందరు సేవకులు పరిచారము చేయుచుండ, నితరు లేమియు దోచక కూర్చుని యుండ, స్త్రీలు (బహుశః బంధువులై యుండవచ్చును)

యేడ్చుచుండ, నొక సుందరస్త్రీ రోగబాధచే నాయా సపడుచున్నది. ఇట్టి చిత్తరు వెట్టి హృదయమునైన నాక ర్షింపకమానదు. ఇతర పరిస్థితుల నేర్పరచి విషాదమును చిత్రకారుడు వెలిపుచ్చెను కాని "రాకుమారిత" యొక్క ముఖమును మాత్రము మలినము చేయజాలక పోయెను. చుట్టునున్నవారి శిరోజము లనేకవిధముల నలంకృత ములైయుండ, రోగి జుత్తువిరియబోసికొని యున్నటు లుండుట వలన స్థితిగతు లొక్క పరి స్ఫురించును.

ఈ గుహాయందలి మరియొక చిత్తరువునందును పర్షియాట్షోపీలవా రుండుటవలన నీకాలపు చిత్రకళకును పర్షియా చిత్రకళకును సంబంధమున్నదా యని యను మానము కలుగును. పర్షియా యం దాకాలమునకుగాని యంతకు పూర్వమునకు గాని చెందిన చిత్తరువులు కాన రాలేదు. ఒకటవ గుహాయందు "పర్షియారాయబారము" అను చిత్రముండుటవలన గూడ పర్షియాదేశస్థు లాకాల మున నిచ్చటికి వచ్చుచుండిరనియు నప్పటి గొప్పకుటుంబ ములందు పర్షియాదేశీయులు సేవకులుగ నుండిరనియు మాత్రము చెప్పవచ్చును.

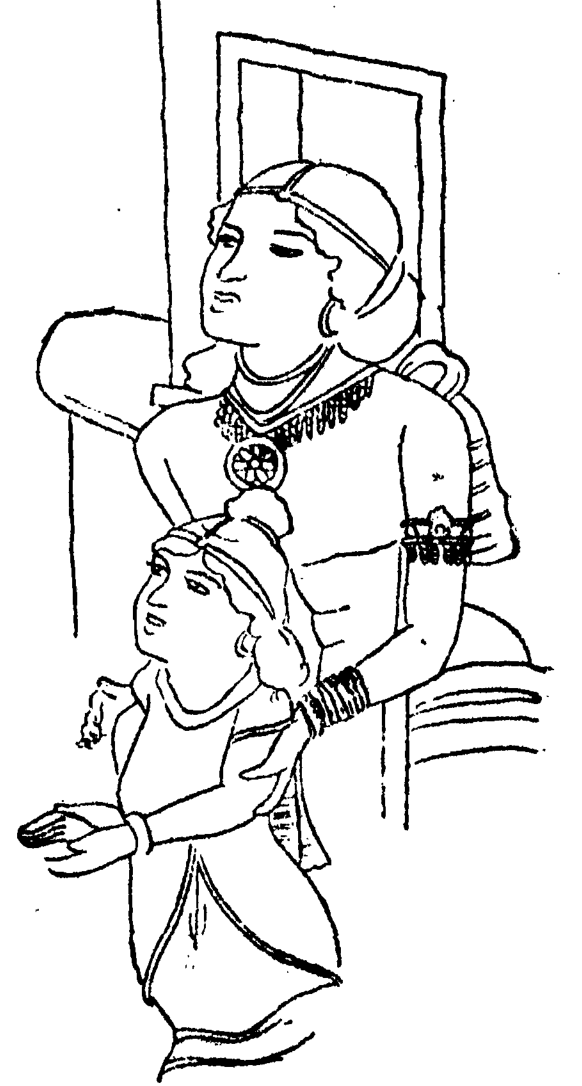
పదునేడవ గుహాయందలి చిత్తరువులు అజంతయం దలి యుతర చిత్రముల నన్నిటిని మించియున్నవి. ముప్పది సంవత్సరములకు పూర్వము డాక్టరు బర్గెసుగారు అరువది యొక్క చిత్తరువులను వర్ణించిరి. ఇందలి జీవచక్రమును కళాభాగముగ గణింపలేము. బౌద్ధమతమును ప్రచారము చేయుట కిట్టివి తిబెత్తునందిప్పటికి నుపయోగపరచుచు న్నారు. తదితర చిత్రములు అజంతవిధానములను బాగుగ వ్యక్తపరుపగలవు. వీటివలన కొన్నికథలను పూర్తిగ జిత్ర కారులు ప్రజలకు బోధపరుపజూచిరి. ఎట్టిమార్గముల వలన సన్న్యాసులు బౌద్ధమతమును ప్రజలకు జాట జూచిరో యిందు తెలియగలదు. తక్కిన చిత్రములవలె నీకథలును ముఖ్యముగ బుద్ధభగవానుని జీవితచరిత్రకును, మరణమునకును చెందినవి. ఇట్టి యుద్దేశము కల చిత్తరు వులం దత్యున్నతభావములకు విశేషముగ తావులేదు కాన, ప్రజల నాకర్షించుట కివి వివిధములగు రంగము లందు చరిత్రను స్పష్టముగ బ్రదర్శించు చలనచిత్రములు (Action pictures)గ నున్నవి. అంతకు పూర్వపు చిత్రవిధా నములను మర్కటములవలె నవలంబింపక నూతన విధ మున ఘనోద్దేశములు నెరవేరునటులు తమకళ నుప యోగపరచిరి. బౌద్ధమత ప్రతిభ యీకాలమున నశించు

చుండుటచే బౌద్ధసన్న్యాసులిట్లు ప్రజలను మరియొక మా రాకర్షించుటకు మహాప్రయత్నములను జేసినటులు కనబడుచున్నది. ఇట్లు హెర్రింగాము సతి పొగడెను:

సింహము కణుతులవేటాడుట, ఏనుగులవేట, రాజదర్బారున ఏనుగుసలాముచేయుట అను మూడు చిత్తరువులు పదునేడవ గుహాయందున్నవి. తక్కిన వాటికిని, వీటికిని భేదము కలదు. ఈచిత్రములు ఛాయ వెలుతురులయేర్పాటున పదునేడవ శతాబ్దమునకుపూర్వపు ఇటలీ చిత్తరువులను మించియున్నవి. పచ్చిక, ఆకుల యొక్క తేజోహీనమైన ఆకు పచ్చరంగు తప్ప, చిత్రములు లేతరంగులతో గలవు. పొందిక, యేర్పాటులయందు నవీనములుగను, స్వాభావికములుగను, వ్రాతయందు స్వేచ్ఛతోను, ... వర్ణలేపనమునందు ధృఢముగను, ... ఉన్నవి. మృగములు— గుఱ్ఱములు, ఏనుగులు, కుక్కలు కణుతులు—చక్కగ వ్రాయబడినవి.

పదునారవ గుహాయందలి "మరణించుచున్న రాకుమార్తె" యను చిత్తరువువంటి దిచ్చటను కలదు. ఒకరాణి రోగపీడితయై మరణమును సమీపించుచు విచారముతో నున్న తన భర్తయొక్క విశాల వక్షస్స్థలముపై నొరగియున్నది. ఇచ్చటను చిత్రకారుడు రోగమునందలి సౌందర్య వినాశక చిహ్నములను, మరణ సూచనలను చూపజాలక పోయెను.

తల్లియు, పిల్లయు బుద్ధునారాధించునటులు నీగుహాయందొకచిత్రము కలదు. కుమార్తెముఖమునందానందమును బుద్ధదేవుని జీవితాదర్శములను గ్రహింపజాలిన తల్లియొక్క వదనమున గౌరవభావము, భక్తి తాండవమాడుచున్నవి. తల్లియొక్క హస్తములు కుమారిక భుజముపైనుండుటవలన నామె తన యనుంగుబిడ్డను బుద్ధదేవునారాధించి పవిత్రురాలవు కమ్మని ప్రోత్సాహపరచుచున్నటులు తోచును. ఎంతో యింపుగ వ్రాయబడిన శిరోజముల నీచిత్తరువున ముఖ్యముగ జూడదగును.

* పదునేడవగుహాయందు మహాహంసజాతకమును గూర్చిచెప్పు కుడ్యచిత్రమున చిత్రకారుని వర్ణజ్ఞానము చూడదగును. ఖేమరాణి బంగారు హంసలను కలయందు జూచి యట్టిదానినొకటి తనకు తెప్పింపుమని

* పెర్సీబ్రౌనుగారి "హైందవ వర్ణలేపనము" ను జూడుడు.

సంయమ నృపుని బ్రతిమాలెను. తన పాలితులచే త్యజింపబడిన హంస రాజును, తన్ను విడువకయుండిన సుముఖుడను మంత్రిని రాజమృగయుడు పట్టి సంయమని వద్దకు తేగా రాతడు వాటిని విశేషముగ గౌరవించెను. హంసరా జాతనికి నీతిని బోధింప వాటినివాసమగు చిత్రకూట సానువులకు బొమ్మని విడచిపెట్టెను. 'ఇంతటితో' బుద్ధుఁడు కథను ముగించి జన్మరహస్యము నెరిగించెను. మృగయుడు ఛన్నుఁడుగను, ఖేమరాణి ఖేమదాసిగను, రాజు సారిపుత్త్రుడుగను, సుముఖుడానందుడుగను ఉండిరి. హంసరాజు నేనే' అని జాతకమున గలదు.

* * * * ఒక సేవకుడు ఛత్రమును బట్టియుండ, రెండవ సేవకుడు వింజామరమును వీచుచుండ, పరివార మాజ్ఞకై వేచియుండ రాజు సింహాసనారూఢుడై యున్నాడు. మూడవ సేవకుని ముఖము నల్లగనున్నది. ఈతఁడు బహుశః నీగ్రో కావచ్చును. తీవ్రమైన యెఱుపుచాయకలవాడు రాజు పాదములవద్ద నున్నాడు. ఈతడు తన కథనుచెప్పు రాజమృగయుడు కావలెను. కాని మధ్యనున్న హంసల నందరు నేకాగ్రచిత్తముతో జూచుచున్నారు. మీదనున్న చాందినీని రాజు బహుశః ఈపక్షులను గౌరవించుటకు కట్టించినట్టులు కనబడును. వెనుకభాగమున వ్రేలాడుచు నలంకారములతో నున్న 'కనాతు' (తెర) యీ సభ బహిరంగము కాదని తెలియజేయును. ఈ హంసలనుబట్టిన విధానము నిజమని చెప్పుచు కాబోలు నొక హీనకులజుడు రాజుయొక్క పాదములచెంత గూర్చొనియున్నాఁడు. ముందుభాగమున స్వర్ణపద్మములతోను, నీటిమొక్కలతోను నిండియున్న జలాశయము కలదు. ఇం దాడుచున్న జలపక్షులు అడవిపక్షులకు గల స్వేచ్ఛను తెలియజేయును.

* * * * ఈ చిత్తరువున కేలికరంగు లగో నున్న మానవులను, గాఢమైన ఆకుపచ్చరంగుతో నున్న వెనుక భాగమునకు వ్యతిరేకముగ వ్రాయబడెను. ఆ యాకుపచ్చరంగు విరుద్ధ పలంపుగా బహిర్గమింపచేసెను. చిత్రముయొక్క క్రిందిభాగమున పసుపుపచ్చ రంగులు, మధ్యమధ్యగల తెలుపును, లేత రంగులును మనోహరముగ అంతర్లీనమై యున్నవి."

ఒక రాజతనయ అలంకరించుకొనుచుండ పరిచారిక యామె బడలికతీరుటకు వినరుచున్నటు లొక చిత్రము కలదు. ఇందు పరిచారికయొక్క పొందిక చాల యింపుగ నున్నది. నిలువబడినరీతి వినరువిధానము స్వేచ్ఛతో వ్రాయబడెను. ముఖమున గౌరవభావము, సంతోషము వినమ్రత, మూర్తిభవించియున్నవి. రేఖాసౌందర్య వర్ణలేపన చాతుర్యములందు తక్కిన యే యజంత చిత్తరువుతోనైనను సరితూగును.

పందొమ్మిదవ గుహాంతయొక్క శిల్పము చాలచక్కనిది. బౌద్ధుల శిల్పరాజములలో నిది యొకటని ఫెర్గుసన్‌గా రభిప్రాయ

పడిరి. ఇందలి చిత్తరువులు ముఖ్యముగ బుద్ధుని జీవితమునకు జెందినవి. పుష్పగుచ్ఛము లలంకారములుగ నుపయోగపరుపబడెను.

బుద్ధునకు తల్లియు, ఆమెశిశువును భిక్షమిచ్చుచు గౌరవించుచున్నటు లొకచిత్తరువు కలదు. ఇది పదునేడవ

గుహాయందలి చిత్తరువును పోలియున్నది. బుద్ధదేవుని విగ్రహము, గౌరవముతో తన శిశువుచే భిక్ష మిప్పించుచున్న మాతృప్రేమభరితయు, సలంకృతయునగు స్త్రీరూపము, భయభక్తులు తాండవమాడు హృదయముకల బాలుడు ఎట్టివారినైన నాకర్షింపక మానవు.

రెండవపులికేశి అనురాజు వద్దకు పర్షియా రాజగు ఖుస్రుపర్విజ్ పంపిన రాయబారము చిత్తరువు ఒకటవ గుహాయందుంటుట వలన ౧, ౨ సంఖ్యలుకల గుహాలు ఏడవశతాబ్దపు ప్రారంభమున చిత్రింపబడెనని నిర్ణయింపవచ్చును. ఈ రాయబారము క్రీ.శ. ౬౨౬-౬౨౮ వ సంవత్సరముల జరిగియుండెనని దేశచరిత్రవలన దెలియును. ఇప్పటికి బౌద్ధమతము క్షీణించుచుండెను. ప్రజలయుత్సాహము తగ్గినకొలది బౌద్ధసన్యాసులయు, చిత్రకారులయు కలవారాటు హెచ్చుకాజొచ్చెను. ఈ చిహ్నములన్నియు నీ గుహా చిత్తరువులందు గానవచ్చుచున్నవి. పర్షియా దేశపు చిత్తరువులచ్చటచ్చట గానవచ్చుచుండుట వలనను ఖోటానున కానవచ్చు చిత్రవిధానముల చిహ్నము లుండుటవలనను, పర్షియాతో నీకాలమున బాగుగ సంపర్కమేర్పడినటులును, పర్షియావిధానములను కొంతవరకు

హైందవచిత్రకారు లనుసరించినటులును కానవచ్చును. చైనాచిత్తరువుల ననుసరించియు కొన్ని కలవు. బౌద్ధసన్న్యాసులు మొదట మతప్రచారమునకు చైనా మొదలగు దేశములకు తీసుకొనిపోయిన చిత్రముల ననుసరించి యచ్చటివా రభ్యసించి తమజాతీయ రుచులకు సరిపోవునటులు చిత్రములను మార్చిరి. టాంగ్ రాజ్యకాలమున జిత్రింపబడిన చిత్రములు దీనికి నిదర్శనము. బౌద్ధచిత్రకారులు హిందూదేశమున వెనుకబడినపిమ్మట ప్రాచ్యదేశములందు మార్పు జెందిన విధానములు మరల మన దేశమున వ్యాపించినవి. ఇతర దేశపుస్వమతస్థులతో హైందవబౌద్ధులు సంపర్కముగలిగి యుండుటనుబట్టి యివి యజంతయందు కానవచ్చుట సంభవించెను.

రెండవ గుహాయందలి చిత్తరువులం దిట్టి లోపము లున్నను ముఖ్యవిగ్రహములు మాత్రము చాలసుందరముగనున్నవి. స్త్రీల ఒయ్యారము నీకాలపు చిత్రకారులతి నిపుణతతో బ్రదర్శింపగలిగిరి. అలంకృతయై యాతురతతోను, సిగ్గుతోను, ప్రేమతోను స్తంభమునకు జేరబడి యున్న యీ యౌవనవతిని జూడుడు. ప్రియు డెంతకు రాకపోవుటచే యేమియు దోచక యామె యెటులు తన గోటిని మీటుచున్నదో చూడుడు. ముద్రయం దజంతచిత్రకారులకు గల ప్రవీణత యిందు మనకు కొంత యగుపడును. చిత్రకారుడు తన ప్రియురాలినే యిటులు చిత్రించెనేమో! ఈమె కిట్టి సొగసైన నగలుండుట కిదియే కారణమేమో!

ఒకటవ గుహాయం దలంకారప్రాయముగ చిత్రింపబడిన చిత్తరువు లాహ్లాదకరములు. ఈ గుహాచిత్తరువులు పేరుమ్రోగుట కివియే చాలును. ఎద్దులు రెండు, పౌరుషముతో పోరాడుచున్నటులు గల చిత్తరువున నిజమగు జీవచలన చిహ్నము లద్భుతముగ నున్నవి. పెద్దచిత్తరువులలో గౌతమబుద్ధునకుసంబంధించిన చిత్రమాల బాగుగనున్నది. పక్షియారాయబార ప్రదర్శనము శ్లాఘనీయము. ఈ పెద్దచిత్తరువుయొక్క నాలుగు మూలలందును దీనికి సంబంధించిన చిత్తరువులు కలవు. ఖుస్రురాజు (?) సుప్రసిద్ధురాలైన తన షిరీన్ రాణితోగూర్చొని మద్య

షానముచేయుచున్నటులు గలదు. ఇందలి రూపము లత్యద్భుతముగ మొగలాయీలను బోలియున్నవి. ఒకచిత్తరువున రాణియు, నామె పరిచారికలును భిక్షమిడుచున్నటులు గలదు.

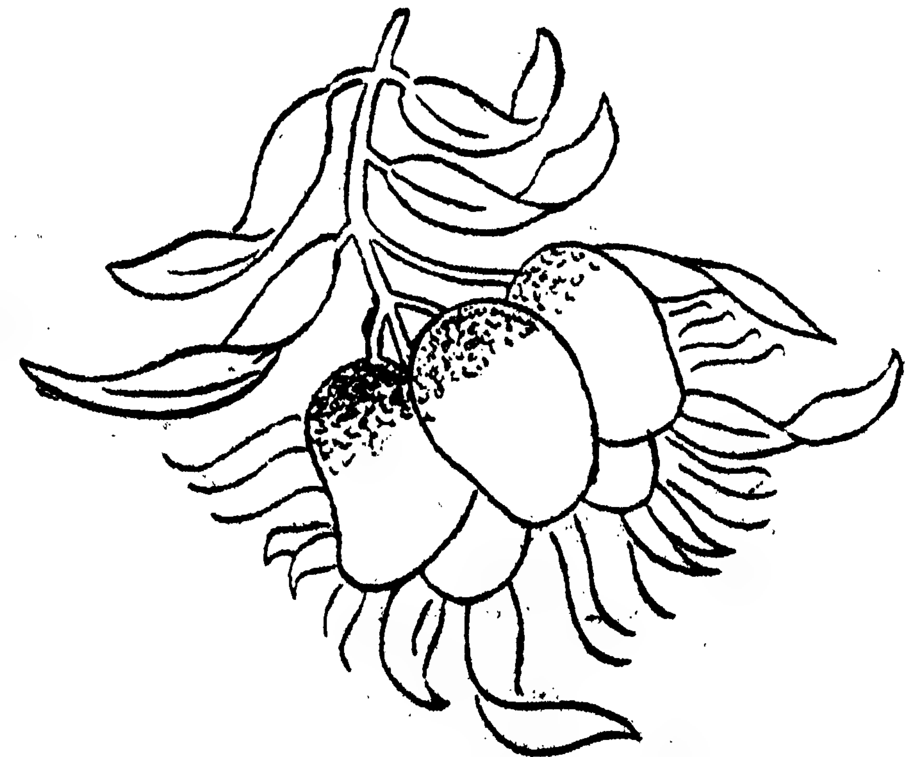
* ఒకటవ గుహయందలి ఫలకమున దుఃఖముతోనున్న స్త్రీచిత్రమొకటి కలదు............తన్ను చంపనుద్దేశించి ఖడ్గపాణియై యున్న రాజునెదుట యామె వినమ్రయై యున్నది. చిత్రలేఖనము మనోహరము; నల్లనిరేఖలు ఇంగ్రెసుగారి రచనను పోలును. ఇంతటి మహాసమయమున నాముఖసౌందర్యమును దాచినటులు చేసిన కళయద్భుత మనదగును. తన్ను నశింపజేయుటకు దృఢసంకల్పముతో నున్న వాని పాదముల సోకుటకు వెరచుచు, వణకుతో సాచియున్న హస్తముల మధ్య శిరముమాత్రము కానవచ్చుచున్నది. రానున్న శిక్ష న్యాయమైనది; కాని యెంతఅద్భుతముగ కరుణారసమును చిత్రకారుడు ప్రదర్శించెను! నాశనమునకు సిద్ధముగనున్న యా మహాసౌందర్యము పాపి యొక్క పాపమును మరుగుపరచు చున్నది..........

మరియొకగొప్ప చిత్తరువుకలదు. ఇది బోధిసత్వావలోకితేశ్వరుని గూర్చియో సిద్ధార్థుని సర్వసౌఖ్య - పరిత్యాగమునుగూర్చియో తెలియుటలేదు. దీనియర్థమేమైనను ఇందు కనబడు విచారముకనికరము మహాద్భుతములు. ఇది

* గ్లాడ్‌స్టను సోలమనువారి "అజంతయందలి స్త్రీలు" అను గ్రంథమునుండి.

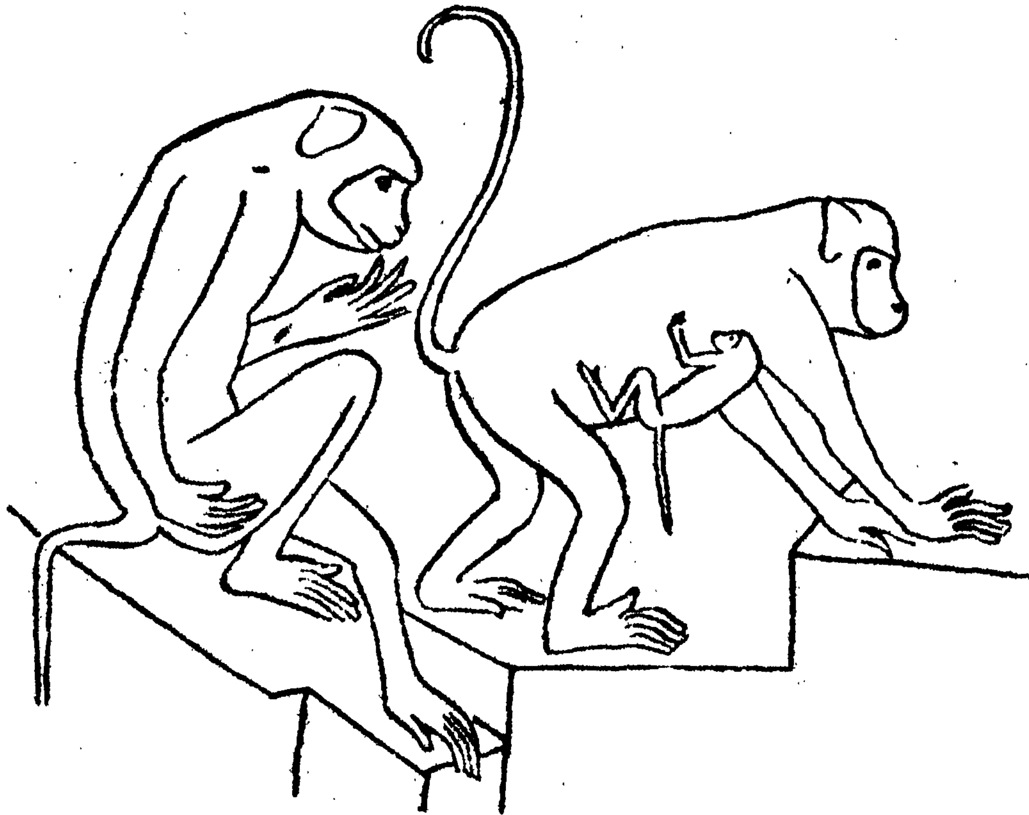
చూచువారికి విచారకరమగు గొప్పకార్యమును జేయ సిద్ధమైన మహాపురుషుని యెదుట నిలువబడియున్నటులు దోచును. ప్రాపంచిక సుఖమును విడనాడు విచారమును దానివలన ముందుగలుగబోవు శాంతియు నిందుమేళవించి యున్నవి. చిత్తరువు పెద్దదగుటవలన నీభావములు ద్విగుణీకృతములగుచున్నవి.

క్రీ. త. ౮౫౦ వ సంవత్సరమున చెక్కబడినవని పండితులచే నిర్ణయింపబడిన మధ్యజావాయందలి సుప్రసిద్ధ బౌద్ధశిల్ప మీగుహాయందలి చిత్తరువులను బోలియున్నది. హైందవ చిత్రలేఖన విధానములు మతప్రచారమువలన జావాయందు వ్యాపించెననియు పిమ్మట యీ

విద్య యచ్చట యభివృద్ధినొంద తత్ఫలముగ బౌరోబుదరు స్తూపము నిర్మింప బడెననియు నిర్ణయింపబడెను.

అజంతచిత్తరువులం దనేకములగు లోపములున్నవి. ఇప్పటి చిత్తరువులను జూచి వాటిని విమర్శించుట భావ్యము కాదు. ప్రపంచమునం దితర దేశములు చిత్రరచన శైశవదశయం దున్నప్పు డిట్టి చిత్తరువులను భారత దేశము

సృజింపగలిగెను. ప్రకృతినుండియు అధికాంశము స్వతంత్రముగ వ్రాయబడినవగుటజేసి వీటియందు ప్రాణము కలదు. ప్రతిముఖమును భావపూరితము; ప్రతి చిత్తరువును మనోభావములను మేల్కొల్పును. ఫలపుష్పములకు,

జంతువులకు, మనుజులకు-జీవప్రవాహమునందలి యన్నితరగతులకును——ఈచిత్రపంక్తియందు తావుకలదు. అన్నియు చిత్రకారునిచే తగురీతిని గౌరవింపబడెను. క్షీణించెడి వస్తువులన్నియు దైవశక్తులయావిర్భావమనియు, సకల జీవరాసుల కదలిక దేవునివిలాసమనియు నమ్మిన చిత్రకారులు భక్తితోను, గౌరవముతోను వీటిని చిత్రించినప్పుడవియన్యముగ నుండునా?

చాలకాలమువరకు మనము పాశ్చాత్యచిత్ర విమర్శకుల యుద్దేశములపై నాధారపడవలసియుండెను. బౌద్ధమతమును, హైందవచిత్తవృత్తిని, అజంతపరిస్థితులను ఎరుగనివారు వీటి నగౌరవపరచుట వింతకాదు. ఈపెద్ద చిత్తరువులను చిన్నవిగను, రేఖామాత్రములుగను బ్రచురించుటవలన వీటిరచనా చమత్కారము చాలవరకు మరుగుపడుచున్నది. కాని అజంత చిత్తరువులిట్టి ప్రతికూల పరిస్థితులందైనను మనోహరములుగ నున్నవి. పాశ్చాత్య విధానముల నవలంబించుటవలననో వారుచేసిన విమర్శన వలననో కలిగిన విరోధభావములన్నియు నజంతయాత్రతో తొలగిపోవును. అజంత చిత్తరువుల గొప్పతనమున కిదియొక తార్కాణము.

రంగులు వాడుటవలనను, వెనుకప్రకరణమున జెప్పిన యితర కారణములవలనను ఈ చిత్తరువులు చాలవరకు రూపుచెడియున్నవి. వీటియాధిక్యమును సంశ యించు వారివిషయమును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట చాల ముఖ్యము.

అయిదవ అధ్యాయము

బాఘ్-సింహళము

బౌద్ధులకాలమునగుహాలు రాజగృహాములు విహారములు సచిత్రములైయుండెనని యిదివరకు చెప్పి యుంటిని. అజంతగుహాలుతప్ప తక్కినవన్నియు ననేకకా రణములవలన నశించెను. నిర్మాణములున్నను వాటిగోడల మీాదనుండిన చిత్రము లిప్పుడు కానవచ్చుటలేదు. బాఘ్ గుహ లీతరగతికి జేరినవి.

గుజరాతు మాల్వాదేశములకు రాకపోకలేర్పరచు పురాతనమార్గముచెంత గ్వాలియరురాజ్యమున నీగుహాలు కలవు. ఇందు ముఖ్యమైనవి యెనిమిది. వీటిలో నన్నిటి కంటెపెద్దది ౯౨ అడుగుల చదరము. దీనిగోడలు, కప్పు, స్తంభములు విలువైన చిత్తరువులతో నిండియుండెను. మరి రెండు గుహాలందును చిత్రచిహ్నములు కలవు. వర్షము వలనను, సున్నమురాలిపోవుట వలనను ప్రయాణికుల వంటల పొగవలనను ఇవి యిప్పుడు బాగుగ కానరాదు

న్నవికాని గొప్పచిత్రకారులు వీటిని తడుపుచు కానవచ్చినంతవరకు ప్రతులను వ్రాసియుండుటచే గొన్నియైనను లభించినవి.

ఎట్టి పరిస్థితులయందీగుహాలు నిర్మింపబడినవో, ఆ కాలమున నాప్రాంతములం దెవరు పాలించుచుండిరో నిర్ణయించుటకు వీలులేదు. శాసనములు, వీటిని పేర్కొను పురాతన గ్రంథములు లభించుటలేదు. గుప్తరాజ్యకాలమునాటి శిల్పములందువలె తలపాగాలు దేహమునకంటియుండు దుస్తులు నిచ్చటిపటములందు కానవచ్చుటవలనను, చిత్రరచనయందును, గుహా నిర్మాణమునందును అజంత గుహాపంక్తిని బోలియుండుటవలనను ఇవి యేడవ శతాబ్దమున నిర్మింపబడెనని చెప్పవచ్చును. దేశపటముపై తిన్నగ కొలచిన నజంత బాఘుల నడుమ సుమారు ౧౫౦ మైళ్లదూరముండును. రాకపోకలకు వీలులేనటు లీరెండు ప్రదేశములకు మధ్యను నర్మదయున్నది. అందువలన నీ చిత్రరువులన్నియు నొకే చిత్రకారులచే వ్రాయబడెనని చెప్పజాలము. దేశమందంతట నభ్యసింపబడిన చిత్రకళావిధానము లీరెండుచోట్లను కానవచ్చుటవలన నివి యొకే కాలమునకు జెందియుండవలెను.

౧౮౧౮ వ సంవత్సరమున కెప్తాను డేంజరు ఫీల్డుగారీగుహాలను చూచి సం. ౧౮౨౦న ఆంగ్లలోకమునకు వెల్లడిచేసిరి. వీరు రచించిన చిత్తరువులిప్పుడు కానరాలేదు. డా. బర్గెస్సుగారు వీటినిగూర్చి వ్రాయుచు 'గ్రిఫిత్తుగారు శిష్యవర్గముతో బోయి యీ చిత్తరువులను వ్రాసిన బాగుగనుండు'నని సూచించిరికాని యిది జరుగలేదు. ఈమధ్యను మేజరు లువార్డుగారు వీటివర్ణనను పూర్తిగ వ్రాసిరి. గ్వాలియరు సంస్థానపు ఆర్కియలాజికల్ డిపార్టుమెంటువారి సహాయమున ఇండియా సంఘమువా రీగుహాలనుగూర్చి చక్కని గ్రంథమును ప్రచురించిరి. హాల్దారు, బోసు మొదలగు సుప్రసిద్ధచిత్రకారులు చిత్తరువులనమూనాలను పూర్తిగ వ్రాసిరి.

ఈ చిత్తరువులందు కొన్ని మధ్యమధ్య నెర్రమట్టి రంగుతోను, ముఖ్యముగ నలుపుతెలుపులతోను, కొన్ని అజంతపటములవలె గాఢమగునీలి, యెరుపు, పసుపు వర్ణములతోను జిత్రింపబడినవి. ఈరెండుతరగతులు రెండు భిన్నకాలములకు జెందుట స్పష్టము.

కొన్ని బౌద్ధమతమున కేదోవిధమున జెందినవైనను అధికాంశము మతేతరములు. బౌద్ధులచే వ్రాయ

బడిన చిత్తరువు లిట్టివి ఉండుటచే కొందరి కాశ్చర్యము కలుగుచున్నది. కాని బౌద్ధమతము క్షీణించుచుండినప్పుడు మతమున దురాచారములు చేరెను. హిందూదేశమున నితరస్థలములం దిట్టివి లేకపోలేదు. ఇవియు నీ గుహాలకాలమును నిర్ణయించుటయందు తోడ్పడుచున్నవి. ఒక పురుషుడు నాట్యము చేయుచుండ కొందరు స్త్రీలు వాద్యము వాయించుచున్నటులు రెండు చిత్తరువులు కలవు. ఇది

హాల్లీసకమను నృత్యమని నిర్ణయింపబడెను. శాస్త్రమును బట్టి యిట్లు నృత్యముచేయువారు ఏడుగురు, ఎనమండ్రుదు, లేక పదుగురు ఉండవలెను. ఈచిత్తరువునం దారుగురు ఏడుగురు మాత్రమే కలరు.

హిందూదేశమున నీకాలమునకు చెందిన చిత్తరువులు మరెచ్చటను కానరావు.

పూర్వమునుండియు బౌద్ధులు సింహళముతో సంపర్కము గలిగియుండుటవలన నిచ్చటను పురాతన చిత్రములు కానవచ్చుచున్నవి. మేతలిజిల్లాయందు సీగిరియ యను నొకగిరి కలదు. సీగిరియయన సింహగిరియని యర్థము. సూదివలె ౬౦౦ అడుగులయెత్తుకల యీ కొండయొక్క శిఖరమున నొకదుర్గమున్నది. తండ్రిని జంపి క్రీ.త. ౪౭౯ మొదలు ౪౯౭ వరకు రాజ్యముజేసిన మొదటి కశ్యపుడు దీనిని నిర్మించెను. ఇందుగల యింపైన చిత్తరువు లిప్పు డీదుర్గమునకు కీర్తిదెచ్చెను. ఈచిత్తరువులన్నియు నీరాజుకాలమున వ్రాయబడుట నిశ్చయముకాన నివియు, అజంతయందలి పదునేడవగుహాయందలి చిత్తరువులు నొకేకాలము నాటివి కావచ్చును.

హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు అజంత చిత్తరువులయెడల నెంత యనాదరముతో మెలగిరో సింహళ ప్రభుత్వమువారు సీగిరియా చిత్తరువుల యెడల నంత యాదరముతో విశేషధనమును వెచ్చించి హెచ్. సి. పి. బెల్ గారిచే పదిసంవత్సరములు పనిచేయించి దుర్గమును,

అందలి చిత్తరువులను కాలప్రవాహమువలన గలుగు వినాశనమునుండి సంరక్షించిరి. చిత్తరువులముందు తీగలతో చేయబడిన వలలను కట్టించుటచే నివి ఇప్పుడు సురక్షితముగ నున్నవి.

ఈ చిత్తరువులన్నియు నిరువది రెంటు. ఇందొకచేయి మాత్రమే వున్నది. కనుక మానవవిగ్రహము లిరువది యొకటి. మొదటిగదియందు సహజ పరిమాణముకంటె కొంచము పెద్దవి పది నేడును, రెండవగదియందు కొంచెము

చిన్నవిగ నైదును కలవు. ఎ. మ్యూరెగారు ౧౮౮౯ వ సంవత్సరమున పదమూడు విగ్రహముల ప్రతులను వ్రాసిరి కాని తరువాతను పెరీరగారు చిత్రించిన నూతన రంగుల ప్రతులు మ్యూరెగారి కళాసేవను మసిగుపరచెను. ప్రశం

సార్హముగ తొలి చిత్తరువులను బోలియున్నవని యివి ప్రసిద్ధిగాంచెను.

కొందరుస్త్రీలు పరిచారికలతో వరుసగ కొండకు ఉత్తరభాగమునయున్న 'పిదురెంగల' బౌద్ధదేవాలయమునకు ప్రార్థనవిషయమై పోవుచున్నటు లీచిత్తరువులు కలవు. ఇందువ్వస్త్రీ లోకే కోటనున్న సందోకతె దాసివలె కనబడుచున్నది. కొన్ని చిత్తరువులందు రొమ్మున కొకబట్టయు దిగువభాగమున 'కంచెయు'యును వస్త్రమును కలవు. లేక

పసుపు లేక నారింజవర్ణముతో సుందరముగనున్న వారం దరు కశ్యపుని రాణులనియు, ఆకుపచ్చ వర్ణముగలవారు పరిచారికలనియు నిర్ణయింపబడెను. క్రిందిభాగమున మేఘమువలె రంగు పూయబడెను. ఈ స్త్రీలు స్వర్గనివాసులనుట కిది చిహ్నమని కొందరి యూహ కాని క్రిందిభాగమున మెత్తుదు బాగుగ లేకపోవుటచే కాళ్లను చిత్రించుటకు సాధ్యముకాలేదను బెల్‌గారి యూహ యెక్కువ యామోదమును బడసెను.

ఇవి యజంతయందలి మంచిచిత్తరువులతో సరిపోలవుకాని స్త్రీవిగ్రహములు చాలబాగుగనున్నవి. వ్రేలిముద్ర, కలువపూవుల ప్రాముఖ్యము, రేఖలయింపులందు అజంత చిత్రములను బోలియున్నను అచ్చటి భిన్నరుచులు ఇచ్చట లేవు. ఒయ్యారముతో ఫలపుష్పములను, సంగీత యంత్రములను సీగిరియ స్త్రీలు పట్టుకొనియుండుట వలన నిందొకవిధమైన సొగసు కలదు. విగ్రహములు జీవకళాపూరితములు. కోమలములగు చేతివ్రేళ్లు బహుసుందరములు. రచనయందు చేసినమార్పు లిప్పటికిని కానవచ్చుచు చిత్రరచనావిధానములను బట్టి యీ చిత్రకారులు నిపుణులు ప్రవీణులని చెప్పవచ్చును.

సున్నమున జిగటమన్ను, ఊక, కొన్నిచోటుల కొబ్బరిపీచును గలిపి అరయంగుళము దళసరిగ మెత్తి దానిపై పావునుండి అరయంగుళమువరకు దళసరిగ సున్నమునుపూసి బాగుగ నారబెట్టి చిత్తరువులను వ్రాసినటులు గానవచ్చుచున్నది. ఆకృతిని ఎరుపు, నలుపు వర్ణముల రేఖలతో నేర్పరచి ఎరుపు పసుపు ఆకుపచ్చలతో చిత్రించిరి. అజంత, బాఘ్ చిత్తరువులందు కానవచ్చు

నీలిరం గిచ్చుటలేదు. రేఖలను గీచినవారే రంగులను పూసిరని నిర్ధారణగ జెప్పజాలము.

ఈ చిత్రకారులెవరో, యెచ్చటినుండివచ్చిరో, యెట్టి యాదరణను బడసిరో నిర్ణయించుట కాధారములు లేవు.

అనురాధపురమున గూడ ననేకస్థలముల జిత్ర చిహ్నములుకలవు. 'రువవేలి' డగోబాకుతూర్పునగలయొక నిర్మాణమున గానవచ్చునవి ఇందు ముఖ్యములు. 'స్మైద రు'గారి చిత్తరువులను బట్టిచూడ రేఖలందును, అలంకార ములందును అజంతచిత్తరువుల నివి పోలియున్నవి. ఇవి

యేకాలము నాటివో చెప్పజాలము. ఈ చిత్తరువులపై నెవరో యనేకపర్యాయములు దిద్దినటు లుండుటచే నివి డగోబా కట్టినవెంటనే చిత్రింపబడినటులు కానరాకపోవు. కావున డగోబాయొక్క కాలనిర్ణయమున నివి మనకు సహాయకారులుకావు. కాని యివి యారు, ఎనిమిది శతాబ్ద ముల నాటివై యుండవచ్చును.

వీటియందు తెలుపు, పసుపు, ఎరుపు, నీలిరంగులు కానవచ్చుచున్నవి. ఆకుపచ్చ కావలసినప్పుడు నీలిని, పసుపును గలిపిరి. పసుపురం గధికముగ నుపయోగపరుప బడెను.

'తమంకడువ' సమీపమున గల రెండుగుహలందు బెల్‌గారు కొన్ని చిత్తరువులను జూచిరి. ఇవి విశేషముగ చెడలేదుకాని యంత విలువగలవికావు. కిరీటములతోను, కాంతి మకుటములతోను ఐదుగురు భక్తులు కూర్చొని యున్నటు లొకచిత్రము కలదు. ఇది పురాతనమేకాని కాలనిర్ణయము చేయుట కాధారములు లేవు. ఇది ఏడవ శతాబ్దమునకు బూర్వపు చిత్తరువై యుండును.

ఇట్టి చిత్రరాజములు [illegible] దమత ము ముఖ్యకారణము. [illegible]పోషణము లేకపోయి[illegible]

భావింయుందు చిత్రలేఖనము నశించియుండునని చెప్పుట కాదు. దేశమున చిత్రకారులను జూచియు, చిత్తరువులందు ప్రజలకుంగల యాసక్తిని గనిపెట్టియు బౌద్ధులు తమ మత వ్యాప్తి కిది యొకయాధారముగ గొని చిత్రకారులను ప్రోత్సాహపరచిరి. ప్రజల యుద్యమబలము లేనిది రాజుల పోషణమాత్రమున నీ కళ యింత వ్యాపించి యుండ జాలదు.

ఆరవ యధ్యాయము

చిత్రలేఖనము క్షీణించుట

అజంత చిత్రకారులు ౬౪౨వ సంవత్సరమున తమ రంగులను, కుంచెలను విడిచిన నాటినుండియు సుమారు ౧౫౭౦వ సంవత్సరము వరకు—అనగా అక్బరు చక్రవర్తి చిత్రరచనను ప్రోత్సాహపరచినవరకు—హిందూదేశమున రచింపబడిన చిత్తరువు లెచ్చటను గానరాకపోవుట యాశ్చర్యము. మిక్కిలి యభివృద్ధిజెందగల కళాబీజము లజంత చిత్రములందు గలవని కళావిమర్శకు లభిప్రాయపడి యుండ చిత్రలేఖన మొక్కపరి క్షీణించియుండదు. పర్షియాదేశపు చిత్రవిధానముల విదేశీయులు ప్రవేశ పెట్టిన వెంటనే వాటియందు హైందవులు ప్రవీణులగుట వలన నీ రీవిద్య కచ్చటచ్చట జీవమును బోసి యీ వేయి సంవత్సరములు నేదో యొకవిధమున బోషించియుండి రని యూహింపవచ్చును. లేనిచో మొఘలు చిత్రవిద్యయున్న సేవించు యొరుగనివారు కొంత ప్రవీణత గలిగియుండిరి

విదేశపు చిత్రకారులతో వారి విద్యయందు సమానులుగ నుండజాలుట యసంభవము. ఇందుకు కొన్ని నిదర్శనములు కలవు:

౧. పదునైదవ శతాబ్దమునకు జెందిన జైనమత గ్రంథములయందు కొన్ని చిత్తరువులు కానవచ్చుచున్నవి.

౨. ఈ కాలమున దశ్వంతు అనే చిత్రకారు డుండెనని నిదర్శనములు కలవు.

3. తారానాథుని చరిత్ర.

ఇదివరకు జెప్పినటులు హిందూదేశపు చిత్తరువులన్నియు గోడలమీద వ్రాయబడుటవలన కాలవాహిని యుం దవి కొట్టుకొనిపోయెను. గ్రంథకర్త లీకళాచరిత్రము నెన్నడును వ్రాయ దలపెట్టకపోవుటవలనను, తక్కిన గ్రంథములం దెట్టియాధారములును గానరాక పోవుట వలనను, ఈ కాలపుచిత్రరచనగూర్చి విశేషము తెలియకున్నది. అచ్చటచ్చట తలయెత్తినను, మొత్తమున నీ విద్య యనేక కారణములవలన క్షీణించెను.

భాషయందు, మతమునందు, ఆచారమునందు, వేషమునందు, సాంఘికజీవనమునందు హిందువులతో నెట్టి సంబంధమునులేని మహమ్మదీయు లీదేశమును

జయింప మొదలిడిరి. హిందూనృపులందు గొప్పవారు లేకపోవుటవలన దేశమున నుత్సాహము సన్నగిలెను. గుప్తులకాలమున నన్నివిద్యలు నెంతయభివృద్ధికివచ్చెనో యప్పు డంతతగ్గెను.

ప్రజల మతమునందు గొప్ప మార్పులు జరిగెను. చాల శతాబ్దములు దేశమున నాదరింపబడిన బౌద్ధ మతము కలహముల వలనను, గొప్ప మతప్రచారకులు లేకపోవుటవలనను క్షీణించుచు వచ్చెను. హిందూమతము బౌద్ధమతసంపర్కమువలన గొంత సంస్కరింపబడి నూతన రూపమున బ్రజ్వరిల్లసాగెను. మతమున చిత్రలేఖనమునకు జోటివ్వని మహమ్మదీయు లాధిపత్యమును వహించిరి. ఈ కారణముల వలన బౌద్ధులచే ముందుకు తేబడిన చిత్రలేఖనము బౌద్ధమతముతోపాటు క్షీణించుటయేకాక వేరు రూపముననైనను మరల లేవజాలకపోయెను. హిందూమతము చిత్రకళను బ్రోత్సాహపరచునదైనను ఈ విషయమున నెట్టి యుత్సాహమును కలిగింపజాలకపోయెను. చిత్రకళ కుంచెలను, వర్ణములను బరిత్యజించి, యునుప పనిముట్లను, శిలలను సహాయముగా గొనెను. ఎలిఫెంటా, ఎల్లోరా, బొరొబుదరు లందలి శిలానిర్మాణ

ములను జూడ హిందూమత మెట్టి చిత్రకళాప్రోత్సాహ కారియో గోచరించును. ఇట్టి మహాశిల్పు లీ కాలమున నుండుటయు చిత్రకళ పూర్తిగ మాయము కాలేదను టకు మరియొక నిదర్శనము.

హిందూదేశమున చిత్రరచన యున్నతదశయం దుండుకాలమున నలువైపులనున్న దేశముల కన్నిటికిని వ్యాపించెను. ఈ కాలపు చిత్తరువులు మాత్ర దేశమున గానరాకపోయినను తురుష్కస్థానము, తిబెత్తు, నేపాళ ములందు హిందూవిధానములను, తత్తద్దేశీయరుచులను అను సరించి మార్పు జెంది యభ్యసింపబడెను. వీటిని బరిశీలించిన నీ కాలపు హైందవచిత్రరచననుగూర్చి మనకు గొంత బోధపడగలదు.

౧౯౦౪వ సంవత్సరమున డాక్టరు సైయిన్, గ్రున్ వెడెల్ పండితుడు, డాక్టరు లీకాక్ చైనాకు జెందిన తురుష్కస్థానమునందలి 'టాక్లమాకెన్' యెడారి యం దిసుకచే గప్పబడియుండిన పురాతన సౌధములను గని పెట్టువరకు నే యాధారములును లేకయుండెను. వీటి యందు లభించిన వివిధభాషల గ్రంథములందు పెక్కు చిత్త రువులు కలవు. వీటిని పండితు లింకను పూర్తిగ బరిశీలింప

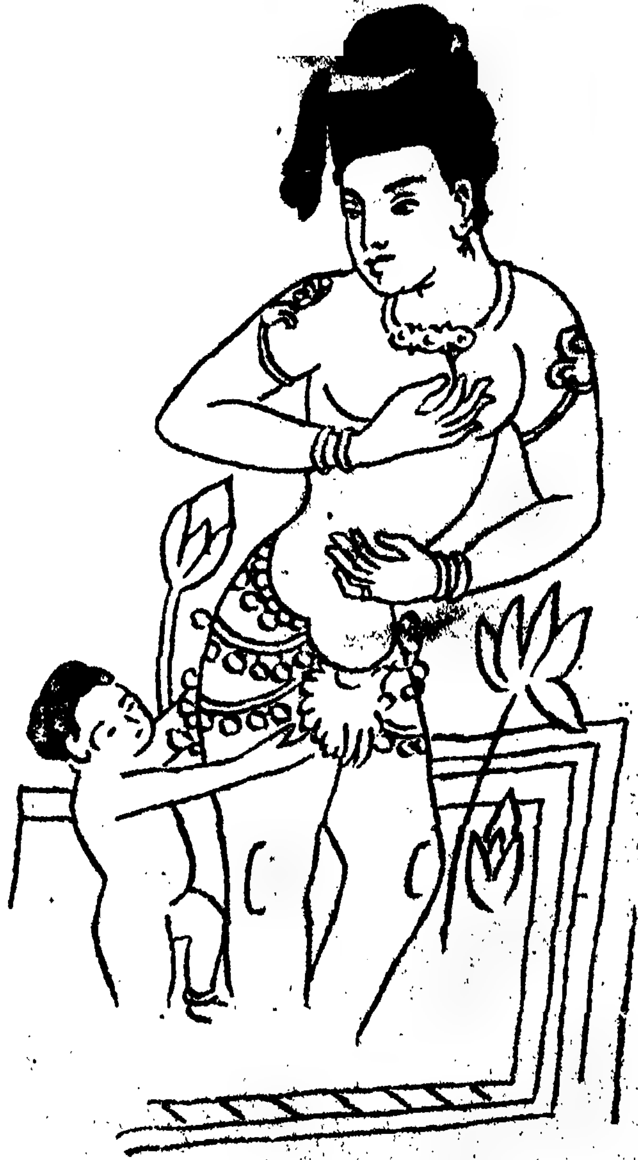
లేదు. కాని యివియన్నియు ఏడు, ఎనిమిది శతాబ్దము లకు జెందినవనియు, చిత్తరువులలో నధికాంశ మజంత విధానముల ననుసరించియున్నవనియు, నిందు గ్రీకు, హైందవ, పర్షియను, చైనీయ నాగరికతలు మేళవించెనని యు జెప్పవచ్చును.

చైనా పర్షియా దేశములందు హైందవకళ యెట్టి మార్పులను జెందెనో 'డండన్ ఉయిలిక్' నందలి చిత్తరు వులవలన స్పష్టముగ దెలియగలదు. అచ్చట నిర్మాణము లన్నియు క్రీ. శ. ౭౯౧వ సంవత్సరమున జనశూన్యము లైనందున నీచిత్తరువు లాకాలమునకు బూర్వము వ్రాయ బడినవగుట నిశ్చయము.

ఇరువురు పురుషులు గుఱ్ఱముమీదను, లొట్టియ మీదను గూర్చొనియున్న టులు గలదు. అవలోకితేశ్వ రుని తాంత్రిక చిత్రము తిబె త్తు దేశీయుల చిత్రనిర్మాణవిధా నమును తెలియజేయును. పర్షి యా దేశపు చతుర్భుజ బోధి సత్త్వవిగ్రహమున భావము, నాలుగు భుజములు హైంద

వములైయుండ చిత్రరచన స్పష్టముగ పర్షియా దేశమునకు జెందియున్నది. ఇచ్చట గల జలకన్యక అన్నిటిని మించిన సుందర మైన చిత్తరువు.

ఖోటానుభూములను సార వంతములుగ జేయుటకు విధవ యైన నాగులరాణి నొకమంత్రి వివాహమాడె నని హు అన్ త్సాంగు వ్రాసెను. ఈ కథ యీ చిత్రమునకు జెందినదై యుండవచ్చును. చిత్రలేఖ నము, అలంకారములు అ జంత చిత్తరువులను బోలి యున్నవి. ముఖముమాత్ర ము చైనీయము. దీనిప్రక్క నున్న యిరువురుపురుషుల చిత్రములును, వెనుకభాగ ముననున్న బుద్ధునివిగ్రహమును నిస్సంశయముగ హిందూ దేశమునకు జెందినవి.

పూర్వకాలమున చైనాదేశపు రాజకన్యయగు ఖోటానురాణి తన శిరోజములందు పట్టుపురువుల గూళ్లను

దాచి తన రాజ్యమునకు దెచ్చెనని యొక కథ కలదు. ఈ రాణియొక్క చిత్రము వెడెల్పు రేఖలతో మోటుగ వ్రాయబడి యున్నను సుందరముగ నున్నది.

తొమ్మిదవ శతాబ్దమున పాడైన 'ఇదికుత్తైషాహ్రి' నగరప్రాంతమున చైనాదేశీయులు బౌద్ధసన్న్యాసుల నందరిని జంపివైచిరి. ఇచ్చట లీకాక్ గారు కొన్ని చిత్తరువులను సంగ్రహించిరి. ఈ చిత్రములవంటి విప్పటికిని టిబెత్తున వ్రాయుచున్నారు.

యార్ ఖోటా యందును, చిక్కన్ కోల్, టూయో ఖ్ లందును లభించిన చిత్తరువులన్నియు హైందవ విధానముల ననుసరించి యున్నవి.

భారత చిత్రరచన మొదట ఖోటానుకు వ్యాపించెను. అచ్చటనుండి కొరియాద్వారా జపానును ప్రవేశించెను. కబోధ, ధర్మకుశయను నిరువురు భారతసన్న్యాసులును, అటుపిమ్మట ౬౦౫-౧౬ సంవత్సరములలో చైనా నేలిన యాంగ్టిచక్రవర్తియొక్క దర్బారున నుండిన 'బజ్న'

యను చిత్రకారుడును, ఈతని కుమారుడగు 'వెయిఛిమై సాంగ్'ను ఈ విధానము లచ్చట వ్యాపించుటకు కారకు లైరి. బజ్నయు, నాతని కుమారుడును బౌద్ధ చిత్రకారులుగ ప్రసిద్ధివహించి యుండిరని చైనాదేశపు విమర్శకుల యభిప్రాయము.

ఈ చిత్తరువు లన్నిటియందును రేఖ ప్రధానమును వహించెను. జపాను చైనాలందు చిత్రలేఖన మంతకుముందు లేదని చెప్పజాలము. బ్రిటిషు మ్యూజియమునందు గల నాల్గవ శతాబ్దమునకు జెందిన 'కుకయెచిహి'చే రచింపబడిన చిత్ర మిట్టి యూహకు తావీయదు. కాని హిందూవిధానములు బౌద్ధమత సహాయమున నీదేశమునందు వ్యాపించి యాదరింపబడి పురాతన దేశీయ కళను చాలవరకు మార్చగలుగుట నిశ్చయము.

ఇతర మతములనుండి హిందూమత మనేకాంశములను గ్రహించెను. ఇట్లనే హైందవకళ యెంత గొప్పదైనను పరదేశ రచనను నీరసభావమున నిరాకరింపలేదు. గ్రీకువిధానములు గాంధారశిల్పమున గానవచ్చుచున్నవి. అజంతయందు చైనావిధానములు కొంతవరకు గలవని కొందరి యభిప్రాయము.

దగ్గరగనున్న తిబెత్తు నేపాళమునందు హైందవ కళ యెటులు విజృంభించెనో యిక జూతము.

చిత్రకళ నభ్యసించునంతటి యభివృద్ధి తిబెత్తు చెందకపూర్వమే నేపాళము హిందూవిధానముల నభ్యసించెను కాని యిప్పుడీచిత్తరువు లంతగా లభించుట లేదు.

ధనార్జనమునకును, ప్రార్థనకును తిబెత్తునందిప్పటికిని చిత్రరచన విశేషముగ జరుగుచున్నది. గోడలమీదను, కాగితముల మీదను వ్రాయబడుచున్నను 'టంకా'లను పతాకములమీద విశేషముగ చిత్రములు కానవచ్చుచున్నవి.

ఈ చిత్తరువులం దెక్కువ ప్రత్యేకనియమ బద్ధములుగ వ్రాయబడును. ఒక సమకోణ చతుర్భుజమును వ్రాసి దానిని నిడివిగీతలవలనను, అడ్డుగీతలవలనను అనేక సమభాగములుగ విభాగించెదరు. ఇందే యేభాగమున నేయే యంగ ముండవలెనో యటులు నియమము దాటక విగ్రహమును వ్రాసెదరు. ఇట్టివి భావోదయమునకు దావీయకపోయినను వర్ణలేపనమున ప్రసిద్ధిచెందుచున్నవి. రంగులు గాఢముగను, పొందికగను ఉండును. నీలియు, నలుపును

కలియు వోట లేపనము మనోహరముగ నుండును. హైంద వాచారానుసారము వివరము లన్నియు నతిస్పష్టముగ గానవచ్చును.

చిత్రప్రదర్శనశాలలందు గల పతాకములం దెక్కువ పదునేడవ శతాబ్దము, తరువాతి కాలమునాటివైనను, 'చ్యు-జు'నందు లీకాక్ గారికి లభించినవిమాత్ర మెనిమిదవశతాబ్దము నాటివి. ఇంతకు బూర్వముకూడ నిట్టి పతాకములపైని చిత్తరువులను రచించుచుండిరనుటకు నిదర్శనములు కలవు. బ్రిటిషు మ్యూజియమునందు గల పట్టుపతాకములన్నియు మంచిస్థితియందున్నవి. ఇవి బౌద్ధమతమునకు జెందినను, చిత్రరచనయందు చైనా చిత్రములను బోలియున్నవి. తక్కిన పతాకములందువలె వీటియందును వర్ణలేపనము మనోహరము. నూలుతో నల్లబడిన పతాకము లనేకములు కలవుగాని ఇవియంత సుందరముగ లేవు. ౧౧.వ శతాబ్దమున నాలందయందు బుద్ధుని బోధిసత్వుల చిత్రములను బట్టలపై జిత్రించిరని కలదు కాన హిందూదేశమునందు నిట్టివి వ్రాయుటయు గలదని చెప్పవచ్చును.

బౌద్ధమత పతన కారణములలో జారత్వమొకటి. గౌతముడు మరణించిన కొలదికాలమునకే బౌద్ధమతమున

నీ యవగుణము ప్రవేశించె నని మధుర యందలి శిల్పములు చాటుచున్నవి. ఈ జాతికి జెందిన చిత్తరువు-బుద్ధుడు కాళీని కౌగలించుకొనునటులు-ఫ్రాన్సునందు గలదు. ఇది కడు హేయమైనది.

ఈ చిత్తరువులందు రూపచిత్రములు (Portraits) చాల సుందరమైనవి కలవు. ఇందు టిబెత్తు లామాలచిత్రములు రెం డెంచతగ్గవి.

రష్యాకు జెందిన మంగోలియాయందు కూడ బౌద్ధ చిత్రములు భారత కళావిధానముల ననుసరించి చిత్రింపబడెను. హిందూదేశమున "క్షితిపతి" యనియు, చైనాయం "దాయుస్సునిచ్చు దేవు"డనియు, జపానునందు "సౌఖ్య ప్రదాత"యనియు బ్రసిద్ధిగాంచిన వృద్ధుని చిత్తరువును, పూర్వజన్మమున బుద్ధు డొకరాక్షసియై యనేకులను జంపి తదకు పశ్చాత్తప్తుడయ్యెనను కథను తెలియజేయు చిత్తరువును ఇందు ముఖ్యములు.

ఈకాలపు బౌద్ధచిత్రము లించుమించుగ నన్నియు నిట్టివగుటచేతనే వీటియందు జీవకళ తక్కువగనున్నది. వేల కొలది సంవత్సరము లొకేవిధముగ వ్రాయబడు చిత్రములు వేరువిధముననుండుట యసంభవము. కాలము ననుస

రించి మారుచుండు భారతీయ చిత్రరచన విదేశములందు పాదుకొనినను, ఎక్కువసత్వమును జూపజాలకపోయెను. దీనికి ముఖ్యకారణ మా దేశములందలి కళాభ్యాసకులభావ శూన్యతయై యుండవచ్చును.

ఇప్పుడు కానవచ్చు సనాతన నేపాళ చిత్రములన్నియు తిబెత్తు చిత్రములను బోలియుండును. ఇవన్నియు బౌద్ధమతమునకు జెందినవి. ఫ్రాన్సునందు దిట్టిచిత్తరువులు పది కలవు. మత్స్యేంద్ర లేక పద్మపాణియను మారుపేరులు కల యవలోకితేశ్వరు నారాధించు భక్తుల యుత్సవమును తెలియజేయునది యిందు ముఖ్యము. ప్రకృతిదర్శన జ్ఞానము దీనియందు కానవచ్చుచున్నను, హైందవ కళా చర్చయందిది యెవ్విధమునను ఉపయోగకారికాదు. ఇది కాక తాంత్రికచిత్రము లనేకము లున్నవి. వీటియందు చిత్రకారుని అలంకార జ్ఞానము గోచరించుచున్నను, కళాజ్ఞానము మాత్రము కానిపింపకున్నది.

కలకత్తాయందును, కేంబ్రిడ్జియందును రెండు పురాతన గ్రంథములు కలవు. వీటియందలి చిత్తరువులు గణింపదగినవైనను విమర్శన కాగజాలవు. వీటికాలమును నిర్ణయించుట సాధ్యము కాకున్నది. ఇది పదునొకండవ

శతాబ్దమునకు జెందినయెడల తారానాథుడుచెప్పిన ధీమనుని పశ్చిమవిధానములకు జెందినవై యుండవచ్చును. కేంబ్రిడ్జి గ్రంథమున సింహళద్వీపపు జంబాలుని (ధనదేవుడు) చిత్రమొకటి కలదు. స్పష్టముగ నిది భారతదేశమునకు జెందును.

సింహళమునందు పూర్వము పెక్కుచిత్తరువులుండెను. పండ్రెండవ శతాబ్దమున 'పలోన్నారువ' యందలి 'మహాదమమశాయ' దేవాలయపు గోడలమీద కొన్ని జాతక కథలు చిత్రింపబడెను. వీటికాలమును నిశ్చయముగ జెప్పుట సాధ్యముకాదు. బహుశః 'పండ్రెండవ శతాబ్దమునకు పూర్వము 'నిస్సంక మల్లరాజు' సీగిరియ చెంతనున్న 'దంబుల్ల' శిలాదేవాలయమును బాగుచేయించినప్పు డిందుగల చిత్తరువులు వ్రాయబడెను. ఈ దంబుల్ల దేవాలయమునందు విజయుడు సింహళమునకు వచ్చుట, మహేంద్రుని మతబోధ, దుత్తగామిని ఏలాలల పోరాటమును గూర్చిన చిత్తరువులు సుందరమైనవి కలవు.

ఏడవ అధ్యాయము

మొగలు చిత్రలేఖనము ౧

ఎనిమిదవ శతాబ్దమునుండి అక్బరు చక్రవర్తి సింహాసనమునలంకరించువరకు—అనగా సుమారు తొమ్మిది వందల ఏండ్లకాలమున—భారతదేశమున వ్రాయబడిన చిత్తరువులు లభించుటలేదు. ఈ కాలమున చిత్రకళ దేశమున మరుగుపడెనని చెప్పజాలము. చిత్రలేఖనమున నెట్టి యభ్యాసమును లేని భారతీయులు అక్బరు కాలమున 'అబ్దుల్‌సమదు'గారి చిత్రరచనావిధానములను గ్రహించి వారితో సమానులగుట యసంభవము. తమకు నూతనమైన విదేశపు విధానము నంత సులభముగ గ్రహించుటకు వీరు స్వదేశవిధానములందు విశేషముగ ననుభవమును కలిగియుండవలెను. ఇది యూహామాత్రముకాదు. కహార్ అను పల్లకీమోయు జాతికి జెందిన దశ్వంతు అను చిత్రకారుడు జన్మము వలని ప్రతిబంధకముల నన్నిటిని జయించి అక్బరు చక్రవర్తి దర్బారున చిత్రకారుడుగ

ప్రసిద్ధికెక్కుట దీనికి ప్రబలనిదర్శనము. ఒకనాడు చక్రవర్తియొక్క దృష్టి దశ్వంతుమీద పడెను. వెంటనే అక్బరతని ప్రవీణతను గ్రహించి 'అబ్దుల్‌సమద్'గారి కప్పజెప్పెను. కొలదికాలమున నీతడు తక్కిన చిత్రకారుల నందరిని మించుటయే కాక జీవితకాలమునంతను చిత్రరచనయందే గడపెను. కాని యీతడు కాలమున నున్మత్తుడై యాత్మహత్య గావించుకొనెను.

అక్బరు పర్షియా చిత్రలేఖనమును భారతదేశమున ప్రవేశపెట్టకపూర్వము కాశ్మీరమున నీకళ యభ్యసింపబడుచుండెననుటకు వస్త్రముమీద వ్రాయబడిన పెద్ద చిత్తరువు లిరువదినాలుగు లభించెను. 'తబ్రిజ్' నివాసియగు 'మీర్ సయ్యద్ ఆలి'చే రచింపబడిన చిత్తరువుల నివి పోలినవి. ఇవియన్నియు యుద్ధమును తెలియజేయును. వీటి చరిత్ర యెట్టిదో తెలియక పోయినను అక్బరు సోదరుడగు 'హైదర్ మీర్జాదగ్లక్' కాశ్మీరము నేలుకాలమున నివి చిత్రింపబడినవి. కాన క్రీ. త. ౧౫౮౦-౧౫౯౧ సంవత్సరముల నాటివనిమాత్రము చెప్పవచ్చును.

అక్బరుకాలమున మొగలుచిత్రరచన ప్రారంభమై, తరువాతి యిరువురు చక్రవర్తుల కాలమున ప్రబలి, పిమ్మట

క్షీణించుటచే దీని కాలము చాల తక్కువ. భారతదేశమున జన్మించుట కాని, పెరుగుటకాని జరుగకపోవుటచే హైందవచిత్రరచనకును, దీనికిని గల సంబంధ మల్పము. అజంత చిత్తరువులును, పర్షియా చిత్తరువులును ఒకే దేశమున వ్రాయబడెనని యిచ్చటి పరిస్థితులు తెలియనివారు నమ్మజాలరు. ఇది భారతదేశపు చిత్రలేఖనచరిత్రకంతగా జెందకపోయినను, ఇందు గణనకువచ్చినవన్నియు నిచ్చట వ్రాయబడుటవలనను, భారత చిత్రకళ అనేకవిధముల దీని ననుసరించి మారుటవలనను కొంత చర్చించుట భావ్యము.

చిత్రరచన చైనానుండి రష్యాతురుష్కస్థానముల ద్వారా పెక్కుమార్పులను జెంది పర్షియాలో ప్రవేశించుటచే నిందు ఇప్పటికిని మంగోలియా చిహ్నములు కలవు.

తైమూరిద్ రాజులు భోగేచ్ఛ కలవారు. లోకమిచ్చు సౌఖ్యముల నన్నిటిని ఎట్టి జంకును లేక యనుభవించిరి. చిత్తరువులును వీరి యానందముకొర కుపయోగింపబడినవి. కాన పదునైదవశతాబ్దమున పర్షియాయందిది యింతయున్నతదశకు వచ్చెను. మొగలు చిత్రలేఖన మను పేర పిలువబడునది దీని శాఖయని చెప్పవచ్చును.

తైమూరువంశపు రాజులలో నొకడగు తైమూర్లేను హిందూదేశమున చక్కని నిర్మాణములను పాడుచేసెను కాన వీరిక్రింద కళ యభివృద్ధిపొందుట యసంభవమని కొందరు భావింపవచ్చును. ఈతడు మూర్ఖుడైనను ఈతని వంశమువారు కొంత నాగరికులై యుండిరని పర్షియాదేశపుచరిత్రయందు గలదు.

పదునాల్గవ శతాబ్దమున జింగిస్ఖాను రాజ్యము నేలినప్పుడు వ్రాయబడిన చిత్తరువులు కొన్ని లండనునందు కలవు. ఇవి చక్కని రంగులతో నాహ్లాదకరముగ నున్నవి. ప్రకృతి భక్తిపూర్వకముగ ప్రదర్శింపబడెను. చైనా కళ యొక్క చిహ్నములుమాత్ర మన్ని చిత్తరువులందును కనబడుచున్నవి.

మూగయగు ఉస్తాద్ గంగు యొక్క శిష్యుడును, ఖురాసానునం దుండిన హుస్సేను సుల్తానుయొక్క యాశ్రితుడును అగు బిహ్జాద్ ఈ చిత్రకారులలో ముఖ్యుడు. ఈతడు మంగోలియా విధానములను చాలవరకు మార్చి తనశిష్యుల సహాయమున పర్షియా చిత్రరచనకు నూతన సౌందర్యమును దెచ్చెను. వర్ణలేపనములో నీతని మించినవాడు లేడని జేబరుచక్రవర్తి వ్రాసెను. ఈతని శిష్య

లలో 'మీారక్' వన్నె కెక్కెను. పర్షియారాజగు 'షాతహ్మస్ప' కొరకు వ్రాయబడిన 'ఖామ్సాయె నిజామీ' యను గ్రంథమున మీారక్ వ్రాసిన చక్కనిచిత్ర మొకటి కలదు. ఇందు ప్రకృతి బాగుగ లేదు కాని పులులు మొదలగు మృగములుమాత్రము చాల అందముగ నున్నవి.

ఈ చిత్రకారుల విధానములనే అక్బరుచక్రవర్తి భారతదేశమున బ్రవేశపెట్టెను. సంపాదించిన రాజ్యమును స్థిరపరచుకొనుటయందును, క్రొత్తరాజ్యములను వశపరచుకొనుట యందును మొగలుచక్రవర్తులు సదా నియుక్తులై యుండినను, వీలగునప్పుడెల్ల చిత్రలేఖనమును, తక్కిన కళలను ప్రోత్సాహపరచుచు వచ్చిరి.

బేబరు చక్రవర్తి జీవనమంతయు కష్టములలో గడపుట కలిగెను. కాన తన కళాభిరుచి నంతగా కార్యరూపమున బెట్టజాలకపోయెను. అక్బరు పాలన మన్నివిధముల మొగలు రాజ్యకాలమున నుత్తమమైనది. దేశమున శాంతి కలుగుటచే లలితకళలు ముందుకు వచ్చెను. చిత్రలేఖనమునం దీచక్రవర్తికి మిగుల నభిలాషయుని 'అబుల్ ఫజల్' తన 'అయినీ అక్బరీ'యందు వ్రాసెను. రాజపోషణ కలదని విని దేశదేశములనుండి చిత్రకారులు

ఢిల్లీకి వచ్చి తమ ప్రవీణతను చాటించుచుండిరి. హిందూ మహమ్మదీయభేదమును పాటింపక కళాప్రవీణుల నందరిని సమభావమున అక్బరు మన్సబ్దారులు అనగా తన కొలువున ముఖ్యమగు ఉద్యోగులుగ నియమించి, మంచి వేతనముల నిచ్చుచుండెను. ఇట్టివారు సైన్యమునందును, రాజకీయమునందును అధికారులుగ బరిగణింపబడి గౌరవమును బొందుచుండుటచే నుత్సాహముతో బనిచేసి తమపోషకుని మెప్పింపజూచుచుండిరి. పుస్తకములసంపుటముల గట్టెడి బంగారు, వెండిపూతల బూసెడి, తక్కిన పనులను జేసెడి పనివాండ్రందరు సైనికులతో సమానులుగ నెంచబడుచుండిరి. సౌఖ్యముగ గాలయాపనము జేయుటకు చాలునటులు వీరికి వేతనములు లభించుచుండెను. వారమున కొకమారు చక్రవర్తి వీరిపనులను స్వయముగ బరీక్షించి తగురీతిని బహుమతుల నిచ్చుచుండెను. హైందవులకు క్రొత్తయగు నిజామి మొదలగు మహాగ్రంథములను వ్రాయుటకు 'బసవన్, దశ్వంతు, కేశుదాసు' మొదలగు హిందూచిత్రకారులను నియమించుటయం దా చక్రవర్తియొక్క హృదయవైశాల్యము తెలియగలదు.

చిత్రకళను ప్రోత్సాహపరచుటయందు జహాంగీరు అక్బరును మించెను. తన పోషణక్రిందనుండిన చిత్రకా

రుల చిత్తరువులను జూచి యాతఁ డుప్పొంగుచుండెను. పదునేడవ శతాబ్దపుప్రారంభమున మొగలుదర్బారును తిలకించుటకు వచ్చిన యైరోపీయు లీతనికిగల చిత్రకళాభిమానమును పొగడుచు వ్రాసిరి. జహంగీ రొకానొక రూపచిత్రముయొక్క ప్రతుల నైదింటిని వ్రాయించి 'సర్ థామస్ రో' గారికి చూపించెను. మూలమునకును, ప్రతులకును వ్యత్యాసము వీరు కనుగొనజాలక పోయినందుకు చక్రవర్తి బాలునివలె నానందించి, "మేము మీరనుకొనునంత చేతకానివారము కాము" అనుచు నొకచిత్రమును కాగితమున జుట్టి, యొక గ్రంథముననుంచి ఇంగ్లండున బ్రదర్శింపుడని యిచ్చెను. వేటనుజూపు చిత్రములను, వింత జంతువుల చిత్రములను ఈకాలమున విశేషముగ వ్రాయుచువచ్చిరి. ఇప్పటికే భారతదేశమునకు వచ్చుచుండిన ఐరోపీయనుల చిత్రము లనేకములు కానవచ్చుచున్నవి. ఇట్టి పోషణక్రింద చిత్రలేఖన మభివృద్ధిబొందుట యొక వింత కాదు.

బౌద్ధుల చిత్రలేఖనము క్షీణించినపిమ్మట శిల్పమౌన్నత్యమును వహించినటులు జహంగీరుతో మొగలు చిత్రలేఖనము క్షీణించి మొగలు శిల్పము వృద్ధిజెందెను. ఆగ్రాయందలి తాజ్ మహాలు మొదలగు మహానిర్మాణ

ములందు షాజహానుచక్రవర్తి నియుక్తుడగుటవలన చిత్రలేఖనమునకు ప్రోత్సాహము తక్కువయయ్యెను. రంగులు, పొందిక యీకాలపుచిత్రములందు బాగుగనున్నను పటుత్వము మాత్రము లేదు. ఇప్పడే 'ఢిల్లీకలమ్' అను చిత్రరచనావిధానము ప్రారంభమయ్యెను.

షాజహాను యొక్క వార్ధక్యమున రాజ్యముకొరకాతని నలుగురుపుత్రులు పోరాడజొచ్చిరి. ఇందు వలన గలిగిన యశాంతిలో నీకళ వాడెను. కపటియైన ఔరంగజేబునకు లలిత కళలందు కొంచెమైనను అభిరుచి లేకపోవుటవలన నుద్యోగులందుగల యభిమానము గూడ సన్నగిల్లెను. ఔరంగజేబు దక్షిణమును జయింప వచ్చినప్పుడు మొగలు చిత్రరచన కొంతవరకు దక్షిణమున వ్యాపించి 'దక్కనికలమ్' అను శాఖగ నేర్పడెను. ఈ చక్రవర్తియొక్క యంత్యకాలమున కొన్ని చిత్రకారుల కుటుంబములకు పాట్నా, బీహారులందు కాపురములు స్థిరపడుటవలన నచ్చటను కొన్ని మొగలు చిత్తరువులు కానవచ్చుచున్నవి.

ఔరంగజేబు మరణించిన పిమ్మట మొగలు రాజ్యము శక్తిని గోలుపోయెను. కొందరు దుర్బలులగు

చక్రవర్తులు సింహాసనము నెక్కినను చిత్రలేఖనమును పోషించుపాటివారు కాకుండిరి. విదేశము నుండి తేబడిన మొగలు చిత్రరచన భారతీయులను విశేష మాకర్షింపక పోవుటచే మొగలు సామ్రాజ్యముతో నిదియు నంత మొందెను. పాలకులధనమున కాశించి, వారి దర్బారు నాశ్రయించియుండిన చిత్రకారులకు ప్రజలవలన జీవనోపాయము కలుగక పోవుటచే తమకుంచెల నొకమూల బారవైచి యుదరపోషణ కితరవృత్తులందు నియుక్తులైరి. మహమ్మదీయుల కాటపట్టుగనుండిన లక్నోయందును, అయోధ్యనబాబుల క్రిందను వీరు కొంతకాలము చిత్రించిరి. పందొమ్మిదవ శతాబ్దమున ఐరోపావిధానములు దేశమున ప్రవేశించుటవలన నింకను చిత్రకారు లనిపించుకొనుచుండిన వారు ఈస్టిండియా కంపెనీదొరల రుచుల కింపుగ నుండునటు లీనూతన విధానముల నభ్యసింప మొదలిడిరి. దీనితో పర్షియా చిత్రలేఖనము భారతభూమియందు మాయమయ్యెను.

స్వర్గమునందుకాని, భూమియందు కాని కల యే వస్తువుయొక్క రూపమునైనను మహమ్మదీయులు వ్రాయకూడదని మహమ్మదీయుల మతగ్రంథమగుఖురాను నిషే

ధించుచున్నది. ఈ నిషేధమును మహమ్మదీయులు సాధారణముగ పాటించినను కొన్ని సమయములందు సరకు చేయలేదు. క్రీ. త. ౬౮౫-౭౦౫ లలో 'ఖలీఫ్ అబ్దుల్ మల్లిక్' 'జెరూసెలము'నందొకమసీదునుగట్టించి, స్వర్గనరకముల చిత్రముల నందుచిత్రింపించెను. 'ఇస్ఫహాను'నందున్న 'జుమెయి'మసీదుగోడలపై మహమ్మదుయొక్క అల్లుడగు 'ఆలీ' యొక్కయు, 'ఫతీమ' యొక్కయు చిత్రములుకలవు. అన్నిమసీదులు నిటులుండునని భావింపజనదు. తక్కిన ప్రార్థన మందిరములన్నియు నెట్టి యలంకారములును లేకయే యున్నవి. ఈ నిషేధము నంతగా పాటింపని షియా తెగ మహమ్మదీయులు పర్షియాయం దధికసంఖ్యాకులు కలరుగాన పూర్వ కాలమునుండియు నాదేశమున చిత్రలేఖనము వర్ధిల్లుటకలిగెను. ఈ స్వేచ్ఛ ముఖ్యముగ గ్రంథములను సచిత్రములుగ వ్రాయుటయందు వినియోగింపబడెను. మొగలుచక్రవర్తులు హిందూదేశమునపరిపాలనకు, మతమునకు నధికారులుగ నుండిరి కాన నీఖురానుసూత్రమును లక్ష్యపెట్టుట కవసరము లేకపోయెను. తమ దర్బారు నలంకరించుటకును, చిత్రలేఖనమువినియోగించుటకునువీరు నిరాటంకముగ పర్షియా ననుసరించిరి. "చిత్రలేఖనమును జూచి యనేకు లసహ్యపడెదరు. కాని యట్టివారు నాకు

హితులుకారు. దేవుని గ్రహించుటకు చిత్రకారున కొకవింత మార్గమున్నటులు నాకు తోచుచున్నది. ఏలనన: చిత్రకారుడు జీవవస్తువులను వ్రాయుటయందు, కాని వివిధాంగములను వ్రాయునప్పుడు వ్యక్తిత్వమును ప్రసాదింపనశక్తుడై జీవనప్రదాతయగు దేవుని దలపవలసివచ్చును. ఇందువలన నాతని జ్ఞాన మధికమగును." అని అక్బరు చక్రవర్తి యొకానొక సందర్భమున జెప్పెను. ఈ కారణములవలన ఔరంగజేబు తప్ప తక్కిన మొగలుచక్రవర్తులందరు చిత్రలేఖనము నాదరించు భాగ్యము కలిగెను.

యవనశిల్పము గాంధారమున భారతనీతులకులోనై హైందవ శిల్పసముద్రమున గలసిపోయినటులు పర్షియాచిత్రలేఖనమును భారతచిత్రరచనావిధానములకులోనై యనేకములగు మార్పులనుపొందెను. మహమ్మదీయులు భారతదేశపు ప్రజలలో లీనమగురీతి నిదియువారితో భారతదేశపు చిత్రకళయందు లీనమయ్యెను. దర్బారున పర్షియాదేశపు చిత్రకారులు పొందిన ప్రోత్సాహమును జూచి భారత చిత్రకారులు నట్టిచిత్రములను వ్రాయ మొదలిడిరి. ఈ ప్రయత్నములందు రెండు రకములును మనోహరముగ మేళవించెను. మహమ్మదీయగ్రంథముల

నలంకరించుటకు అక్బరు భారత చిత్రకారులను నియమించుటవలన పర్షియా విధానములందు సనాతన హైందవ విధానములు జొచ్చి, నూతనచిత్రము లేర్పడి యందరి దృష్టి నాకర్షించి సకలజనామోదమునుబడసెను. మహమ్మదీయులు నిట్టి చిత్రములను వ్రాయమొదలిడుటతో నివిసర్వసాధారణముగ నందరు చిత్రకారుల యాదరణనుబడసెను.

భారతదేశమున శుభప్రదముగ ప్రారంభమైన నిట్టి పర్షియాచిత్రరచన తొలుత మొగలు దర్బారు నందును, ధనికుల, యుద్యోగస్థుల గృహములందునుపోషింపబడి రానురాను రూపచిత్రముల రూపమున ప్రజల యందు కొంతవరకు వ్యాపించెను. గాఢముగ బూయబడుచుండిన వర్ణములు హిందూకళాకోవిదుల చేతుల యందు లావణ్యముగ, తేలికగ, కనుల కింపగునటులు నుపయోగపడజొచ్చెను. కొన్ని చిత్రము లొకే వర్ణముతో నద్భుతముగ జిత్రింపబడెను. వెలుతురుచాయలు ప్రదర్శింపబడుటవలన ప్రజల నాకర్షించినను చిన్నవిగనుండి పర్షియా వాటివలె గానబడి జన్మస్థలమును మరిపించక యుండెను. వేట, దర్బారునందలి యుత్సవములు, సాంఘికజీవనము, రాజకీయము, ఏవైనను, ఎంతటి పెద్దచిత్రమును వ్రా

యుటకవసరము కలిగినను చిన్న చిత్రములందే యన్నియు నిపుడు నటులు వ్రాయుచుండిరి. మొగలు చిత్తరువు ౧౦ దిది యొక ముఖ్యవిశేషము.

మొగలుల యుద్యోగస్థులు భారతదేశమున నచ్చటచ్చట ప్రతినిధులుగ నుండి తమ దర్బారుల నతివైభవముతో జరుపుచుండిరి. తక్కిన యాశ్రితులతోపాటు చిత్రకారులు చిత్తరువులను వీరికి కానుకలుగ నిచ్చి బహుమతులను బొందజూచిరి. పాలకులరుచులనుబట్టి యీ మొగలు చిత్తరువులు సంస్థానాధీశులయాదర[illegible] బడయజొచ్చెను.

భారతదేశమునందు వివిధప్రాంతముల ప్రజలకు రుచులయందు వ్యత్యాసము కలదు. దేశమున ననేక ప్రాంతములందు కానవచ్చు చిత్తరువులందు ఈకారణమున భేదము కాన్పించు చున్నది. మొగలు చిత్రరచనా విధానములనెడి వృక్షమున కీవివిధప్రాంతముల చిత్రలేఖనరీతులు శాఖలవలె నున్నవి. వీటికి "కలము" లని పేరు. "కలము"నకు ఉరుదూభాషయందు "వ్రాయుపరికరము" అని యర్థము. ఇందువలన కుంచెయనియు, రీతి, లేక విధానము అనియు నర్థము నిచ్చును. వీటికికల భేదము వర్ణలేపనమునందు తప్ప ఇతరవిషయములందు లేదు.

డిల్లీ కలము డిల్లీమొగలు దర్బారునకు జెందినది. ఈ కలములలో నిదియే ముఖ్యమైనది. ఈ చిత్తరువులందు రేఖలు స్పష్టముగ నుండును.

జయపురకలమున వస్తువులపుష్టిని జూపుచాయ ప్రాధాన్యము వహించుటచే రేఖ లంతస్ఫుటముగ గానరావు. రాజపుత్రచిత్రలేఖనమునకు నీ ప్రదేశమే ముఖ్యస్థానమగుటవలన నీ రెంటికిని గలభేదము తక్కువ.

లక్నో కలముయొక్క చిన్నచిత్రము లన్నియు నిం చ[illegible]గ డిల్లీకలమునకు జెందినటులుండును. కాగితముపై తెలుపురంగు నెక్కువగ వాడి చిత్తరువుల నధికాంశము నీటిరంగులతో నిచ్చట చిత్రించిరి.

డక్కన్ కలమునందలి చిత్రములు, వాటియందలి వస్తువులకూడికలును చాల చిన్నవి. అచ్చటచ్చట బంగారపు రంగును పూయుట వలన నివి డిల్లిచిత్తరువులను పోలియున్నను వాటికంటె సుందరముగ గానవచ్చును.

పందొమ్మిదవ శతాబ్దమున పాట్నాకలము ముఖ్యముగ వంగదేశమున ప్రబలెను. ఈ చిత్రములు తొలుత లిఖించుటయందు సుందరముగ నున్నను పూర్తియైన పిమ్మట లలితములుగ కానరావు. పనితనమున డెల్హీకల

ముయొక్క ప్రాశస్త్య మున్నను వర్ణలేపనమున మోటుగ నున్నవి.

కాశ్మీర కలమునకు వ్యక్తిత్వము చాల తక్కువ. కాశ్మీరదేశమునుండి లాహోరు మొదలగు పట్టణముల కీచిత్రకారులు త్వరలో చెదరి పోయిరి.

'కుమి'యను మఱియొకకలము కలదు. అది ఐరోపా విధానముల బోలియుండును. తమ నివాసముల నలంకరించుటకు మొగలాయి చక్రవర్తులవలనను, క్రైస్తవ మత ప్రచారకులవలనను ఇది ప్రోత్సాహపరుపబడెను.

ఆకాలమున హిందూదేశమునందే కాక పర్షియాయందు కూడ ఐరోపా చిత్రరచన మిగుల నాదరింపబడుచుండెను. ఐరోపా చిత్తరువులను వ్రాయనేర్చుకొనుటకు కొందరు చిత్రకారులను ౧౫౮౭-౧౬౨౯ సంవత్సరములలో మొదటి 'షా అబ్బాసు' రోమునకు బంపెను. రెండవ 'షా అబ్బాసు'ను ఇటులు ప్రోత్సహింప జూచెను. ఇటులు నేర్చుకొనిన చిత్రకారులలో నొకడగు 'మహమ్మదు జామను పోలో జామన్' అను మారుపేరున స్వదేశమునకు మరలుట వలన ప్రజల యాగ్రహమునకు గురియై హిందూదేశమునకువచ్చి షాజహానువద్ద మనసబుదారుగ నుండెను. ఈతడు వ్రాసిన మూడు ఐరోపా చిత్తరువులు

లభించినది. 'దారా షుకోషు' చిత్రసమితియందు 'సెయింటు కేతెరిన డినయోనా'యొక్కయు, 'సెయింటు మార్గరిటా'యొక్కయు చిత్తరువులు కలవు. 'ఫతెహ్పూరుసిక్రి'యందును, లాహోరునందను బైబిలునకు చెందిన చిత్తరువులు కొన్ని కలవు. ఆదాము కుమారుడగు ఇబ్రహీము రాజ్యమును త్యజించి విరాగి యగుటయు, దేవదూత

లాతని కాహారము సమర్పించుటయు జూపుచిత్తరువొకటి కలదు. ఇది క్రైస్తవచిత్రమని యనేకులు పొరపాటుపడిరి. ఐరోపీయనులదుస్తులనేకచిత్రములందు కానవచ్చుచున్నవి. వీటియందు చాయవెలుతురులు, ప్రకృతి యైరోపావిధానముల ననుసరించి యున్నవి. వీనిని, హైందవవిధానములను గలుపుట యవివేక మని కొందరి యభిప్రాయము. కాని యీకాలమునాటి యిట్టి చిత్రములు కొన్ని చాలబాగుగ నున్నవి.

ఎనిమిదవ అధ్యాయము

మొగలు చిత్రలేఖనము ౨

అక్బరు చక్రవర్తి మతభేదమును పాటింపక చిత్రకళతో సాహిత్యమునకుకూడ చేయూతనొసగెను. అనేక మతములవారిని బిలిపించి వాదనలను సలుపుచుండెను; కవులకు బహుమతుల నొసగుచుండెను. ఇట్టి సానుభూతి వలన ఆగ్ర, ఢిల్లి మొదలగు నగరములందు గ్రంథాలయములు నెలకొల్పబడెను. ప్రాగ్దేశపు గ్రంథరాజముల నన్నిటిని చక్కగ వ్రాయించి, చిత్తరువులనుజేర్చి సంగ్రహించుటచే మన కిప్పుడనేక చిత్రములు లభించు భాగ్యము కలిగెను. జయపురమునందున్న 'రాజంనామా'యను మారు పేరుకల మహాభారతసంగ్రహమును, వాషింగ్టనునందున్న రామాయణమును, సౌత్ కెన్సింగ్టనునందున్న అక్బరు నామాయందలి ౧౧౭చిత్తరువులును దీనికినిదర్శనములు.

అక్బరు తదనంతరము జహాంగీరు, షాజహాను, ఔరంగజేబు, రెండవఅక్బరు, మీర్ మహమ్మదు, షాఆలమ్,

రోహిల్‌కండు ప్రభువగు హాఫీజ్ రహామత్, అయోధ్య ప్రభువగు అసఫుద్దౌలా మొదలగువారు నీగ్రంథాలయముల నాదరించుచుండుట వలన నూతనచిత్రములు చేర్పబడుచుండెను. కాని మొగలాయిప్రభుత్వ మంత మొందు కాలమున దేశమునగలిగిన సంక్షోభమునం దీ చక్కని గ్రంథకూటములు నాశనమయ్యెను. నశించగా మిగిలి ప్రపంచమునం దచ్చటచ్చట కానవచ్చుచున్నగ్రంథములందలి చిత్తరువులు మనకిప్పుడు మొగలుచిత్రరచనను విమర్శించుటకు ముఖ్యాధారములుగ నున్నవి.

బసవన్, దశ్వంతు మొదలగు సుప్రసిద్ధ చిత్రకారులచే చిత్రింపబడినవైనను గ్రంథములందు కానవచ్చెడి చిత్రము లంతగా ప్రసిద్ధములుకావు. కాని చిత్తరువులను వ్రాయుటయందు చిత్రకారులకు విశేషము స్వేచ్ఛ లేకుండుటచే విడిగ లభించిన చిత్తరువుల మించియుండజాలవని విమర్శకుల యభిప్రాయము. ఇట్టి చిత్తరువులు చిత్రసంపుటము (Album) లందు మనకు లభించుచున్నవి. షాజహానుచక్రవర్తి కుమారులలో నొకడగు దారాషుకోషు గృహకలహములవలన గలిగిన యుద్ధమునం దోడిపోయి పలాయితు డగుచుండ త్రోవలో దప్పిగొని నీరు దొరకక తనభార్య మరణించె నని విని దుఃఖితుడయ్యెను. ఆమెను స్మరించుట కీనిర్భాగ్యుడొకచిత్రసంపుటమును సమకూర్చి యామె కంకితమిచ్చెను. ఇది యిప్పుడు 'దారాషుకోషు చిత్రసంపుట' మను పేర బ్రసిద్ధి చెంది యున్నది. హాఫీజ్ రహ్మత్ వద్ద మరియొకసంపుట ముండెను. మొగలుసామ్రాజ్యమునాశ మొందినపిమ్మట మహారాష్ట్రుల కాలమునగూడ చిత్రరచన కొంతవరకు నిరాటంకముగ జరుగుచుండుటవలన నిట్టి సంపుటములు పూర్తిగ నశింపలేదు. ఆంగ్లేయులు భారతదేశమును జయించుకాలమున కంపెనీవారి యుద్యోగస్థులకును, సైనికులకును చిత్తరువులనేకములులభించుటవలన వానిని తమస్వదేశమగు ఇంగ్లండునకు గొనిపోయిరి. వానియందును కొన్ని నశించెను. మిగిలిన విచిత్రప్రదర్శనశాలలు మొదలగు సంస్థలను జేరెను.

ఈ కాలమునను హిందువుల యాచారము ననుసరించి గోడలమీదను చిత్తరువులను వ్రాయుటకలదు. ఆగ్రాకు సమీపమునన్న 'ఫతెహ్‌పూర్ సిక్రి'యందలి అక్బరు పడకగదియందును, 'మేరియముజ్ జామను' అనుపేర బిలువబడిన యాతని హిందూభార్యయొక్క నివాసమునను కుడ్యచిత్రములు కలవు. నలుబది యేబది సంవత్సరములకుపూర్వ మిందు కొన్నిమంచిస్థితియం దుండినను ఇప్పు డవి చాలవరకు చెడిపోయినవి.

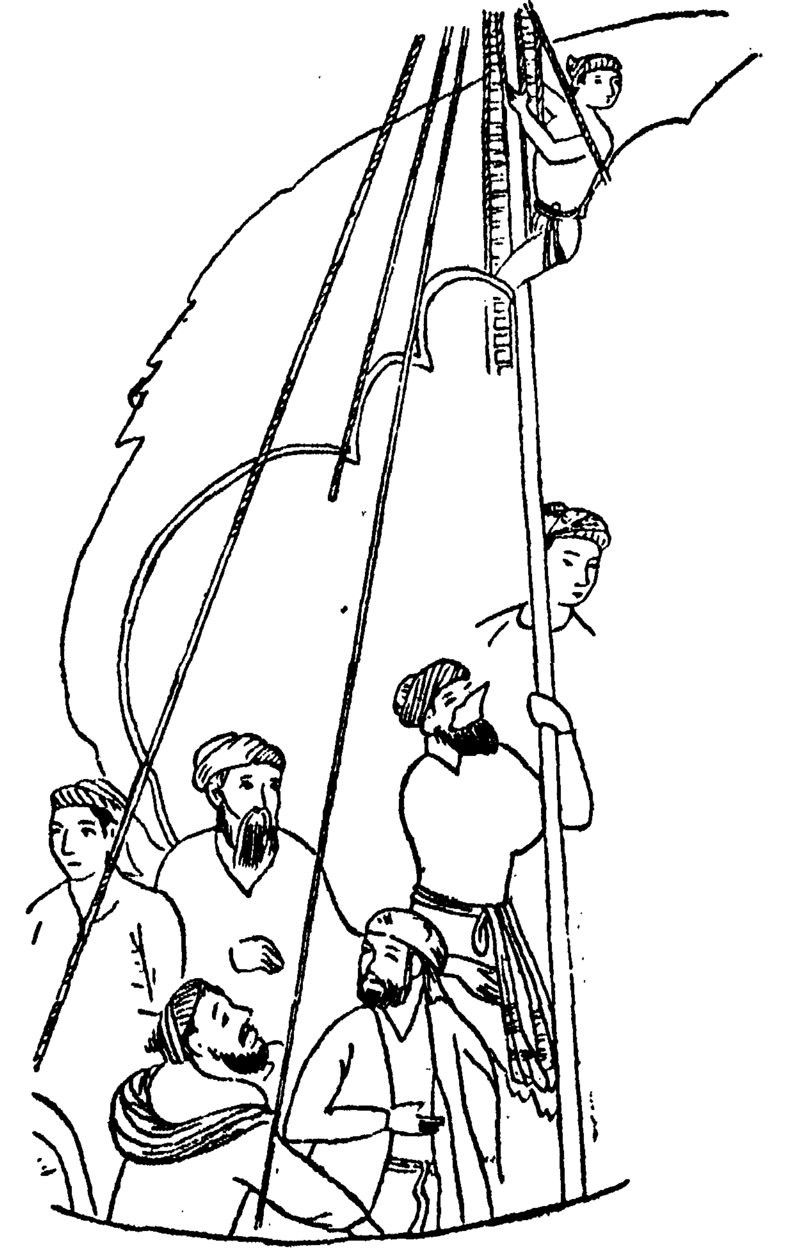
చిత్రసంపుటములందును, గ్రంథములందును, ఎన్ని రకముల చిత్రము లుండెనో యీ గోడలమీదను అన్ని రకముల చిత్రము లుండెను. ఇప్పటికిని బౌద్ధమత చిత్రములు మొదలుకొని జపానువారిరీతిని పుష్పములవరకును గలవు. రెక్కలుకల దేవదూతల చిత్రము లుండుటవలన సుమారు ...వ సం.మునందే ఐరోపాచిత్రముల నీచిత్రకారులు చూచినటులు కనుపడుచున్నది. బుద్ధుని రూపచిత్రము చైనా విధానములను స్మరింపజేయును. అక్బరు ప్రపంచము ...గదాన్న యన్ని మతములవారిరుచులను చవిజూచెను.

పదునెనిమిదవ శతాబ్దానంతరము జానుస్మార్టు, ఒజియాస్, హంఫ్రీజ్ మొదలగు చిత్రకారులు హిందూదేశమునకు వచ్చి దంతముమీది చిత్రములను రాజగృహములందు ప్రవేశపెట్టిరి. వీటినిజూచి యిట్టిచిత్రములను డిల్లియందు వ్రాయ ప్రారంభించిరికాని వీటియందు భావప్రదర్శనమేమియు గానరాకున్నది. వీరు ప్రసిద్ధిచెందినచిత్రముల ...సులను దీయుటతో తృప్తినొందినట్లు కానవచ్చుచున్నది. (...౩౨ పు.) ఇట్టిప్రతులందు ఉత్తమమైనవి రచనాచమత్కృతినిజూపుచునాహ్లాదపరుపగలవుకాని భావముయొక్క "పాంగు" లేకపోవుటచేత కళాభాగములుగ గణింపబడజాలవు.

తైమూరుషా సముఖమున ఖైదీ సుల్తాను బెయజీద్
యల్. సి. మెహతా గారి 'ఇండియన్ పెయింటింగు' అను గ్రంథము నుండి

మొగలు చిత్తరువులు ప్రపంచమునందలి యన్ని విషయములగూర్చియు గలవు కాని విగ్రహారాధనను మహ

మ్మదీయ మతము సహింపకపోవుటచే మతవిషయక చిత్రములు మచ్చునకైనను కానరావు. అచ్చటచ్చట హైందవ, బౌద్ధ, క్రైస్తవ మతముల చిత్తరువులు మాత్రము కలవు.

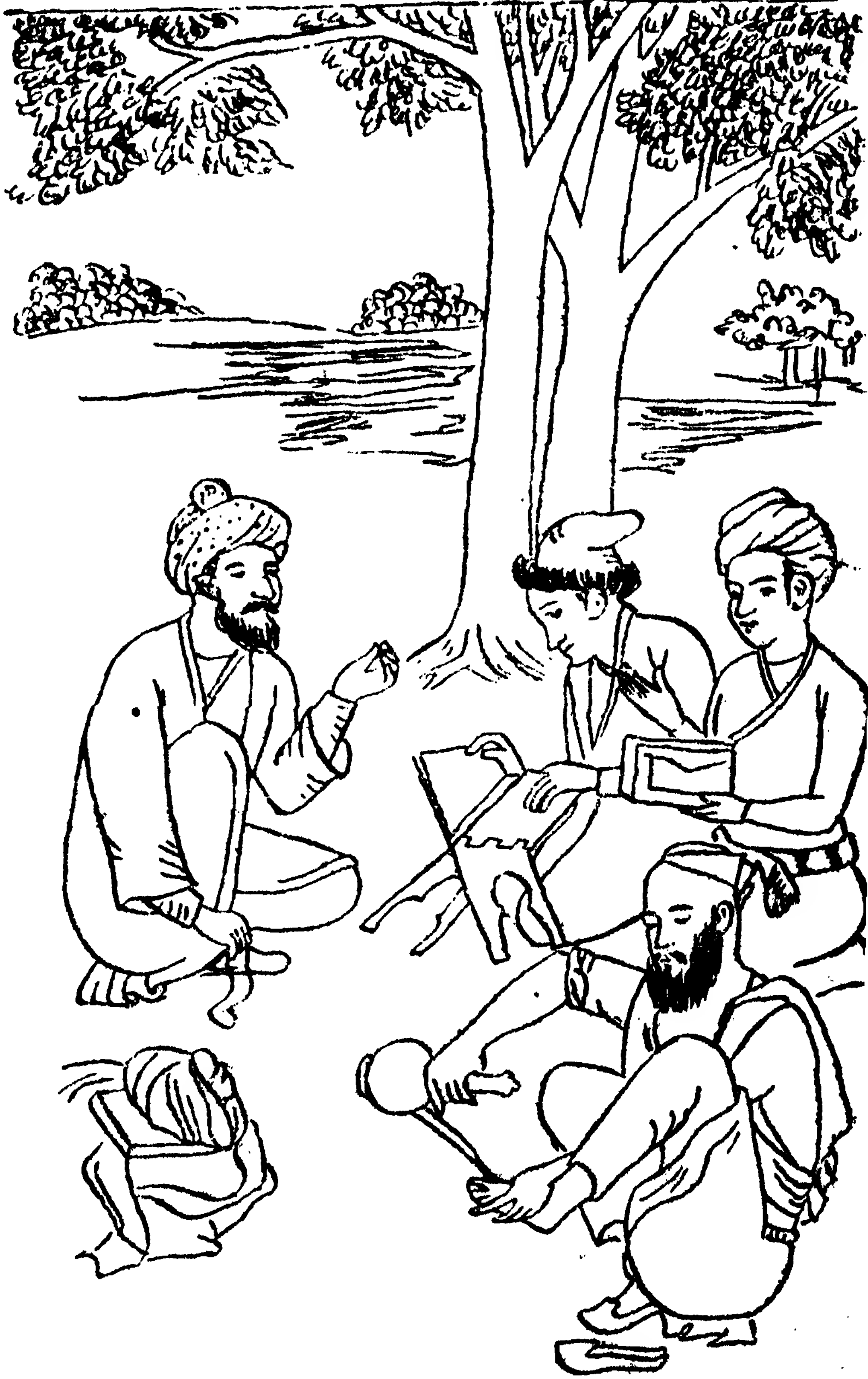
మహమ్మదీయస్త్రీలు పరుల కంటబడరు. ఈ యాచారము వీరి పాలనలో హిందూసంఘమునందును ప్రవేశించెను. అందుచే గృహజీవనమును గూర్చిన చిత్తరువు లల్పముగలవు గాని మహమ్మదీయుల సహజముగ భోగప్రియులుకొన కొన్ని స్త్రీచిత్రములును, స్త్రీలుపురుషులు కలిసియుండు చిత్రములు కొన్నియును కలవు. ఒక స్త్రీ కూర్చుని సాంధ్యరాగమును జూచి యానందించు చున్న

టులు రావు గోవిందసింగు వ్రాసిన చిత్రము చాల సుందరముగ నున్నది. 'మల్కా-జమానియా' అను స్త్రీయొక్క చిత్రమును ఎన్నదగినది. ఒక మందిరమున నిరువురు స్త్రీలున్నటులు మహమ్మదు ఫకీరుల్లా వ్రాసిన చిత్తరువాహ్లాదకరముగ నున్నది. ఇట్టి వనేకములు కలవు.

రాజకీయపరిస్థితులను జూపు చిత్రములందు డిల్లిలో జరిగిన గొప్ప యుత్సవములకు జెందిన వధికాంశ మున్నవి. జహంగీరు కాలమున పర్షియా దేశమునుండి వచ్చిన రాయబారమునకు స్వాగతమొసగుట, షాజహానుయొక్క జన్మదినోత్సవమును జరుపుట, షాజహాను తల్లియొక్క యొడియందు గూర్చొనియుండుట, సుప్రసిద్ధమైన నెమలి సింహాసము నధిష్ఠించుట,యమునానది తీరమున సైన్యపరీక్ష మొదలగు చిత్తరువు లిందు ముఖ్యము. వీటివర్ణ లేపనము, బంగారుపూత మనోహరముగ నున్నవి. చక్రవర్తులకు సంబంధించినవియు, వారి దయ నార్జించుటకు వ్రాయబడినవియు నగుటవలన నీచిత్రములందు చిత్రకారులు తమ శక్తినంతయు జూపిరి.

'తిరియ' వ్రాసిన పంక్తిభోజనము చాల బాగుగ నున్నది. ఆనందముతో మాటలాడుచు, భోజనముచేయు

ఖొరాను చదువుట

చున్నవారును, ఫలహారములతో వెనుక నిలువబడిన సేవకులును ఎవరిస్థానమున వారున్నారు. గృహమునెదుటనొక విశాలస్థలమున, భోజనము, చుట్టును ప్రాకారము, ప్రాకారము వెనుక వృక్షములు, వానివెనుక నాకాశము, ఆకాశమున నెగురు జలపక్షులు అన్నియు నింపుగ చిత్తరువున నిమిడియున్నవి.

జహాంగీరు గురువువద్ద విద్యాభ్యాసము చేయునటులున్న చిత్తరు వతిమనోహరము. గురుశిష్యుల విగ్రహములు, గ్రంథములు, ప్రక్కను తివాసిపై నిద్రించుచున్న పిల్లియు లావణ్యముగ జిత్రింపబడినవి. దూరముననున్న గృహములు, చెట్లు, చిత్రకారుని ప్రకృతిజ్ఞానమును తెలియజేయును.

దారాషుకోషు చిత్రసంపుటమున గల "ఖొరాను చదువుట" యను చిత్రము నలుగురు మహామ్మదీయుల నత్యంత స్వాభావికముగ ప్రదర్శించుచున్నది.

పర్షియా భారతదేశముల కథలనుగూర్చి విశేషముగ చక్కని చిత్తరువులు లభించెను.

సహజముగ గల అభిరుచివలననో, తమ్ముపోషించెడి ప్రభువుల యాజ్ఞవలననో యీ కాలపు చిత్రకారులు

వేటనుజూపు చిత్రములను విరివిగ వ్రాసిరి. రెండవకారణమే నిజమై యుండును. చక్రవర్తు లెన్నిపర్యాయములు వేటకు వెళ్ళిరో యన్ని చిత్తరులు కలవని తోచుచున్నది. తాము చూపెడి బాహుబలము, ధైర్యసాహసములు చిరస్మరణీయముగ నుండుటను వేటకాండ్రుకోరెదరు. వేటను జేయువారు చక్రవర్తులేయైన నిక చెప్పన దేమి? జంతువులను జంపుట, అపాయములనుండి తప్పించుకొనుట, చిత్రరూపముగ నెదుటబెట్టి పూర్వము ప్రభువులు చేసిన పరాక్రమకార్యములను స్మృతికి దెచ్చిన బహుమతులు లభింపకుండునా? "చక్రవర్తి వేటకు వెళ్ళెను. ఒకపులి యేనుగుమీది కురికెను. పాలకుని తుపాకియందు మందు లేకపోయెను. వాహనముగ నున్న హస్తి భయపడి పలాయనమగుటకు దలంచెను. ఆపత్తులో నుండిన ప్రభువును విడిచి సేవకుడు పరుగిడుచుండెను." ఇట్టి చిత్తరువును వ్రాయుటకు చిత్రకారున కుత్సాహముగ నుండును. ఆపదనుండి సురక్షితముగ నగరు చేరిన చక్రవర్తియు నాచిత్తరువు నానందముతో జూచును.

రూపచిత్రములందు మొగలు చిత్రరచన భారతచిత్రరచనయం దగ్రస్థానము నలంకరించును. ఇట్టిరూపచిత్రసముచ్చయము ప్రపంచమున మరి యేదేశమునను

లేదని పండితులు తలంచుచున్నారు. రాజులు, రాణులు, రాజకుమారులు, విరాగులు, సైనికులు, వేయేల? అందరును ఈరూపచిత్రముల గలరు. హైందవ చరిత్రకారులు చరిత్రపురుషుల రూపవర్ణనను జేయలేదను వాదను కలదు. ఈ కొరత హైందవ చిత్రకారుడు మొగలాయీల కాలమున దీర్చివైచెను.

రూపచిత్రములను వ్రాయుట హిందూదేశమునకు క్రొత్తకాదు. చిత్రరేఖ రూపచిత్రములను వ్రాయు చిత్రకారిణియని పురాణములందు గలదు. బుద్ధుని చిత్రములు, విగ్రహములు వేనవేలు ప్రాగ్దేశములందు గానవచ్చుచున్నవి. సీగిరియయందలి కశ్యప నృపుని భార్యలచిత్రము లెంతయో బాగుగ నున్నవి. అజంతగుహాలం దిప్పటికిని 'ఖుస్రుపర్విజ్', 'పులకేశు'లు కానవచ్చెదరు. ఈ గుహాల చిత్తరువు లన్నియు చిత్రకారులు స్వయముగ జూచినవారియొక్కయో, ప్రసిద్ధివలన వర్ణనలు కలవారియొక్కయో చిత్తరువులై యుండవచ్చును. ఇప్పటికిని హిందూదేశమున చిత్రకారులు విష్ణువు, రాముడు, శ్రీకృష్ణుడు మొదలగు వారిచిత్రములను నియమముతప్పక పూర్వపు వర్ణనల ననుసరించి యాచారప్రాయముగ జిత్రించుచున్నారు. భారత

విధానముల ననుసరించి తిబెత్తున వ్రాయబడిన యొక చిత్తరువునందు చిత్రకారుని రూపచిత్ర మున్నది. సింధుదేశమునందు నిట్టిచిత్తరువులను వ్రాయుట యుండెను.

అక్బరుయొక్క దర్బారు నలంకరించుటకు పర్షియానుండి వచ్చిన చిత్రకారులు కొన్నిచిత్తరువులనుదెచ్చినటులు గన్పట్టుచున్నది. వీటియం దధికాంశము 'బిహ్జాదు' వద్ద చిత్రరచనను నేర్చుకొనిన సుల్తాను మహమ్మదుచే వ్రాయబడెను. క్రొత్తగ నీదేశమునకు దేబడిన యీ చిత్తరువులను చిత్రాలయమునుండి కలయబిరుచి తోడ్పడుటవలన త్వరలో మొగలు చిత్తరువులందు రూపచిత్రములు మిక్కుటమయ్యెను. మహమ్మదు నాదిరు, మీరుహాషిము, మీరు మహమ్మదు, మహమ్మదు ఫజిలు మొదలగు రూపచిత్రకారుల నడుమ భగవతి, హునారు అను హిందూ చిత్రకారు లుండిరి. భగవతి పర్షియా విధానములకు దాసుడైనను హునారు మాత్రము హిందూమార్గములను ద్రొక్కి కీర్తి నార్జించెను. అక్బరుచక్రవర్తియె తనరూపచిత్రమునకుగాను చిత్రకారునియెదుట గూర్చుండెననియు నట్టి చిత్రములను వ్రాయించుచుండుడని తన యుద్యోగుల నందరి నాజ్ఞాపించెననియు, ఈ కారణమువలన నిట్టి

చిత్తరువుల సంపుట మొకటి పెరిగెననియు,నిందు మరణించిన వా రమృతులుగ నున్నారనియు 'అయిని అక్బరీ' యందు కలదు. ఇట్టిప్రోత్సాహము కలచోట రూపచిత్రములు విరివిగ వ్రాయబడుట యొకవింత కానేరదు.

౧౦

అజాతశత్రువు బుద్ధుని రూపచిత్రమును గోర నాతడు తన నీడ యొక వస్త్రముమీద బడునటులు గూర్చుండెను. దీనిసహాయమున చిత్రకారుడు గౌతముని రూపచిత్రమును రచించెను. మొగలు చిత్తరువు లించుమించుగ నన్నియు నిట్టి యర్ధరూప చిత్రములు (Profiles) అని చెప్పవచ్చును. పూర్వకాలపు పర్షియారూపచిత్రములందు మొగము మూడు భాగ

ములు కనబడునటులు వ్రాసిరి. రానురాను మొగలు చిత్రకారు లర్ధభాగమే కనబడునటులు వ్రాయుట కేల నియమబద్ధులయిరో తెలియకున్నది. ఇట్టి బంధములచేకట్టుపడియు వీరు భావము, లావణ్యము, రూపమున సత్యము మొదలగునవన్నియు లోపములేక వ్రాసి శ్లాఘాపాత్రులైరి. చిత్రరచనయందు మిగుల ప్రవీణతయుండిననే కాని ఇట్టి చిత్తరువులను వ్రాయుట సాధ్యము కాదు.

ఔరంగజేబువద్ద నుండిన ఫ్రాన్సిసు బెర్నియరు అను నొకపరాసు వైద్యుడు హైందవ చిత్రములను బొగడుచు, "హైందవ చిత్రకారులు అంగసాదృశ్యమును, ముఖభావమును బాగుగ చిత్రింపజాలరు. గొప్ప కళావిశారదులవద్ద నభ్యసించిన నిట్టిలోపములు త్వరలో పోవు" నని వ్రాసెను. ఈతని విరోధాభిప్రాయము నిజము కాదని లభించిన చిత్తరువులవలన దెలియుటయే కాక యీకాలపు చిత్రకారులు ప్రపంచమున నితర చిత్రకారుల కీవిషయములలో వెనుకబడరని సుప్రసిద్ధకళావిమర్శకు లిపు డభిప్రాయపడుచున్నారు. చిత్రకారు లందరు డిల్లీ చక్రవర్తుల నాశ్రయించి యుండుటచే రూపచిత్రములం దధికాంశము చక్ర

వర్తుల చిత్రములు—ముఖ్యముగ నక్బరువి. అబుల్ ఫజల్, బీర్ బల్, రాజామాన్‌సింగు మొదలగు అక్బరు మిత్రులును కొన్ని మోటుచిత్తరువులందు గలరు. షాజహాను, ఔరంగజేబు మొదలగు మొగలుచక్రవర్తులవి కొన్ని మంచివికలవు. వీరివి వారివి అననేల? పేరుగలిగిన ధనికులయు, ఉద్యోగస్థులయు, వీరులయు చిత్తరువు లనేకములు లభించినవి.

చిత్రకారుల రచనాప్రవీణతను జూపుటకు విలువగల యాభరణములు, దుస్తులు ధరించెడి చక్రవర్తుల రూపచిత్రములందు మంచియవకాశము లభించెను. చిత్రమున సాధారణముగ నొక్కరి రూపమునే మిక్కిలి యోపికతో వ్రాయుటవలన నివి మిగుల సుందరముగ నున్నవి. బంగారుపూత యుక్తముగ వేయబడెను. కొన్నిటియందు నలుపుమధ్యను గాఢమైన రంగులతో మనుష్యవిగ్రహములు కలవు. మరికొన్నిటియం దంగములు కనబడునట్లు వేసవిదుస్తులు కలవు. ముఖము లితరభాగము కన్న చక్కని ఛాయలతో విరాజిల్లుచున్నవి. ఈ కాలమున చిత్తరువులందు ఛాయ విశేషముగ బాటింపబడక

పోవుటచే యనవసరమగు ఛాయలకు వీటియందు తావు లేదు. ముఖమునందు మనుష్యునిగుణము కనపడుచున్నదా, రూపము బాగుగ వచ్చెనా, పనితనము బాగుగ నున్నదా, అంగములు పొందికగ నున్నవాయని మాత్రము చిత్రకారులు ప్రశ్నించుకొనిరి. తక్కిన నియమములను విశేషము పాటింపలేదు.

ప్రారంభముననే విడువబడినట్టియు, సగము చిత్రించిన పిమ్మట విడువబడినట్టియు చిత్తరువులు లభించెను. వీటి సహాయమున నప్పటి చిత్రకారు లేమార్గములను ద్రొక్కిరో మనకు తెలియగలదు. ఏ తరగతియందున్న చిత్తరువులైనను సుందరముగనేయుండుట మొగలు రచన యొక్క మరియొక విశేషము.

మృదువుగ వ్రాయబడిన ముఖమునకు సమీపముననే గాఢమగు వర్ణములతో శిరోభూషణములు, కంఠహారములు సాధారణముగ నుండును కాన బంగారమున విలువగల మణి పొదిగిననుండు సౌందర్య మీచిత్రములందు కలదు. చుట్టును నీలియాకాశము, నల్లని, పచ్చని పచ్చికపట్టులు ఉండుటవలన ముఖ్యవిగ్రహమునకు ప్రాముఖ్యము కలుగుచున్నది. స్త్రీయైన పుష్పము, చక్రవర్తియైన ఖడ్గము, విరాగియైన జపమాల ముఖ్యముగ హస్తభూషణ

ములై ఒప్పియున్నవి. అర్ధముఖమే కనపడుచున్నదను చింత యీ హస్తసౌందర్యమున మాయమగును. రూపచిత్రములందు హస్తముల కెట్టి ప్రాముఖ్య ముండవలెనో యితర దేశముల చిత్రకారు లీచిత్రములనుండి నేర్చుకొనవలెను.

అనేకులు స్త్రీలు పురుషులు నొకేచోట నుండునట్లు చూపుచిత్రములందు స్థలము చాలక వ్యక్తుల విగ్రహములను చిన్నవిగ వ్రాయవలసియుండును. ఇట్టి సందర్భములందు కూడ రూపము లతిజాగరూకతతో లోపములు లేక, వివరము లన్నిటితో చిత్రింపబడినవి.

అక్బరుకాలమున తామస్లేనుయొక్కయు, ఔరంగజేబుకాలమున అక్బరుయొక్కయు చిత్రములు కావలసి వచ్చినయెడల పూర్వపు చిత్తరువుల సహాయమున నతి నిపుణతతో ప్రతులను వ్రాయుచుండిరి. రాను రా నిట్టి చిత్రముల రూపు చెడినను పూర్వరాజుల రూపములు వీటివలన మనకు తెలియుచున్నవి. ఈమార్గమును వీ రవలంబింపక పోయినయెడల నిప్పుడు నాశనమైన తొలిరూపచిత్రము లెట్టివియో మనకు తెలియకపోయియుండును.

ఔరంగజేబు కాలమున రాజపోషణ తగ్గునాటికి రూపచిత్రములయెడల ప్రజలయందనురాగ ముదయిం

చెను. కాన చౌకగ లభించు చిత్తరువులు కావలసివచ్చెను. ఉదరపోషణకే కష్టపడు చిత్రకారు లేదో యొకవిధముగ ప్రాతచిత్తరువుల ప్రతులను వ్రాయ బ్రారంభించిరి. ఇట్టి చిత్తరువులందు కళాప్రవీణత యుండుట యసంభవము. మొగలు చిత్రలేఖనము క్షీణించుట కిది యొక హేతువు.

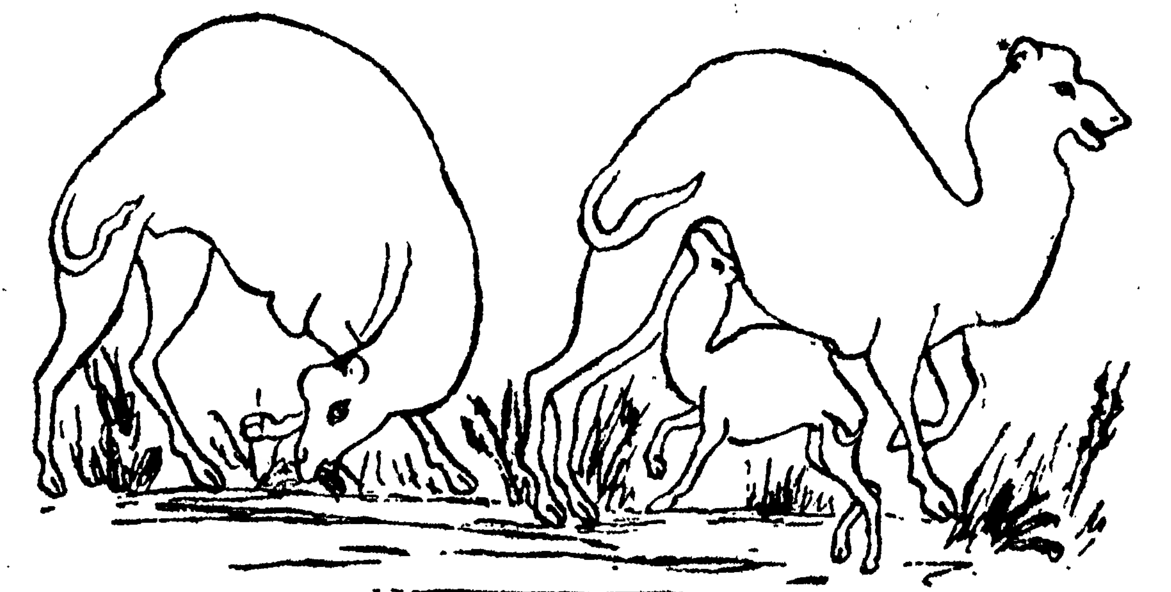
పలుచనిచర్మముమీాద సుప్రసిద్ధరూపచిత్రములను రేఖలతో వ్రాసి చిత్రకారులు సంగ్రహించుకొనిరి. వీని నొకకాగితపుముక్కపైనుంచి దిద్దుటవలన నూతనచిత్రాకృతి దానిపై నేర్పడును. దీనిపై రంగులనువేసి పూర్తిజేసి బజారునందమ్ముచుండిరి. ఇట్టివియు నచ్చటచ్చట లభించెను కాని పూర్వపుచిత్తరువులను వెక్కిరించునటులు నున్నవి.

కొన్ని చిత్రములమీాద వానియందలివ్యక్తుల పేర్లను మొగలు చిత్రకారులు వ్రాయుచువచ్చిరి. ఎవరైన నొక వ్యక్తియొక్క చిత్రమును వెలకు కావలెనని కోరినప్పుడు, మొగలు సామ్రాజ్యానంతరము ఉదరపోషణకు చిత్రలేఖకులని నటించెడివారు తొలి చిత్తరువులవలె వ్రాయజాలక, వారిదివరకు సంపాదించిన ప్రాతచిత్రములపై పేర్లను మార్చుచు విక్రయమున కర్పించుచుండిరి. ఇందువలన చిత్రములపై నున్న పేర్లపై చిత్రకారు లాధారపడజాలరు. ఏ

సంస్థ యైనను క్షీణించుకాలమున నిట్టి విపరీతములు కలుగుట సంభవము.

జహాంగీరు చక్రవర్తికి జంతువులయెడల, పక్షులయెడల ప్రేమ యెక్కువగుటచే తనకు కానవచ్చిన ప్రతి వింత మృగముయొక్కయు, పక్షియొక్కయు చిత్రములను వ్రాయింపించుచుండెను. జగన్నాథు చిత్రించిన నెమళ్లచిత్రమును, దారాషుకోషు చిత్రసంపుటమునగల బాతు ఈ కాలపు పక్షులచిత్రముల సౌందర్యమునకు నిదర్శనములు. మనూ్సరు అను చిత్రకారుడు నిట్టిచిత్తరువుల ననేకములను వ్రాసెను. ఇట్టి రచనను వీరు జపానునుండి నేర్చుకొనిరా యను సంశయము కలదు.

జంతువులచిత్రములందు చాల సుందరమైనవి కలవు. లొట్టియల చిత్రమును జూడుడు. ఒకపిల్ల పాలను త్రాగు

చున్నట్లు, మగలొట్టియు మేయుచున్నట్లు మనోహరముగ నున్నది. దూరమున చెట్లు, కొండలు, మేఘములు మొద ... యనవసరముగ నిందులేవు. 'సర్వాను' వ్రాసిన ... రాష్ట్రకోశ యందలి చిత్రములు, పిల్లి ...గ నున్నవి.

...నలె చిత్రము నలువైపుల లతలను వ్రా ...ల చిత్రకారు లద్వితీయులు. ఏదేని యొక ...ుగ బూసి దానిపై బంగారు పూతతోనై ...ంగుతోనైనను లతలుగ చక్కనిపువ్వులు, ఉండునట్లు వ్రాసిరి. పక్షులు, సీతాకోక ...చోటుల గలవు. కాని తరుచుగ నివియన్ని ...ముగ నుండుటవలన బొల్చుకొనుటకు ...దు. లతలు కొన్నిచోటుల రెండు వరుసలుగ ...వర్ణములతో గలవు.

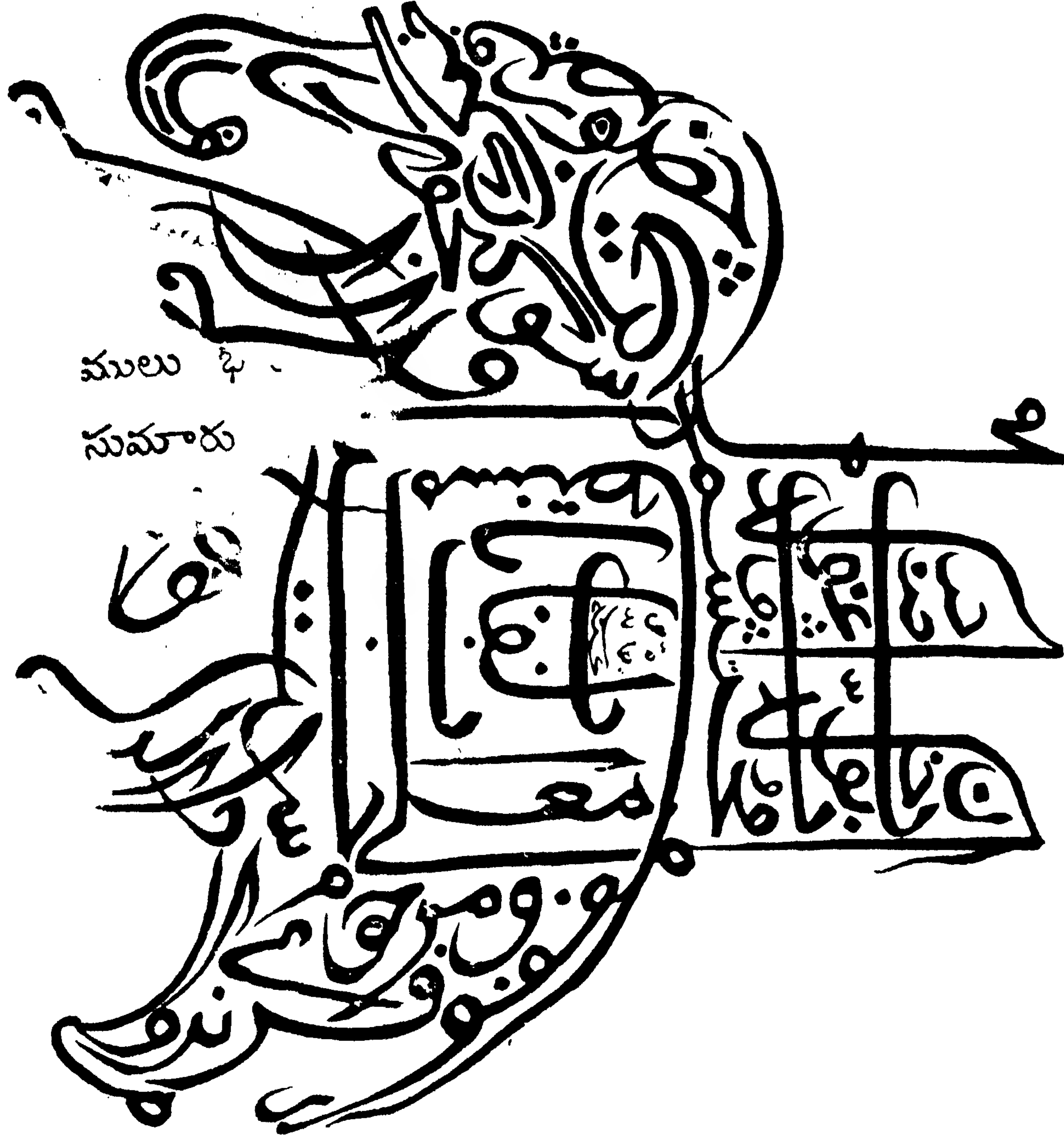
బ్రాహ్మి, సంస్కృతము మొదలగు భాషలను ...నవలెనను అభిలాష హిందువులకు కలుగ ...పర్షియా మొదలగు మహమ్మదీయ దేశములందును, ...ందును తప్ప మరియేదేశముననైన నిట్టి యక్షర ...లేఖన ...ముగా పాటింపబడలేదు. పర్షియా చిత్రలేఖన

ములు ఛ

సుమారు

లిపి చిత్రము

(కంగ్రాళలము)

౧. ఏనుగు

ముతో కూడ నిదియు హిందూదేశమున విరివిగ నభ్య సింపబడుచుండెను. ఈ రచనయం దెనిమిదివిధము లుండె ననియు, నందు 'నష్టలీఖ్' అను కొంచెమువంకరగీతలతో వ్రాయబడిన రచన యక్బరునకు ప్రియమైనదనియు అబుల్ ఫజల్ వ్రాసెను. ఇందు కాశ్మీరదేశపు 'మహమ్మద హుస్సేన్' నందరిని మించెను. కొందరు చిత్రలేఖనమ దీనికే యెక్కువ ప్రాముఖ్యము నిచ్చుచుండిరి.

త్రొమ్మిదవ అధ్యాయము

మొగలు చిత్రలేఖనము 3

అక్బరుచక్రవర్తి కాలమున పర్షియావిధానములు భారతదేశమును బ్రవేశించిన కొలదిదినములకే సుమారు నూరుమంది చిత్రకారు లుండిరట! ఇట్టి శుభముతో బ్రారంభమై రెండున్నర శతాబ్దములవరకు నేదో విధమున నాదరణను బడసిన యీ కళ నభ్యసించిన వారనేకు లుండవచ్చును. జహాంగీరు చిత్రరచనను మిగుల బ్రేమించుచుండెను. షాజహాను దీని కెట్టి ప్రతిబంధకములను కలుగజేయలేదు. ఔరంగజేబునకు దీనియెడల ననురాగము లేకపోయినను అప్పటికి బ్రజల యాదరణను బడయజొచ్చెను. మహారాష్ట్రులవలన మొగలు సామ్రాజ్యము కూలినప్పుడును, హైందవ సంస్థలందు సానుభూతిలేని యాంగ్లసైనికుల దుండగములందును, ఈ కారణముల వలన దేశమునగలిగిన సంక్షోభమునందును చిన్నరాజ్యములు కూలెను; రాజుల యాస్తులు చెదరెను; ధనికులు,

ఉద్యోగులు తలదాచుకొనుటకు పలాయితులైరి; ప్రజలయందు శాంతిలేకపోయెను; నూతన ప్రభువుల ధనాశ మెండయ్యెను. ఇట్టికాలమున చిత్తరువులనుగూర్చి తలచువారెవరు? కొన్ని నశించెను. లభించన వాటి నాంగ్లేయులు తమదేశములకు గొనిపోయిరి. కాలప్రవాహమున గొన్ని మలినమై చెడెను. ఇన్నియు పోగా మనకు మిగిలినవే యింత సంఖ్యయుండ నాకాలమున నెన్ని వ్రాయబడి యుండవలెనో యోచింపుడు.

అక్బరు, జహాంగీరు చక్రవర్తులు ప్రోత్సాహపరచకపోయినయెడల పర్షియాదేశపు చిత్రరచనా బీజములు మొలకలెత్తి పెరిగియుండకపోవును. భక్తుడగు ఔరంగజేబునకు కళలయెడలనుండిన నిరాదరము లోకప్రసిద్ధము. బెర్నియరు యీ కాలపు చిత్రకారులగూర్చి యిటులు వ్రాసెను:

ఇంతకు మించిన మంచిప్రభుత్వమునందును, శాంతిగల మన ప్రాన్సునందును వర్ధిల్లునటులు ఇట్టి పరిస్థితులందిచ్చట కళలు వర్ధిల్లకపోవుటయం దాశ్చర్యము లేదు. దీనలగు దౌర్భాగ్యులమధ్యను, ధనికులయ్యు దీనలవలె నటించుచు సౌందర్యమును పాటింపక చౌకనే యెంచెడివారి మధ్యను, చిత్తరువుయొక్క విలువను బాగుగ చెల్లించక బుద్ధిపుట్టినయెడల ప్రతి ఉమ్రా (గొప్పవాడు) యింటివాకిట వ్రేలాడు కొరడాలతో తనపైకమును కోరు చిత్రకారుని దండించు గొప్పవారి

మన్యను ఎట్టి చిత్రకారుడైనను తన వృత్తియందు శ్రద్ధగలిగి యుండ జాలడు. ఎట్టి పేరును సంపాదింపజాలరని గ్రహించినయెడల చిత్రకారుల యుత్సాహము కుంటుపడదా!...చక్రవర్తియు, ముఖ్య మగు ఉద్యోగులు తమ పోషణక్రింద కొందరు చిత్రకారులను పనిచేయుటకును పిల్లలకు నేర్పుటకును నియమించి పనిచేయునప్పుడు కొరడాలతో దండించెదమని భయపెట్టకపోయినయెడల హిందూదేశమునందు కళల సౌందర్యము, లావణ్యము చాలకాలము క్రిందటనే నశించియుండును. ...ఒక గదియందు కొందరు చమికీపనివాండ్రు తమ పోషకుని తనిఖీ క్రింద పనిచేయుదురు; రెండవ గదియందు బంగారుపనివాండ్రు, మూడవ గదియందు చిత్రకారులు...

ఈ వ్రాతలందు కొంత యసత్యమున్నను తక్కిన పనివాండ్రతో సమానముగ చిత్రకారుడు గణింపబడు చుండుటయు, వీనికి గౌరవము లేకపోవుటయే కాక జీవనము గడచుటయే కష్టమగుటయు నిశ్చయము. ఒకవిధమగు ఆవేశము—ఉత్సాహముపై లలితకళాభ్యాసకు డాధార పడియుండును. ఇట్టి నిర్మలవ్యక్తి పైజెప్పిన పరిస్థితులందు పనిజేయవలసి వచ్చిన తా నభ్యసించెడి కళయొక్క యంత్యదశ దగ్గరపడుట నిశ్చయము.

చిత్రకారు లందరును చక్రవర్తు లిచ్చుజీతములపై నాధారపడియుండలేదు. అక్బరుకాలమునందుకూడ కొందరు రాజులకొలువునం దుండక చిత్రములను వ్రాసి యర్పించి బహుమతుల బొందుచుండిరి. ఔరంగజేబు కాలమునను, తరువాత డిల్లియందు పాలించిన వారి కాలమునను రాజులపారితోషకములపైననే కాక ప్రజలు చిత్తరువులను గొనుచు నర్పించెడి ధనముపైనను ముఖ్యముగ నాధారపడుటకు పరిస్థితులేర్పడినవి. కాన నిట్టివారి సంఖ్య రానురాను అధికమయ్యెను. అక్బరు జహాంగీరుల కాలమునందైనను వీరి కుండవలసిన గౌరవము లేకపోయెను. ప్రపంచపు నాగరికత నధికపరచు కళాకోవిదులలో నొకడగు చిత్రకారున కే మనసబుదారుపదవినో యిచ్చిన నేపాటి? పుస్తకసంపుటములను గట్టువారితో వీరిని సమానముగ గణించు నదనున చిత్రలేఖనముయొక్క యాధిక్యమును వారు గ్రహించిరని యెట్లు జెప్పగలము?

బౌద్ధచిత్రములందు చిత్రకారుల నామములు లేవు. తిబెత్తున నొక్కచిత్రమున మాత్రము చిత్రకారుని రూపచిత్రము కలదు. ఇతర చిత్రములనుబట్టి చిత్రకారుల నామములు తెలియుటలేదు. మనకు వీరివిషయమై తెలిసిన యంశములు తారానాథుని చరిత్రయందును, తదితర గ్రంథములందును కానవచ్చుచున్నవి.

మొగలు చిత్రకారులు కొందరు పర్షియా యాచారము ననుసరించి తమ చిత్తరువులందు పేర్లను వ్రాసు

కొనుచుండిరి. మనకు మిగిలినచిత్రములలో నధికాంశమున నిట్టి పేరులు లేవు. కాని సనామములుగ నున్న వాటి సహాయమున వందమొదలు రెండువందల చిత్రకారులు మనకు పరిచితులు కాగలరు. ౧౬౦౦ సంవత్సరమున వ్రాయబడిన 'వాఖియత్తై బాబరీ' యందును, 'అక్బరు నామా' యందును కొందరి పేరులు కానవచ్చుచున్నవి. నామములు తెలిసినను వారి జీవితములనుగూర్చి యేమియు వివరములు లభించుటలేదు.

'మీరార్ సయ్యదాలి', 'అమీరు హంజా' యొక్క చరిత్రనుగూర్చి చిత్రములను వ్రాసెను. మొగలు చిత్తరువులందు పెద్దవని పేరుగాంచిన రెండుచిత్రములను వీరే చిత్రించినటులు కానవచ్చుచున్నది. ఈ చిత్రములందొక్కొక్కటియు ౨ అ. ౮అం. పొడవును, ౨అ. ౨అం. వెడల్పును కలిగియున్నవి.

'ఖ్వాజా అబ్దుల్ సమద్'గారు—హుమయూనుకు మిత్రుడు, అక్బరుకాలమున గూడ జీవించియుండెను. పర్షియాలిపిని వ్రాయుటయం దద్వితీయుడై 'షీరీనుకలమ్' అను బిరుదును పొందెను.

'ఫర్రుఖ్' అనువాడు 'క్లార్కు' గారివద్దనున్న అక్బరునామాయొక్క ప్రతియందు కానవచ్చెడి మూడు చక్కని చిత్తరువులను వ్రాసెను.

మిస్కీనునకు 'ఉస్తాద్' అను మారుపేరు కలదు. ఈతడు క్రైస్తవ మతమునకు జెందిన చిత్తరువులను వ్రాసెను.

మహమ్మదు నాదీరు, మీరు హాషిమ్, మహమ్మదు ఫకీరుల్లాఖాను, మహమ్మదు ఫజల్ అను చిత్రకళాకోవిదులు చక్కని రూపచిత్రములను వ్రాసిరి. వీరిలో కొందరు జంతువుల చిత్రములను కూడ బాగుగ వ్రాయగలుగుచుండిరి.

హిందూచిత్రకారులపేరులు అధికముగ కానవచ్చుచున్నవి. 'వాఖియత్తై బాబరీ'యందు కానవచ్చిన యిరువదిరెండు పేరులందును పందొమ్మిది పేరులు హిందువులవి. అబుల్ ఫజల్ పేర్కొనిన పదునేడ్గురుచిత్రకారులందు పదుముగ్గురు హిందువులు. 'రాజమ్‌నామ' యను భారతకథను చిత్రించిన యిరువది యెనమండ్రయందును సుమారిరువది మంది హిందువులు.

దశవంతకాలపు హైందవ చిత్రకారులలో నెన్నదగినవాడు. 'రాజమ్‌నామా'యందీతని చిత్రముల విగ్రహములు హిందువులను బోలియున్నవి. రచనయందును కొంత స్వేచ్ఛ కలదు. ఏ కారణముననో కాని యీతడాత[illegible]హత్య గావించుకొనెను.

బసవాన్ మరియొక సుప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు. ఈ [illegible]లు చా[illegible] సుందరముగ నున్నవి. దశవంతుకు [illegible] డీతడని కొందరి యభిప్రాయము.

కేశవదాసు పల్లకీ మోయు జాతివాడైనను దశవంతు [illegible]వలన గౌరవ పాత్రుడయ్యెను.

[illegible]రు అనువారు [illegible] నలి స[illegible]లో వ్రాసిరి.

[illegible]ముకుందు, మ[illegible], మహేశ, [illegible]రణ, [illegible]రిభాను, రామ యను చిత్రకారులను [illegible]నెను.

[illegible]ను, అనూప్ ఛతర్, మనోహరు, న[illegible]రా అనువారు వ్రాసిన చిత్తరువులు చక్క-

ఉస్తాదు జ్ఞానచందు, బహాదుర్ సింగు అను సిక్కు చిత్రకారులుకూడ ఉండిరి.

వీరురచించిన చిత్తరువుల లోపాలో... కొంత విమర్శించి చూతము:

అజంతచిత్రములందు స్వేచ్ఛకలదు. అంగములందు చలన ముండుటచే జీవముపోసినటుల కానవచ్చును. ప్రాగ్దేశములం దుత్సాహజనకమగు మతముపై నివి యాధారపడియుండుటచే చిత్రకారుని "పొంగు" ఇందు క... మొగలుచిత్రము లిటులు లేవు. మనుష్యరూపము లందెక్కువ యర్ధభాగము కనపడునటులు నున్నవి కాన, ... సిద్ధులు చిత్రించినవి కాక తక్కినవన్నియు కొయ్యబొమ్మలవలె కానవచ్చును. అంగచలనము వీ... ...ది... చా తక్కువ. ఈ లోపము జహాంగీరు, షా... రువులందు కొంతపోయెను. ...రత... ము దీనికి కారణమై యుండవచ్చును.

మొగలు చిత్తరువులందలి ప... సమయమునందు దుర్భిణితో జూడవలసి... ములందు, గడ్డమునందు ప్రతి వెంట్రుకను వ్రాయుపటిమ వీరియభిలాష. ఇట్టిమోపిక ప్రపంచమున మరదేశమునను

కానరాదు. చిన్నచిత్రమున ననేకులరూపముల నిట్టి సూ
... వ్రాయగలిగిన వారి నిపుణత నెంతయు కొనియాడ
...ును. కాని యీ వివరములయెడ శ్రద్ధబూని వీరు
ఎత్తరువునకు గావలసిన యితర విషయములను మరచిరి.

భావములేని చిత్రము జీవములేని శరీరమువంటిది. ఇదిగాక చిత్తరువునగల వివిధవస్తువుల పొందిక, కూర్పు వీటియందు తక్కువగనున్నవి. రాజులయొక్కయు, ధనికులయొక్కయు పోష్యవర్గముక్రింద వర్ధిల్లువారు దయనార్జించుటకు ప్రతివ్యక్తియొక్క సౌందర్యమును జూపవలసివచ్చెను. చిత్తరువునం దెవరి ప్రాముఖ్యమును తగ్గించిన నెవరికి కోపమువచ్చునోయను భయము వీరిని పీడించి యుండవచ్చును. ఈ కారణమే నిజమైన, వీరు భావము నంతగా
...పక పోవుటకు కొంత క్షమాపణకలదు.

...యిన నచ్చటచ్చట కొన్ని మంచి చిత్ర
...ు వ్రాయబడెను. రానురాను జహాంగీరు, షాజహానుల
... కారులు మొగలు దర్బారును విడువలేదు.
... చిత్తరువులను వ్రాసినను రాజాజ్ఞవల
...యువును వ్రాసినను ధనికుల నానందపరచుటకే.
ఇట్టి దాస్యమునందుండిన చిత్రలేఖనమునకు విశాలత కలుగుట దుర్లభము.

ప్రకృతిని చిత్రించుటయందు ఐరోపా, జపాను దేశములవారియంత శ్రద్ధ ఈచిత్రకారులు పూనలేదు. ఎచ్చటనైన చెట్లు, పర్వతములు మొదలగునవి యున్నచిత్రములందలి వ్యక్తుల రూపసౌందర్యము నధికపరచుటకేకాని ప్రకృతియందాసక్తి కలిగి కాదు. కొన్నిచిత్తరువులం దిట్టివి బాగుగ నున్నను కళావిమర్శకుల దృష్టిపరుపజాలవు.

అజంత చిత్తరువులందు స్త్రీలను, పురుషులను విలువయగు నలంకారములతో భూషించిరి. ఈచిత్రములందున్నంత విరివిగ మొగలుచిత్రములం దలంకారములు లేకపోయినను, స్త్రీపురుషు లెక్కువ కనుల కింపుగ కానవచ్చునటులు ప్రయత్నించిరి. గాఢములగు రంగులను, బంగారు, వెండి పూతలనువేసి ముఖ్యమగు చిత్తరువులందు వజ్రపుకెంపుతునుకల నంటించిరి. వీటివిషయమై యెంతశ్రద్ధ పూనినను చాయవెలుతురులవిషయమై శ్రమకలుగజేసుకొనలేదు. ప్రాక్పశ్చిమదేశములచిత్రరచన కిదియే ముఖ్యమైన భేదము. ప్రాగ్దేశములందు చిత్రలేఖనమునకు రేఖయే ప్రధానాధారము. ఇదిలేని చిత్తరువు కానబడదు. అధికాభ్యాసము లేనియెడల రేఖ, చిత్తరువునంతను పాడుచేయును. మొగలుచిత్రకారులు దీనిని మృదువుగను, లావణ్యముగల

దిగను, దృఢముగను వ్రాయుటయందు ప్రవీణతను గనపరచిరి. సగము చిత్రింపబడిన చిత్రములం దాధారముగ మొదట వ్రాసుకొనిన రేఖలు కానవచ్చుచున్నవి. ఇవియు చక్కగ నుండుటబట్టి చిత్రములు పూర్తికాకపోయినను సుందరముగనే యున్నవి. అనుభవశాలు రగు చిత్రకారులు రేఖలతో చిత్తరువుల నేర్పరచి, వారి శిష్యులచేతనో, లేక యితరులచేతనో రంగులను పూయించినటులు కొన్ని చిత్రములవలన దెలియుచున్నది. రంగులను పూయుటకన్న రేఖలను వ్రాయుటయే ముఖ్యమని వీరు తలచిరి.

అక్బరు కాలానంతరమున నచ్చటచ్చట ఛాయ నిచ్చుట కలదు. ఒకరంగులో మరియొకరంగు క్రమముగ కలియుటయం దెచ్చటనైన నొకరంగు హెచ్చుటయు, రెండవరంగు తగ్గుటయు లేదు. తలచినఛాయ నత్యద్భుతముగ జిత్రించుటకు వీరు సమర్థులైనను అది చిత్తరువున కనవసరమని త్యజించినటులు కనపడుచున్నది.

నవనాగరికులైన భారతీయులు కొందరు పాశ్చాత్య విధానవ్యామోహమునబడి యీ చిత్తరువులను తీవ్రముగ విమర్శించుట కలదు. ప్రాగ్దేశవిధానములు పాశ్చాత్య దేశముల కెటులు పనికిరావో, పాశ్చాత్యవిధానములు ప్రాగ్దేశముల కటులే పనికిరావు. ఐరోపా చిత్తరువులయందు వలె వీటియందు ఛాయ, స్నాయుపుష్టి కానరావు. రేఖల సౌందర్యము, ఐరోపాచిత్రములందు కానరాదను కారణముననా చిత్తరువులన్నియు నిస్సారములని చెప్పజాలము. శిల్పమునందును, చిత్రలేఖనమునందును భారతదేశ మితరదేశములనుండి యనేకవిషయములను నేర్చుకొనినను తన వ్యక్తిత్వము నెన్నడును మరుగుపరుపలేదు. పాశ్చాత్యచిత్రములనుజూచి, భారతచిత్రములను దూలనాడి యీజాతీయ వ్యక్తిత్వమునకు కళంక మాపాదించుట భావ్యముకాదు.

ఒక మొగలు చిత్తరువునంతయు నొకే చిత్రకారుడు రచించెనని తలచుట పొరపాటు. ఏదేని వర్ణముతో చిత్తరువును రేఖారూపముగ నేర్పరచుట సుప్రసిద్ధ చిత్రకారునిపని. రంగులను వేయుట కీతనికోపికయు, సమయము లేనప్పుడు సలహానిచ్చి తన శిష్యులచే పూర్తిచేయించును. కొన్నిచిత్రములందలి ముఖ్యవిగ్రహములను, వస్తువులను తానేచిత్రించి, ఆకాశము, దూరముగనుండుకొండలు, చెట్లు మొదలగు వాటి నితరులచే వ్రాయించును. చిత్తరువునంతయు నీతడే చిత్రించి చుట్టునున్న యంచున కితరులను నియమించుటయుగలదు.

భారతీయచిత్రకళ

ఈతఁడెక్కువ శ్రద్ధతో కాగితములను రంగులను ఎంచుచుండెను. పూర్వము హిందూదేశమున పెక్కురకముల కాగితములను తయారుచేయుచుండిరి. ఇందు ముఖ్యమగునది "హారిరి" అనుకాగితము. ఇది కొంతకాలమునకు విరిగి చెడును. నైజాము రాష్ట్రమునందలి దౌలతాబాదున జేయబడినదానికి "దౌలతాబాది"యనియు, సయాలు కోటయందు చేయబడినదానికి "సయాలుకోటి"యనియు, పర్షియానుండి దిగుమతిజేయబడినదానికి "ఇస్పహాని", లేక "ఇరాని" యనియు, వెదురుతో జేయబడినదానికి "బంసి" యనియు పేర్లుండెను. హైందవ చిత్రకారులు సాధారణముగ "హిందీ" యను కాగితమును వాడుచుండిరి. దక్షిణమున "మొగలి" యనుకాగిత మామోదింపబడుచుండెను. మైసూరుయొక్క "కాడ్డే" యనునదియు, నారతోచేయబడిన "తతాహ" యు, "తులత్" అను దూదికాగితమును, "సున్ని" యనునదియుగూడ వాడుకయందుండెను.

రంగులనన్నిటిని చిత్రకారుడు స్వయముగ జేయించుకొనినటులు గానవచ్చుచున్నది. ఇవి చెడక యిప్పటికిని తేజముతో నుండుటవలన అతనిశ్రమ సార్థకమయ్యెను. కుంచెలను మేక, లొట్టియా, ఉడుత, ముంగిస మొదలగు జం

తువుల వెండ్రుకలతో కట్టుకొనుచుండెను. సన్ననికుంచెలు కావలసిన యుడుతల మెత్తని వెండ్రుకల నుపయోగపఱచెను. ఒక విధమగు గడ్డియు అతని కుంచెలకు చక్కగ నుపయోగపడెను.

అక్బరు కాలమునందును కొన్ని చిత్రములను దళసరి వస్త్రములపై నూనెరంగులతో నైరోపారీతిని చిత్రించుట కలదు. ఇప్పు డైరోపాయం దచ్చటచ్చట కానవచ్చు 'హమ్జనామా'యొక్క ప్రతులం దిట్టిచిత్రములుకలవు. కాని యివియెన్నడు నిచ్చట విశేషముగ నామోదింపబడుట లేదు. నూనెరంగులతో చిత్రింపబడెను కాన నొక యైరోపాచిత్తరువును జహాంగీరు నిరాకరించెనట. దక్షిణ హిందూదేశమునగూడ రంగులతో గలుపుట కవిసెనూనె యుపయోగింపబడెను.

మెరుగుబిళ్లతో చిత్రకారుడు మొదట కాగితమును చదునుచేయుచుండెను. రేఖాకృతి నేర్పఱుచుటకు జేగురురంగును ముఖ్యముగ వాడెను. కొన్ని సమయములందు నీటితో మాత్రము వ్రాయుచుండెను. రంగులన్నియు వేసినపిమ్మట ఆవనూనెయందు కర్పూరపువత్తిని కాల్చగా వచ్చిన నలుపుతో మరల రేఖల దిద్దుచుండెను;

తంగుల నన్నిటిని నీటిలో గలపుచుండెను. జిగట కావలసి వచ్చినప్పుడు బంక, బెల్లము, అవిసెనీరు మొదలగువానిని జేర్చెను. ముఖమునందు చక్కనివర్ణము కావలసినప్పుడు వడపోసిన బుగడనీటి నాచోటవేసి బాగుగ నారనిచ్చెను. బంగారపుపూత కావలసిన చోటులందు మొదట బియ్యపు గంజినిబూసి దానిపై కుంచెతోకాని, వస్త్రమున మూట కట్టి కాని బంగరురజమునురాల్చి యారబెట్టుచుండెను. ఎండినపిమ్మట నూదివైచినచో గంజితో దడుపబడినచోటు లందు మాత్ర మీపూత యంటియుండును. ఇప్పటివారీ మార్గములకు హేళనచేయవచ్చునుకాని యిటులు చిత్రింపబడిన చిత్రములు బాగుగ నున్నవనిమాత్ర మట్టివారు జ్ఞాపక ముంచుకొనుట భావ్యము.

పదవ అధ్యాయము

రాజపుత్ర చిత్రలేఖనము ౧

బౌద్ధమతమునందు ఉత్సవములకు తావులేదు. మానవజీవనముయొక్క ప్రాముఖ్యమును గ్రహించి,నిర్వాణమును బొందుటకు శక్తినంత నుపయోగించుటకు పాపపూరితములైన సాంసారికసుఖముల నన్నిటిని త్యజించి, శిరోముండనమును గావించుకొని, సన్న్యసించి, భిక్షాటనము గావించుచు పాటుపడుట యీమతముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఇంత త్యాగముచేసి యీమతమును స్వీకరించినవారితరులను గూడ తమవలె నిర్మలప్రవర్తనమును గలిగియుండునటులు చేయ బ్రయత్నించుట సహజము. అటులుగానియెడల వీరు చిత్రలేఖనమును బోషించుటకు బదులు నిర్మూలమును జేయుటకు తోడ్పడియుండెడివారు.

భారతదేశమున బౌద్ధమతముయొక్క ప్రాముఖ్యము తగ్గినవెంటనే మరల హిందూమతము తల

యెత్తెను. సంఘమున నానందమున మెలగుటకు సాధారణముగ మానవులు కోరుచుందురు. కాన, బౌద్ధమతము యొక్క కాఠిన్యమునకు లోనై యణగియుండి యిప్పుడు కలిగిన యనుకూలతను జూచి హిందూమతమున హిందువు లనేకములైన దర్శనీయముల నుత్సవాద్యాచారములను బ్రవేశపెట్టిరి. హిందూమతము తన పరాజయమునం దనేకవిషయములను నేర్చుకొని నూతనరూపమును దాల్చెను. జాతిభేదము, పురాణముల ప్రాముఖ్యము, పూజావిధానములు, ఉత్సవములు మొదలగునవి ప్రజలనాకర్షించుటకు తలలెత్తెను. విగ్రహారాధన ప్రధానముగ నెంచువారికి బౌద్ధులచే బోధింపబడిన చిత్రలేఖనము చాలలేదు. మనుష్యాకారమున విగ్రహముండవలెనను కోరిక పెరుగుటచే చిత్తరువులకు బదులు శిలావిగ్రహములు నిర్మింపబడెను. దేవాలయములు శాశ్వతముగ నుండవలెను. కాన నిట్టి విగ్రహములు చిత్తరువులను మించినవని తలచిరి. శైవులకు, వైష్ణవులకు గలిగిన మతద్వేషములందు పోటీయెక్కువయై యెవరి దేవాలయములను వారే నిర్మించుకొని యలంకరింపజొచ్చిరి. ఎచ్చట జూచినను చక్కని శిలానిర్మితములగు దేవాలయములు కానవచ్చుట కిది యొకముఖ్యకారణ మయ్యెను. శిల్పమునందు కళా

భ్యాసకులు నియుక్తులగుటవలన చిత్రలేఖనము వెనుకబడెను.

హైందవనాగరికత యొక్కయు, మతము యొక్కయు వ్యక్తిత్వమును మొదటినుండియు గాపాడిన భారతజాతియొక్క పట్టుదల, మార్పులయెడలగల యనుమానమునందును చిత్రకారులకు లాభకారియయ్యెను. ఎన్నిమార్పులు కలిగినను, శిల్పమెంత యామోదింపబడినను, బౌద్ధులకాలమున విజృంభించిన చిత్రలేఖనము సంపూర్ణముగ మాయముకాక యచ్చటచ్చట నభ్యసింపబడుచుండెను. కాని యీ కాలపు చిత్తరువు లించుమించుగ నన్నియు నశించుటవలనను, తక్కిన యాధారము లెవ్వియు లేకపోవుటవలనను, చిత్రలేఖన మెట్టిమార్పులను జెందెనో, యెవరిపోషణ బడసెనో చెప్పుట దుర్లభము. తొమ్మిదవశతాబ్దమున రాజపుత్రులు నిద్రావస్థనుండి లేచుటయు, గుజరాతు రాజుల పరిపాలనపటుత్వమువలన నుత్తరహిందూదేశమునంతను వారిగొప్పతనమును స్వీకరించుటయు చిత్రలేఖనమునకు కొంత యనుకూలముగ నుండెను. మహమ్మదీయులు భారతదేశమును జయించుటకు వీలగు పరిస్థితులను గల్పించిన రాజపుత్రుల యంతఃకలహములకు పూర్వము చిత్రిం

వబడిన కుడ్యచిత్రములు జయపూరు, బికనీరు, జోధపూరు, ఉదయపూరుల పురాతన రాజగృహములందు గనబడుచున్నవి. పర్షియా, చైనాల విధానములు వీటియందుండుటవలన బౌద్ధచిత్రములకును, మొగలాయీల కాలము నాటి రాజపుత్ర చిత్రములకును సంబంధ మేర్పడుచున్నది. ఎనిమిదవ శతాబ్దమున మహమ్మదుఖాసిము సింధును జయించుచున్నప్పుడు కొందరు చిత్రకారు లాతని వద్దకువెళ్లి యావీరుని రూపచిత్రమును వ్రాయుట కనుమతి నడిగిరట. పదునైదవ శతాబ్దమున జైనమత గ్రంథములందు కొన్నిచిత్రములు కలవు. దేశమందంతటను వ్యాపించిన విద్య యొక్కపరి నశించుట చరిత్రకు విరుద్ధము. అక్బరుకాలమున మొగలు చిత్తరువులనుజూచి హిందూచిత్రకారులు తమదేశాచారములను మరువక వ్రాయజాలుట యీ వాదనను బలపరచును. ఐనను అక్బరుచక్రవర్తి కాలముననే రాజపుత్ర చిత్రలేఖనమును విజృంభించెననుట పొరపాటు. మొగలు చిత్రలేఖనము రాజదర్బారునుండి ప్రజలందు వ్యాపించిన పిమ్మటనే యీ హిందూవిధానములు విశేషముగ నభ్యసింపబడెను.

బౌద్ధమతముతో పెద్దయాశ్రమములు, చైత్యగృహములు త్యజింపబడెను. శిల్పముయొక్క ప్రాముఖ్యము

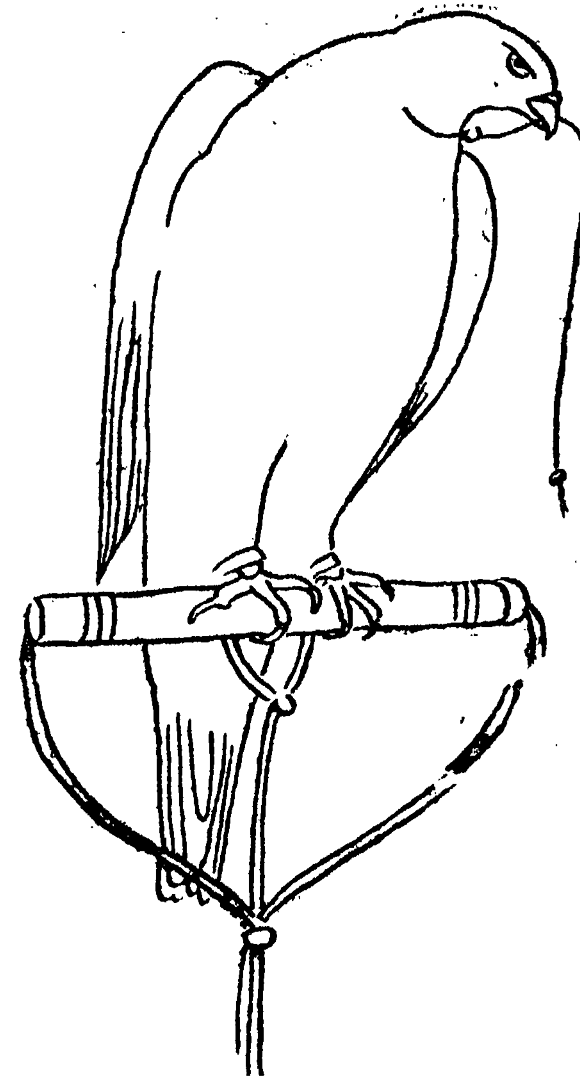
హెచ్చినకొలది దేవాలయకుడ్యములమీద పెద్దచిత్తరువులకు చోటులేకపోయెను. మొగలు చిత్రకారుల సాంప్రదాయముల ననుసరించి హిందువుల రాజదర్బారులందామోదింపబడుచుండిన చిత్తరువులవలె చిన్నవిగ వ్రాయ ప్రారంభించిరి. చూచుటకివి మొగలు చిత్రములను బోలియున్నవికాని విమర్శించిచూడ అజంత మొదలగు హిందూచిత్తరువుల నమూనాలవలెనుండును. రేఖల ప్రాముఖ్యము యిందు బాగుగనున్నది. భావమునందును, మతావేశమునందును, రాజపుత్ర చిత్రరచనకును, మొగలు చిత్రరచనకును చాల భేదముకలదు. మొగలు చిత్రములు ప్రకృతిననుసరించియుండును. హిందూచిత్రములకు భావమే యాధారము. మహమ్మదీయమతము మహమ్మదు యొక్క బోధనపై నాధారపడియుండునటులు, మొగలు చిత్రలేఖన మేదేశపాలకులనో యాశ్రయించియుండును. హిందూమతయొక్క మహావ్యక్తిపైనే కాక ప్రజలనమ్మకముపై నాధారపడినటులు హిందూ చిత్రలేఖనమును ప్రజల నాశ్రయించియుండును.

మొగలు చిత్రలేఖనవిధానములు ప్రజలందు వ్యాపించి హిందువుల యుద్దేశముల కనుగుణముగ మా

రెను. ప్లాసీ యుద్ధానంతరము-అనగా పదునెనిమిది, పందొమ్మిది శతాబ్దములందీచిత్తరువులు విశేషముగ వ్రాయబడెను. హిందువుల కనేకవిధముల బాధ కలుగజేసిన మొగలు సామ్రాజ్యముయొక్క పతనము, మహారాష్ట్రులరాజ్యస్థాపనము, జైనమతవిజృంభణము ప్రజలందు నూతనోత్సాహమును బుట్టించుటచే మొగ్గలు చక్రవర్తుల పోషణ లేకపోయెనను చింత చిత్రకారులకు లేకపోయెను.

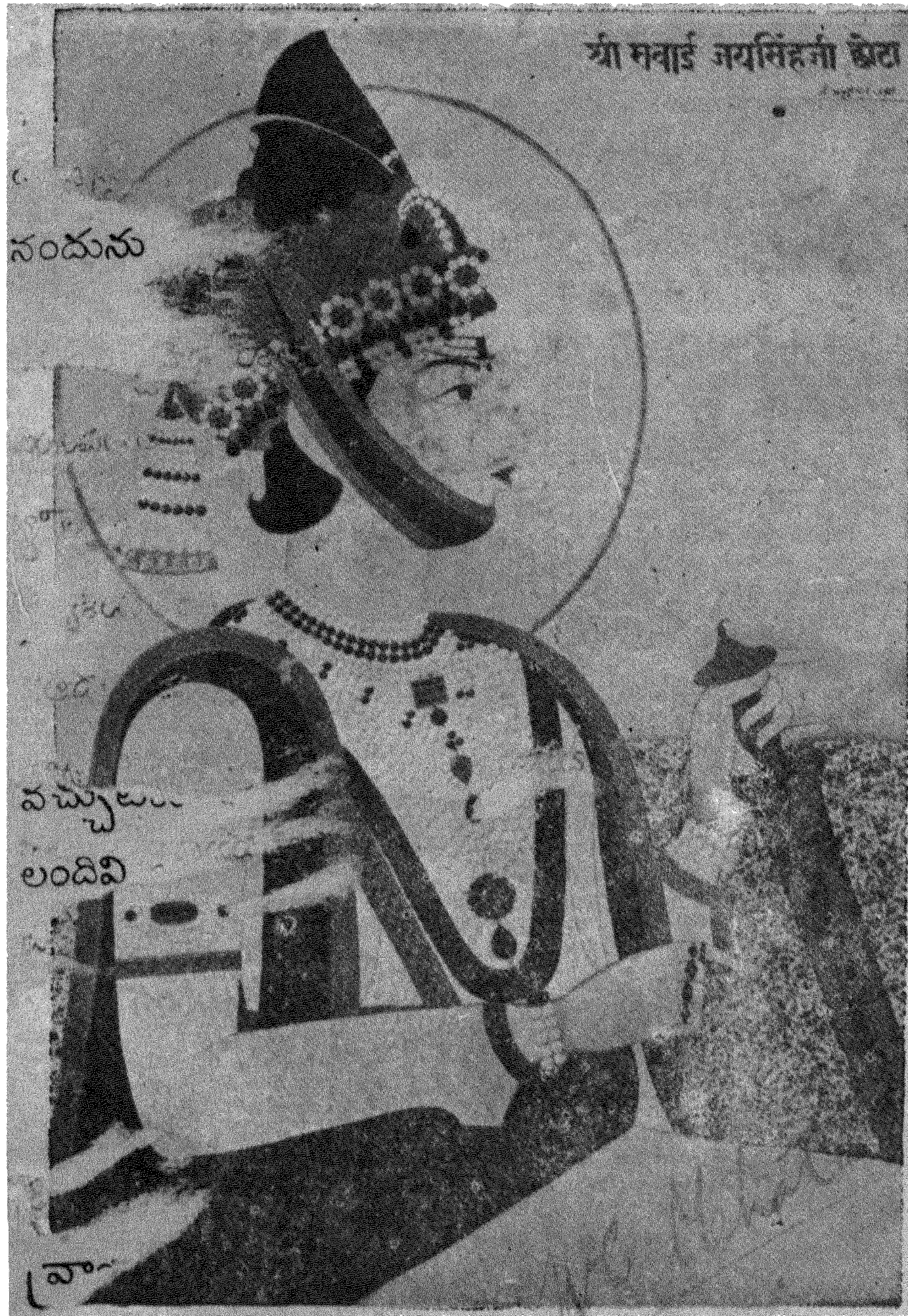
రాజపుత్రస్థానమున జయపూరు రాజ్యము చిత్రలేఖనమునకు ముఖ్యమైన యాశ్రమముగ నేర్పడెను. అక్బరునకు పూర్వము స్థాపితమై మొగలుసామ్రాజ్యానంతరముకూడ వాడుకలోనుండిన జయపురకలము ననుసరించి చిత్రకారులు చక్కని చిత్రములను వ్రాయుచుండిరి. డేగయొక్క చిత్ర మెంతస్వభావసిద్ధముగ నున్నదో [illegible] ఈ ప్రాంతముననే ఆల్వారునందు చిత్రింపబడిన [illegible]ములు కొన్ని చక్కగనున్నవి. ఇచ్చట గ్రంథాల[illegible]ములందు గానవచ్చు 'గులిస్తాను' అను పురాతన గ్రంథమునగల జంతువుల చిత్రము లతి మనోహరములు. కాని యీచిత్ర సమూహమునందలి రూపచిత్రము లాచార్యప్రాయములుగను, జీవకళారహితములుగను ఉండుటవలన బాగుగలేవు.

మొగలు సామ్రాజ్యము విజృంభించుటయు, చిత్రలేఖనమున డిల్లీ యందుగల యాదరణయు నీరాజపుత్ర

చిత్రకారుల ననేకుల నాకర్షించెను. మొగలు[illegible]ము ఖ్యస్థానములగు డిల్లి, ఆగ్రా, లాహోరు మొదలగుమహా పట్టణము[illegible] విదేశపు చిత్రలేఖనము తోపాటు హిందూచిత్రరచనయు నభ్యసింపబడెను కాని ప్రా[illegible]నకు కళ[illegible] రుచి తెలియక పోవుట[illegible]నను, ఖోరానుబోధనయే ప్రమాణ మగుటవలనను చిత్రకళాకోవిదులు [illegible], లక్నో, హైదరాబాదు, [illegible] మొదలగు స్థలములందు జీవనోపాధిని కలుగజేసికొనుటకు చెదరిపోయిరి. ఇప్పటివలె నా కాలమున ప్రయాణ సౌకర్యములు

సవాయి జయసింహుడు

ఉ... ...ల ...గారి 'ఇండియన్ పెయింటింగు' అను గ్రంథమునుండి

పదవ అధ్యాయము

పదునేడవ శతాబ్దపు పహాడి చిత్తరువులు కొన్ని లభించెను. అంతకుముందు చిత్తరువొక్కటియు లేకపోవు టచేతను, మొగలు సామ్రాజ్యమున చిత్రకళకు ప... మీాకాలముననే తగ్గుటచేతను డిల్లీ మొద... ములనుండియు చిత్రకారు లీప్రాంతము... ...యొక్క 'కటోచి' రాజుల నాశ్రయించినటులు గానబ... ఈ చిత్రకారుల సమూహము పదునెనిమిదవ శతా... మున 'సంసారచంద్' అను రాజుపాలనయందు వి... యున్నతదశయందుండిరని వీరు చిత్రించిన చిత్రములు... దెలియుచున్నది. పంజా... ...ందు వీరిచి...రువు లనేకము శ్రీమంతుల గృహములందునగలవు. ము... సంవత్సరములలో డిల్లి ప్రదర్శనమునజూపబడినవి రెండ వందలకు మించెను.

తక్కిన రాజపుత్రచిత్రములవలె నివియు మొగలు చిత్రములటులు గానవచ్చును. పై జెప్పిన యంశ... ...నుబట్టి చూడ నీ చిత్రకారులు మొగలువిధానముల కల... పడి హిందూసాంప్రదాయముల ననుసరించిరని గోచరిం ...ను. ...రాచిత్తరువులవలె వీరి చిత్రము...

కళ, ఆవేశము, ఆలోచనాప్రతిభ అంతగా కానరావు. కాని, రేఖల లావణ్యమునందును, వర్ణముల సొగసునందును, వస్తుపరిచయము నందును, వివరముల ప్రదర్శనము తక్కిన యీకాలపు చిత్తరువులకు తీసిపోవు.

ఇవియన్నియు రాజులకొరకును, ఆప్రాంతపు ప్రజలకొరకును వ్రాయబడినవి. రానురాను వీటికీర్తి నలుదిశల వ్యాపించుటచే దూరదేశములందును నాదరణ బడయజొచ్చెను. రంజిత్ శింగు మహారాజుయొక్క లాహోరు, అమృతసరుదర్బారులందామోదింపబడుటయే యచ్చటి యుద్యోగుల రూపచిత్రములు వీటియందనేకములు కాన[illegible] కారణము. పంజాబు శ్రీమంతుల గృహము యిందువలననే యిప్పుడును ఉన్నవి.

పందొమ్మిదవశతాబ్దమున నీప్రాంతములకు మంచి మార్గములు వేయబడుటచే నితరదేశముల నాగరికత యిచ్చటను వ్యాపించెను. దీనితో పహాడి చిత్రరచనయొక్క వ్యక్తిత్వము నశించెను. సంకరచిత్రములు [illegible]యబడుటతో తొలిలావణ్యము తగ్గిపోయెను. ఇంతకెక్కువ రాబడివచ్చునని వీరి కుమారులు ప్రభుత్వపు [illegible]ద్యోగముల ప్రవేశించి తమ వృత్తిని మానుకొనిరి. ఈ

పరిస్థితులకు ప్రకృతియు దోడ్పడెను. ౧౯౦౫ వ సంవత్సరము ఏప్రిలు ౪ తేదీని పెద్ద భూకంపము కంగ్రానగరమును, చుట్టునున్న ప్రదేశమును సంపూర్ణముగ నశింపజేసెను. ఇందు చిత్రకారులలో నధికసంఖ్యాకులు మరణించిరి. దీనితో నీపహాడి చిత్రరచన సంపూర్ణముగ నంతమొందెను.

కాశీ మొదలగు స్థలములందు పెక్కు చిత్తరువులు లిఖింపబడెను కాని వాటిచరిత్రనుగూర్చి వివరములు అంతగా లేవు. ప్రత్యేకముగ తక్కిన చిత్తరువులకును, వీటికిని విశేషము భేదములేదు కాన వీటివిమర్శన లాభకారి కాదు.

* రాజపుత్ర వర్ణలేపనము ముఖ్యముగ ప్రజలకళ. సహజముగ నిది వారి యానందౌన్నత్యముల కొరకు నిర్మితమయ్యెను. పల్లెటూరివాని నిర్మల జీవితము, వాని పనిపాటులు, వాని మతవిషయకోత్సవములు, వాని గృహమున కష్టసుఖములు, మతవాతావరణము లిందు ప్రతిబింబితము లయ్యెను.

తమకు కానవచ్చు చక్కని మానవజీవితమును కొన్ని కుంచెగీటులతో చిత్రరూపమున నిప్పటి యాంగ్ల

* పెర్సీబ్రౌనుగారి "హైందవ వర్ణలేపనము" అను గ్రంథము నుండి.

చిత్రకారులు విలాసార్థము ప్రదర్శించుచున్నారు. ఇట్టి సాధారణ చిత్రములను తైలవర్ణములతో గుడ్డమీద వ్రాయుట సులువుగనుండదు. రాజపుత్ర చిత్రకారు డీతర గతిలో జేరును. మొగలుదర్బారులందు కావలసివచ్చిన చిత్రములవలె వజ్రపు తునుకలతోను, వెండి బంగారు పూతలతోను చిత్తరువును సృజించుట యీతనికి లాభకారి కాదు. ఇట్టి విలువగల పరికరము లీతనికి లభించుటకు నవకాశము లేదు. తన దైనికజీవితమున గానవచ్చు కంసాలి, వడ్రంగి, సాలె, చమికీపనివాడు, అద్దకము పనివాడు తమ తమ పనులందు నియుక్తులైయున్నటులు ననేకచిత్రములను వ్రాసెను. పనిముట్లు, దగ్గర నాడుకొనుచున్న పిల్లలు, పిల్లలనాడించుచు సానందించుచున్న స్త్రీలు ఈచిత్రములం దుండుటచే మొగలు చిత్తరువులకులేని ప్రాముఖ్యము వీటికి కలదు. ఉదరపోషణకొరకు పాటుపడు వీరికష్టసుఖములు, తోడి పనివాండ్రయెడలగలసానుభూతి వీటియం దద్భుతముగగలవు.

పాములవాని చిత్రమును జూడుడు: పాము, దాని బుట్ట, బుట్టకుగట్టుబట్ట, పాములవాని బీదవస్త్రములు, వానిమూట అన్నియు నేకీభవించి సహజముగ నున్నవి.

* ప్రయాణమున సాధారణముగ గలిగిన యానంద విచారముల ప్రదర్శనమునందు రాజపుత్రచిత్రకారు డితరులను మించెను. ఇప్పటి ఇంజనుల సహాయమున ప్రయాణము జేయుటకు పూర్వము హిందూదేశమున ప్రయాణము తాపిగను, ఆనందముగను జరుగుచుండెను ....చిత్తరు వాహ్లాదకరముగ నుండుటకై మధ్యాహ్నపు విశ్రాంతి, రాత్రియందు బసలవద్ద వంటలు, పల్లకియందు దీర్ఘప్రయాణము మొదలగునవన్నియు నీతడు నిపుణతతో జూపెను. ప్రయాణీకులకు మఱ్ఱిచెట్టుయొక్క చల్లని నీడ యాహ్లాదజనకము. ఈగ్రంథమునగల చిత్తరువునందు ప్రయాణికు లీ వృక్షముచుట్టు నున్నారు. ముందున నలసటజెందిన కూలివాడు తనబరువును దింపి యొక వస్త్రముపై దేహమును జాచియున్నాడు. దూరమున మరియొకడు విశ్రాం

---

* పెర్సీబ్రౌనుగారి "వర్ణలేపనము" నుండి.

తి సుఖము ననుభవించుచున్నాడు. నూతివద్దనున్న యొక స్త్రీ జలమును పోయుచుండ నస్త్రపాణియగు భటుడు దాహమును దీర్చుకొనుచు

న్నాడు. క్రింద నొక సేవకుడు తన యజమానునికొరకు హుక్కాను సిద్ధపరచుచున్నాడు. యజమానుడొక యుద్ధమును చూచి కురులను దువ్వుకొనుచుండ నొక స్త్రీ కాళ్లు పట్టుచున్నది. మరియొకతె విసరుచున్నది.

శునకము, ఖడ్గము, హుక్కాను బీల్చు మరియొ భటుడు మొదలగునవన్నియు జూడ నీచిత్రకారుని వస్తుపరిచయము గోచరము కాగలదు. ఇది పదునెమిదవ శతాబ్దపు పహాడి చిత్తరువు.

పంజాబున చంబాను పాలించుచుండిన రాజులకు రూపచిత్రము లనేకములుకలవు. ఇందొకదానియందు నృపుడు రాణితోను, యువరాజుతోను ఉన్నటులుగలదు. సహజముగ రాజపుత్ర చిత్రకారుడు రూపచిత్రములను వ్రాయువాడు కాడు. కాని భారతభూమినంతను పాలించుచుండిన ఢిల్లీ చక్రవర్తి లామోడుచుటవలన గలిగిన జనాంగీకారమువలననో, యుదరపోషణకొరకో చక్కని రూపచిత్రములను చిత్రించెను. జయపూరునందు చిత్రింపబడినవాటికిని, కంగ్రాయందు చిత్రింపబడినవాటికిని భేదముకలదు. జయపూరుచిత్రములు తక్కిన రాజపుత్ర చిత్రములవలె రేఖానిర్మితములుగను, ఆచారప్రాయములుగను, అర్ధభాగము కనబడునటులును, పలుచని వర్ణములతోనుగలవు. రేఖలు సన్నముగను, ప్రాణపూరితములుగ ఉన్నవి. కంగ్రా చిత్రములందు వర్ణములు గాఢముగను, వెలుతురుచాయలు తారతమ్యముగను, లలితముగ గలవు. ఈ చిత్రమున గల వృద్ధుని, బాలుర విగ్రహాల

ను జూడుడు. యోగి, వ్యాసుడు మొదలగు
యాడదగినవి.

కాగితముమీాద తొలుత నల్లని రేఖలతో రూపము
ుకొని, దానిపైని తెలుపునుబూసి, కావలసిన వర్ణ
నమును జేసి, మరల మొదటి రేఖలపై దిద్ది రూపచిత్ర
ములను,వీరు పూర్తి చేయుచుండినటులుగానవచ్చుచున్నది.
వర్ణసౌందర్యమే వీటియందు ప్రధానముకాదుకాన, దంత
నిగలాడుచు నాకారముకొరకే వర్ణములుండి
సె యుద్దేశమును జూపుటయే ప్రధానము. దీని
నా విధానము నెరవేర్చెను.

రాధాకృష్ణులు
యస్. సి. మెహతాగారి 'ఇండియన్ పెయింటింగు' అను గ్రంథమునుండి.

పదునొకండవ అధ్యాయము

రాజపుత్ర చిత్రలేఖనము ౨

వేదాంతము శాస్త్రముల సారమ[illegible], దవునా రాధించుటచే జన్మము సాఫల్యమును జెందుననియు హిందూకళాకోవిదులు తమవిద్యను, దేవునిలీలలను గొనియాడుటకే ముఖ్యముగ వినియోగించుటయం దాశ్చర్యములేదు. హిందూమతమును విడనాడి, అలంకారముల నన్నిటిని త్యజించి బౌద్ధమతమును స్వీకరించిన హైందవులును బుద్ధుని చరిత్రను చిత్రరూపమున ప్రదర్శించి తృప్తులైరి. హిందూమతము తలయెత్తిన పిమ్మట శిల్పులు చక్కని దేవాలయాదులను నిర్మించి ధన్యులైతిమని తలచిరి. అట్టియెడ మొగలుచిత్రరచనవలన గలిగిన కళాసంచలనమును హిందువు లీవిషయమై యుపయోగపడక యూరకుండెదరా?

తక్కినమతము[illegible] హిందూమతము చిత్రరచన కెట్టి ప్రతిబంధకమును కలుగజేయకపోవుటయే కాక

దానిని బాగుగ ప్రోత్సాహపరచును. పురాణములందు దశావతారముల వర్ణన గలదు. వీరు రాక్షసులను జంపుట, భక్తుల నాదరించుటనుగూర్చి చక్కని కథలందు వివరములు కలవు. ఇవికాక, స్వర్గము, ఇంద్రసభ, మొదలగువాని వర్ణనములు గలవు. నలచరిత్ర, హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము మొదలగు కథ లెన్నియోకలవు. భారత, భాగవత, రామాయణాదు లిట్టి కథలకు పుట్టినిండ్లు. సర్వసాధారణముగ నిందు విశేషభాగములు ప్రజలెరిగినవి. వారిభక్తికి వీటిని దెలుపు చిత్తరువు లెంతయు నుపయోగపడును. ఈ కారణములవలన రాజపుత్రచిత్రములలో ననేకములు పురాణములకు జెందును.

ఉత్తరహిందూదేశమున శ్రీకృష్ణు ననేకు లారాధింతురు. జన్మముతోనే యీ మహాపురుషుడు ప్రజల నాకర్షించెను. కారాగృహమున జన్మించుట, వేరుస్థలమునకు రహస్యముగ గొనిపోబడుట, బాల్యక్రీడలచే చూచువారి నాకర్షించుట, గోపికలతో విహరించుట, పెరిగి పెద్దవాడైన పిమ్మట ఘనకార్యములను నిర్వహించుట మొదలగునవన్నియు చిత్రకారుని ప్రవీణతను బ్రదర్శించుటకు సహాయపడును. వాని యుదరపోషణయు జరుగును.

జయపూరునందు 'రాజమ్‌నామా' యను సచిత్ర మహాభారతముకలదు. ఇందుగల ౧౬౯ చక్కని చిత్తరువులందు దమయంతి స్వయంవరమునుగూర్చిన చిత్రము చాలచక్కనిది. ప్యారిసునందుగల భాగవతమున ౭౧ సుందరమైన చిత్రములుకలవు.

రామాయణమున రాముని గుణములను జదివి హర్షించనివారుండరు. నీతితో ప్రవర్తింపజూచు ప్రతి హిందువునకు నీ రాజకుమారు డాదర్శపురుషుడు. పరమభక్తుడగు తులసీదాసు రామచరితమానసమను గ్రంథమున నీ రాముని గుణములనుగూర్చి పాడెను. క్రైస్తవులకు బైబిలెట్టిదో కొందరుహిందువుల కీగ్రంథ మట్టిదని యొకానొక పాశ్చాత్య పండితుడు వ్రాసెను. సచిత్రమైన యీగ్రంథ ప్రతి యొకటి కాశీరాజువద్దనున్నది. ఐదువందలకు మించి యున్న యిందలి చిత్తరువులు బంగారు వెండిపూతలతో, చక్కనివర్ణములతో నలరారుచున్నవి. కొన్నిటియం దనేక విగ్రహము లుండుటవలన సౌందర్యరహితములైయున్నవి. ఒకమూల తులసీదాసును, మరియొకమూల నాతనిగురువును, చిత్రకూటపర్వతమున సీతారామలక్ష్మణు లొకచోటను, కామధేనువాదగ్గరను, ఇంకను ఋషులు, సర్ప

ములు, చెట్లు, సరస్సు మొదలగునవియు నొకేచిత్రమున నుండుటవలన భావరహితమైయున్నది. రచనయు నాచార బద్ధమగుటచే జీవకళ కొంచమైనను కానరాదు. "రాముని బాల్యము" అనబడు చిత్తరువు మిగుల సుందరమైనది. వస్తువులపొందిక, ప్రమాణము మొదలగునవి చిత్రకారుని ప్రావీణ్యమును జూపుచున్నవి. యశోదయు, రాముడును మధ్యనుండుటవలన వారిప్రాముఖ్యము బాగుగ దెలియును. అంతఃపురమున మెలగు హిందూస్త్రీల లావణ్యము, నాగరికత యిటునటుగల స్త్రీలయం దవతరించియున్నవి. తక్కిన చిత్తరువులందువలె ననవసరముగ దీనియందు స్త్రీపురుషులు, వస్తుసముచ్చయము లేవు. వర్ణికాభంగ మతియు త్కృష్టము.

శైవమతముయొక్క చిత్తరువులు, అనగా శివపార్వతు లొకచోటనున్నటులును, శివుడు తాండవమాడుచున్నటులు మొదలగున వనేకములు కలవు. మోహనసింగుచే వ్రాయబడిన చిత్తరువులు చక్కనివి. ఉమాదేవి శివుని ప్రార్థించుచున్నటులుగల చిత్రము మనస్సు నాకర్షించును. భక్తిపూరితమగు ఉమయొక్క సుందరవదనము, దగ్గరనున్న యిరువురు పరిచారికల పొందిక, పూజాద్రవ్యము

లు, దూరముననున్న వృక్షములు, పర్వతము, ఆకాశమున మేఘము, సగముకనబడు చంద్రుడు, అన్నియుగలసి చిత్తరువున నతిరమణీయముగనున్నవి.

యముడు, వ్యాసుడు మొదలగువారి చిత్రములు బాగుగనున్నవి.

మనంబున బుట్టు ఉన్నతభావములు లలితకళల రూపమున వెలువడును కాన వీటి కన్యోన్యసంబంధము కలదు. దీని నాధారముగగొని రాజపుత్రచిత్రకారులు సంగీతమును, చిత్రలేఖనమున బ్రదర్శింప దమ ప్రవీణత నుపయోగించిరి. ప్రపంచమున నెచ్చట నిట్టిప్రయత్నము జరుగలేదు. లలితకళయగు కవిత్వమును చిత్తరువులరూపమున బ్రదర్శించినప్పుడు సంగీతము నేల నిటులుపయోగపరుపరాదు?

హిందూసంగీతమున ఋతుభావమునకు దగిన రాగము, రాగమున కుపరాగములు కలవు. అన్ని విధములగు భావములకు దగిన రాగము లేర్పరుపబడెను. రాగమున కుపరాగములుగ నైదురాగిణులు కలవు. ఈ భావములను వెలిపుచ్చునటులు పెక్కుచిత్తరువులు కలవు. ఆచారబద్ధులు కానందున నీచిత్రములందు చిత్రకారులు

తమ స్వేచ్ఛనంతనుజూపి లావణ్యమును చక్కగ ప్రదర్శింపజాలిరి. వారను హేస్టింగ్సు రాజప్రతినిధిగ నున్నప్పుడు వీటిని విశేషముగ తమదేశమున కంపెను. హిందుదేశమునం దిప్పటికిని అనేకములుకలవు. ఇట్టి రచనయందు పహాడీ చిత్రకారు లితరులను మించిరి.

కాళిదాసాది మహాకవులు రచించిన నాటకములందలి, ప్రబంధములందలి నాయికానాయకుల యన్యోన్య ప్రేమను జూపు చిత్రములు, ముఖ్యముగ రాధాకృష్ణుల లీలలు హైందవ చిత్రకారులచే చిత్రింపబడినవి. ఇందధికాంశము ౧౭, ౧౮, శతాబ్దములందు పహాడీ చిత్రకారులు వ్రాసినవి.

మొగలుచిత్రలేఖకుడు వేటయందు, పందెములందు మృగములను వ్రాసెను. చక్రవర్తులచే నియమింపబడినప్పుడు జంతువులను, పక్షులను ప్రత్యేకముగ వ్రాసెను. కాని హిందువులగు రాజపుత్రుల దృక్పథము వేరు. వీటికిని సుఖదుఃఖములు కలవని గ్రహించి సానుభూతిని—కొన్ని సమయములందు ప్రేమను—జూపుచుండిరి. పురాణకథలను జదివినవారు కాన గరుడపక్షి, హంస, నెమలి, యెలుక, యెద్దు, గేదె మొదలగునవి

యు, ఏనుగు

శ్రీరా

కాంగ్రడ

ఇట్టి

నియబడని

యకూడ. వీరి చిత్తరువులం దెంతయు స్వాభావికముగ నున్నవి.

మేళవి ... సు

పిమ్మట ... బూయుట ... నూతన

౮. నారీ కుంజరము

తంజావూరును పా ... జుని కాల

చెడు ...

రులం ... మ్ము

నను ప్రాజకో ... విక్ర

రుల కుటుంబములు క

మైసూరున ... మొక

శతాబ్దమువరకు నేడో ... స్వరాజ

ఒడయరు పాలనమున న ... గము ... వున

ననేక చిత్రకారులను ... చ్చి,

చక్కని చిత్రములను వ్రాయించుచుండెను. దంతముమీద నీతడు చిత్రింపించిన రూపచిత్రములు మైసూరుకోట యందిప్పటికిని గలవు. ౧౮౬౮ సం॥ మున నీరాజు మరణించినపిమ్మట నీ చిత్రకారులందరు పోషణలేక తమవృత్తిని మానుకొనిరి.

౧౭౩౪-౭౮ సం॥ ములలో సింహళమును బాలించిన కీర్తి శ్రీరాయసింహుడు అప్పటికచ్చటగల యాకళను బ్రోత్సాహపరచెను. దీనికి ఫలముగ 'సిల్వతెన్న' మొదలగు చిత్రకారులు 'రిదీ విహారము'నను, 'దెగాలు దొరువ' యందును జాతక చిత్తరువులను వ్రాసిరి. ఇది సుప్రసిద్ధ చిత్తరువులు కాకపోయినను అలంకారార్థముపనికివచ్చును.

మరికొన్ని చిత్తరువులు కలవుకాని వాటినిచ్చట పేర్కొనుట యనవసరము.

పంద్రెండవ అధ్యాయము

ఇప్పటికాలము

ఆంగ్ల పరిపాలమునందు హిందూదేశమున పెద్ద మార్పులు కలుగుచున్నవి. ఉద్యోగముల గోరువారును, పాలకుల స్నేహము నాసించువారును ఆంగ్లాచారములను చాలవరకు నవలంబించిరి. ఆంగ్లవిద్యాభ్యాసముతో నాంగ్లేయుల సాహిత్యము ప్రతివారికిని చనువయ్యెను. అజ్ఞానమువ నుండువారి కాంగ్లభాషాజ్ఞానమువలన ప్రపంచమంతయు గోచరమగునటులయ్యెను. నూతనభావములు, నూతనరుచులు అంకురించెను. దేశభాషలు దేశీయనాగరికత వెనుకబడెను. పాలకులచే ప్రవేశపెట్టబడిన జ్ఞానమే సారమైనదని హైందవవిద్యార్థికులు తలంపసాగిరి. ఈనూతన పరిస్థితులందు ఆంగ్లచిత్రకళా విధానములు నాదరింపబడుట యొకవింతకాదు. దీనికి సుప్రసిద్ధ చిత్రకారుడగు రాజారవివర్మ తోడ్పడెను.

ఈతడు తిరువాన్కూరు రాజకుటుంబమునకు జెందినవాడు. చిన్నప్పటినుండి చిత్రరచనయం దభిరుచి యుండుటవలన మధురనివాసియగు అలగిరినాయనివద్దను దక్షిణ హిందూదేశమునకు వచ్చిన 'థియొడోరు జెన్సను' మొదలగు చిత్రకారులవద్దను తైలవర్ణలేపనమును నేర్చుకొనెను. ఇట్లు నాటబడిన ఐరోపావిధానములు మహావృక్షమై చక్కగ ఫలించినవి. అప్పటికి రాజపుత్ర, మొగలు చిత్రరచనలు క్షీణించి యుండుటచే నీతనినూతనమార్గము ప్రజల నాకర్షించెను. పురాణ కథలు స్ఫుటముగ ప్రజల కీతని చిత్రములందు గానవచ్చెను. తిరువాన్కూరు, బరోడామహారాజులచే ప్రోత్సాహితుడై యనేకచిత్రములను వ్రాసి యితడు అచ్చువేయించెను. రసికులగృహముల నలంకరించుట కివి చక్కనివర్ణములతో, సుందర విగ్రహములతో, బాగుగ నుపయోగపడెను. తమదేశపు సాంప్రదాయముల ననుసరించివ్రాసెను కాన నైరోపీయులీతనిని బొగడ మొదలిడిరి. అప్పటికి పాలకులదేశపు పండితులు చెప్పెడిదంతయు హైందవుల కింపుగ నుండెను. కాన, తమ కిదివరకుగలిగిన యభిప్రాయము ధృడపడెను.

రవివర్మయంతటి చిత్రకారు డికనుండబోడని నమ్ముటచే నీతని కీర్తి త్వరలో దేశమంతయు వ్యాపించెను.

రవివర్మయొక్క చిత్రములందు హిందూచిత్రరచనా సాంప్రదాయముల చిహ్నము లేమియు కానరావు. ఇప్పుడు మన కనుదినమును కానవచ్చు వ్యక్తులఛాయాచిత్రమాత్రములుగ నీతనిచిత్రము లుండును. సుప్రసిద్ధమగు సరస్వతి చిత్తరువును జూడుడు. కిరీటమును, రెండు చేతులను దీసివైచిన సుందరాంగియొకతె యుద్యానవనమున వీణను మీటుచు నానందించుచున్నటులు గానవచ్చును. వీరు దేవతలని చూపుటకు కిరీటాది అలంకారములును, గరుడుడు,సర్పమాలలు, నాలుగుమొగములును మొదలగునవిమాత్ర మాధారములు. పురాణకథలు మనకు బాగుగ దెలియునుకాన చిత్తరువును జూచినవెంటనే పోల్చ గలుగుచున్నాము. లేనియెడల ఆచీరలు, నగలు మొదలైనయలంకారములను జూచి యెవరేవ్యక్తియో, యేనవలల చిత్తరువులోయని భ్రమపడవలసివచ్చును. భారత వ్యక్తిత్వములేని యిట్టి చిత్రములను భారతసాహిత్యముకలయే యైరోపాచిత్రకారుడైనను వ్రాయుజాలును.

లక్ష్మి, సరస్వతి, బ్రహ్మ, మన్మథుడు ఇత్యాది పురాణవ్యక్తులు "భారతమాత" వలె ధనము, విద్య మొదలగువాటి భావరూపములని కొందరి నమ్మకము. ఇట్టియర్థమును స్వీకరించి చూచినను రవివర్మచిత్రములు విమర్శన కాగజాలవు.

చరిత్రనుగూడ రవివర్మ పాటించలేదు. దమయంతి చిత్తరువులందు గల భవనము లిప్పటి పాశ్చాత్య నిర్మాణములవలె గానవచ్చును. చీరకట్టునందును, ఆభరణములందును సనాతన వాతావరణము, ఆచారములు మచ్చునకైనను లేవు.

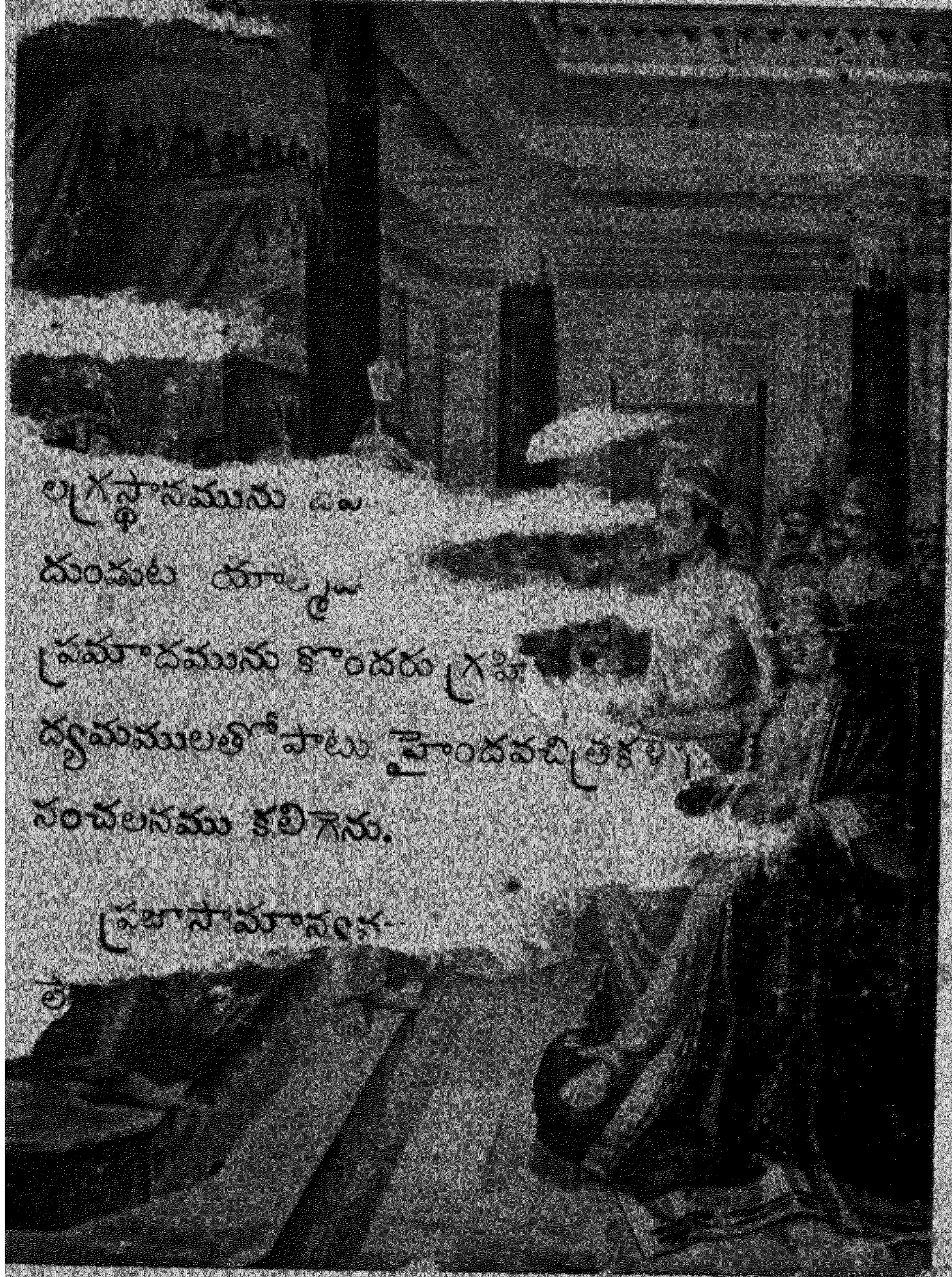
హైందవ సాహిత్యమునం దుత్ప్రేక్ష హెచ్చు. కవులయాలోచన, భావములు పెక్కురీతుల వింతమార్గముల ద్రొక్కెను. ఐరోపా కళలందు సాధారణముగ నుండుటయే సొగసు. హైందవలలితకళ లందలంకారచిత్రణము, సొగసు. దీని ననుసరించిరవివర్మచిత్రములను విమర్శించిన నీతడు పాశ్చాత్యకళాభ్యాసకుడని చెప్పక తప్పదు.

చిత్రములందు విగ్రహములకు పొందిక గూర్చుట గ...తని ప్రజ్ఞవిశేషము. రెండుమూడు చిత్రములందు అప్పతక్కినవాటియందు వ్యక్తులుకొంద జేయైనను చిత్తరువులభావమును వ్యక్తపరచుట కివియే చాలుననునటు లేర్పరపబడెను. కృష్ణరాయబారము మొదలయిన చిత్రములందు వ్యక్తు లెక్కువమైనను అతిమనోహరముగ నున్నవి. దీనికి తోడు చూపరుల నాకర్షించు సౌందర్యము, లావణ్యము, ...వము, వస్తుపరిచయము వీటియందు మూర్తీభవించియున్నవి.ఇట్టి చిత్రములంగు భారతీయ ... త్వ ... లేకపోవు

విచార

...ములు, సరస్సులు, పచ్చికబ
...ుల్లు మొద... ...తాంగను ... వ్రాయుటయం దీతడు భారతచిత్రకారులలో నగ్రగణ్యుడు. మానవుడులేని ప్రకృతి నీతడు ప్రత్యేకముగ వ్రాయకపోయినను, వీటిని వ్రాయుటయం దీతనికి తగిన యవకాశములు లేక పోయినను ప్రతి చిత్రమున నీతని గొప్పతనము తప్పక కానవచ్చును.

రవివర్మ రూపచిత్రములను చాల సొగసుగ వ్రాయగలిగెను. ఇవి దేశమా దచ్చటచ్చట గానవచ్చును కాని యచ్చుకాలేదు.

ల గ్రస్థానమును ...

దుండుట యాత్మ...

ప్రమాదమును కొందరు గ్రహి...

ద్యమములతోపాటు హైందవచిత్రకళ...

సంచలనము కలిగెను.

ప్రజాసామాన్య...

... దరుపాశ్చాత్యవిధా... ...చున్నారు.

రవివర్మ శిష్యవర్గములో ... కడగు ...

పాశ్చాత్య విధానములందు చక్కని చిత్రములను వ్రా
యుచున్నాడు. వీరును, తక్కిన బొంబాయి చిత్ర
కారులును వ్రాసిన చిత్రములందు రాజపుత్రచిత్రసాం
ప్రదాయము లుండుటచే రానురాను రవివర్మ ...
సంస్థ దేశీయముగ మ... ర్పునను ఆశకలదు.

మధుర నివాసియగు ...

రూపచిత్రములను వ్రా...

ఈత డిందు రవివర్మ...

...

నములను చక్కగ వే...

చున్నారు. పాశ్చాత్యస్వాయుపుష్టిని, హైందవ...
కారములను కలిపి వ్రాయుట వీరి సొమ్ము.

బంగాళమునను రూపచిత్రములను వ్రాయువారు
...మంది కలరు కాని యీ కళాభాగమునందు ప్రసిద్ధి కె...

హైందవ సంస్థానాధిపతులలో చిత్రకళాపరిచయ ముకలవారు 'ఆంధ్' మహారాజుగారొక్కరే. వీరు రాజపుత్ర చిత్రములవంటివి వ్రాయుట యానందింపదగినది.

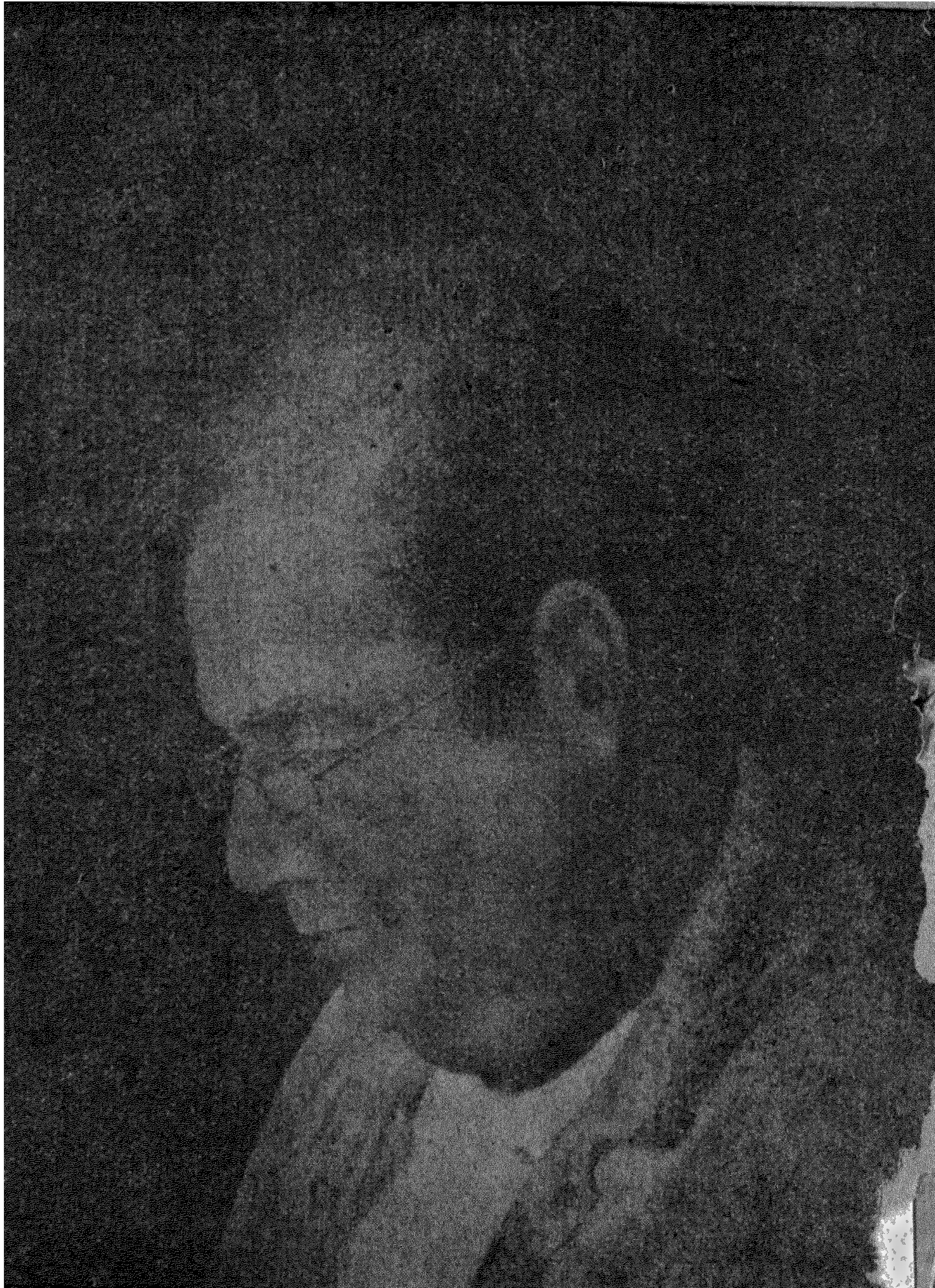
వేషభాషలందే కాక ఆత్మానుభవమును వెల్లడి చేసి, యాత్మను పరిపక్వము జేయజాలి, జాతీయతను నిలువబెట్ట జాలిన లలితకళలందును పాశ్చాత్యభావము
...ంచినను చూచుచు నిద్రావస్థయం
...త్యను గోరుటకు సమానము. ఈ
...చుటచే తక్కిన జాతీయో
...ప్రపంచమునగూడ

...బ ఋ భారత చిత్రకళయం దాకర్షణశక్తి
దని భావించుటవలన బూర్వశాలలు చిత్తరువు లామోదింపబడుటలేదు. పాలకులు స్థాపించిన చిత్రకళాశాలలందు చిత్రకళ నభ్యసించినవారే గొప్పవారుగ పరిగణింపబడుచున్నారు. ఉదరపోషణకై పాఠశాలలందు ఉపాధ్యాయులు...
...గ వార... ...ముల నేపాగ...

వివాహములందు గోడలపై కొందరు చిత్రములను వ్రాయించుచున్నారు. బజారునందును, తీర్థయాత్రలందును చిత్రములమ్ముడుపోవుచున్నవి. ఇవి బాగుగ లేకపోయినను ఆంగ్లవిద్యాగంధము లేనివారివియే మంచివని భావించుచున్నారు. చిత్రము లెట్టివైనను, దేవతావిగ్రహ మందున్న కొందరికిచాలును. ఇట్టి పరిస్థితులందీ నూతనసంస్థలు త్వరలో వర్ధిల్లుట కష్టము.

కాని గ్రుడ్డిలో మెల్ల యనునటులు అజంతచిత్ర విధానములు, రాజపుత్రకళ యింకను కొన్నిప్రాంతములం దాదరింపబడుట యొక శుభసూచకము. ఇది చాలవరకు వంగదేశపు చిత్రకారులకు తోడ్పడుచున్నది.

భారత చిత్రకళయందు జొరబడిన విదేశరుచులను బారదోలి నిజమగు హైందవ వ్యక్తిత్వమును మరల సింహాసనమున స్థాపింపజూచుచున్న యువకులకు అవనీంద్రనాథఠాకూరు నాయకుడు. రాజపుత్ర చిత్రరచనయందు పర్షియావిధానములుకలవు. కాన సుప్రసిద్ధ అజంత, సీగిరియచిత్రములు భారతకళ నుద్ధరించుటకు మూలా

శ్రీ అవనీంద్రనాథగారు

అవనీంద్రనాథ ఠాకురుగారివద్ద గగనేంద్రనాథ ఠాకురు, నందలాలుబోసు, ఈశ్వరప్రసాదు, అసిత కుమారహాల్దారు, ప్రమోదకుమార చటోపాధ్యాయ, హాకీమ్ మహామ్మదుఖాను, అబ్దుర్ రహామాను చుగతా-యి మొదలగువారు శిష్యులుగజేరి సనాతనకాలమునుండి వివిధరూపములదాల్చి, వింతరుచులను జూపిన భారతచిత్ర రచన నుద్ధరించుటకు బూనుకొనిరి.

వీరు తమకు దోచినటులు, భారతరామాయణాది పురాణముల, కాళిదాసాది కవుల గ్రంథరాజముల, భగవద్గీతాదిమతగ్రంథముల, భారత చరిత్రను ఆధారముగగొని చిత్తరువులను వ్రాయుచున్నారు. వీటియందు కొన్నిమాత్రము మంచివగుటచే వీరిప్రయత్నము లింకను స్థిరపడనటులు గన్పట్టుచున్నది. జపాను విధానములను [illegible]ముగ జొప్పించుచున్నారు. చిత్రములపై పేరులను వ్రాయుట యందును చైనాజపానులకు దాసులగుచున్నారు. ఇది యిటుండ కొన్నిచిత్రములు పాశ్చాత్యవిధానములందు రవి వర్మచిత్రములను మించియున్నవి. కొందరు వెనుకముందు

ధారములుగ నుండవలెనని వీరి కోరిక. కాని తరువాతి దేశానుభవమును కళాభిమాని మరువరాదు. రాజపుత్రులచే నామోదింపబడిన విధానము లందనేకములు వాంఛనీయ చిహ్నములు కలవు. జపాను, ఐరోపా విజ్ఞానములచే పోషింపబడిన చిత్రరచనయందును క్రొత్తరుచులు కలవు. ఇంత విశాలభావములతో ప్రారంభమైన చిత్రకళ జాతీయతను నిలుపుకోగలదాయని సంశయింపవచ్చును. ఏదేశపు విజ్ఞానమునైనను తిరస్కరింపక భారత చిత్రముల కట్టుబాట్లను మరువక వ్రాయుటయే కళకు క్షేమకరము.

రవివర్మవలె ఠాకురును చిత్రములను నూనెరంగులతో మొదట నభ్యసించెను. హైందవ సాంప్రదాయముల కిది తగదని కొంతకాలమునకు గ్రహించి నీటిరంగులతో చిన్నచిత్రములను వ్రాయుట ప్రారంభించెను. అప్పటికి కలకత్తా చిత్రకళాశాలకు ప్రధానోపాధ్యాయుడుగనుండిన హేవెల్-సుప్రసిద్ధచిత్రకళావిమర్శకుడు-ఈతని మార్గముల నామోదించి దొరతనమువారితో వాదించి యీ నూతనరుచులను తనపాఠశాలలో ప్రవేశపెట్టగలైను.

పండ్రెండవ అధ్యాయము

[illegible] బాగుగనున్నను, లేకపోయినను అజంతా చిత్రరుచుల ననుకరించుచున్నారు. మరికొందరు ప్రకృతిని తిరస్కరించుటకు ధృడసంకల్పులైనటులు గన్పట్టుచున్నది. కాని జాతీయసంస్థయెడల వీరికి ప్రేమోత్సాహములు కలుగుటచే నూతన చిత్రకారుల నాకర్షించి యీ సమితి వర్ధిల్లునను ఆశకలదు. భారత సాహిత్య శిల్పము లీసంస్థకు ముఖ్యమైన యాధారములు.

ప్రమోదకుమారచటోపాధ్యాయుని రప్పించి జాతీయ చిత్రరచన నాంధ్రదేశముననాటుటకు కొన్ని ప్రయత్నములు జరిగెను. దీనికి ఫలముగ బందరు జాతీయ కళాశాలయందు కొందరు చిత్రకారులు ప్రవీణులైరి. వీరినిగూర్చి వ్రాయుట కింకను నా–

END OF
TITLE